ڏاڙن جا ڏک

(ادارو تحريڪ)

جيئي سنڌ علمي ڪتبخانو جيئي لطيف

جنهن ياء" پيڙ ڪي PDF ۾ ڪتاب گهرجن ته
واٽسپ تي يا فيسبوڪ انبوڪس ۾ رابطو ڪري ڪا
ب فيس ناهي بلڪل مفت ۾ مون وٽ موجود ليکڪن
جي ڪتابن جي فهرست هي آهي نوٽ""35 ڪان متي
ليکڪن ۽ انهن جا 300 ڪان متي ڪتابن جا نالا
انجان ناهيان لکي سگهيو

جي ايم سيد جا ڪتاب "21"
مرزا قليچ بيگ جا ڪتاب"21"
امر جليل جا ڪتاب "19"
شيخ اياز جا ڪتاب"20"
ايم ايڇ پنهور جا ڪتاب "5"
عبدالواحد آريسر جا ڪتاب "19"
خليل جبران جا ڪتاب"6"
محمد ابراهيم جويو جا ڪتاب "9"
ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ جا ڪتاب"5"
يوسف سنڌي جا ڪتاب "22"
رسول بخش پليجو جا ڪتاب "10"
استاد بخاري جا ڪتاب "12"
رڪ سنڌي جا ڪتاب "9"
محمد پنيرو جا ڪتاب "7"
شاھ جو رسالو "8" ليکڪن جو لکيل
الطاف شيخ جا ڪتاب "64"

Facebook Tarique Hussain (گمنام باغي)
Whatsapp واٽسپ نمبر 03061618348

مرتب:
رسول بخش پليجو

عظمت ادبي اڪيڊمي نمبر 10

ڏراڙن جا ڏک

(ماهوار تحريڪ ۾ ڇپيل چونڊ انٽرويو)

مرتب:
رسول بخش پليجو

عظمت ادبي اڪيڊمي حيدرآباد

[جملي حق ۽ واسطا قائم]

كتاب جو نالو: ڌرتي جا ڏک
مرتب: رسول بخش پليجو
ڇاپو: پهريون ١٩٧٤ع
ٻيو ١٩٧٨ع
ٽيون ١٩٨٧ع

قيمت: 14-00 رپيا

هي ڪتاب محمد عمر ميمڻ، عظمت ادبي اڪيڊمي طرفان احمد برادرس پرنٽنگ پريس، ناظم آباد ڪراچي ۾ ڇپرائي، ١٢- نظام لاج، گاڏي کاتو، حيدرآباد مان پڌرو ڪيو.

ترتيب

عنوان	صفحو
١- حرامي يار	١٧
٢- بنگلہ ديش منظور ٿيل آهي!	٢١
٣- قومي جدوجهد ۾ زميندارن جي اڳواڻي وڏيرڪو راڄ قائم ڪندي!	٢٥
۴- هي آئين نہ گهرجي	٣۴
۵- نئون ون يونٽ	۴١
٦- سنڌ تي نئون حملو	۵٠

٧- سڀ روشن ٿيا ٥٨
٨- سنڌ جا ٽي سپوت ٧٠
٩- ٻاڻ ٽي پاڙيو ٧٦
١٠- اڃو ته سوچيون ٩١
١١- سنڌو ديش اِڪر خلاف
واويلا جي آڙ ۾
تنڍڙو پارت ٺاهڻ بند
ڪريو ١٠١
١٢- نئون قانون ١١١
١٣- نئون سال ١٢٢
١٥- ٣- مارچ ۽ ان کان پوءِ ١٣٣
١٦- ٽانگن وري پرن مان
مٿهن پاهر ڪيڏيو
آهي ١٣٨
١٧- پورهيتن کي سلام ١٤٩
١٨- سنڌي هاري عوام
کي بي دخل
ڪندڙن کي
بي دخل ڪرايو ...

١٩- سر تي پکي هيکڙو	١٦٦
٢٠- سنڌيت مٿان هڪ- ڙي ۽ ليکو خـتـم ڪرايو.	١٤٢
٢١- اسين ڪنهن جي ڪارڪندن کان نه ڊڄنداسين. اسين پاڻ ڪنڌ نه ڪنداسين.	١٨٠

ذاتي صفحو

”ترارَن جا ترڪ“ لاءِ مهاڳ به محترم رسول بخش پليجي جو لکيل آهي، تنهن ڪري هن صفحي کي مون ذاتي صفحو ڪوٺيو آهي. ترارن اهي ترڪ ماهوار تحريڪ جي ادارتي صفحن معرفت هنيا هئا جيڪي ۱۹۷۴ع ۾ پهريون دفعو ۽ تهان پوءِ ۱۹۷۸ع ۾ ٻيو دفعو ڪتابي صورت ۾ ڇپجي نروار ٿيا هئا. ۱۹۷۸ع کانپوءِ ۱۹۸۷ع تائين، ڏهه سال هي ڪتاب مارڪيٽ مان غير حاضر رهيو آهي، جيتوڻيڪ دوستن ڪيتري وقت کان ڪتاب جي ڇپائيءَ جي گهُر ڪئي پئي، پر ڪن اڻٽر سببن جي ڪري هن وقت تائين اهو ممڪن نه ٿي سگهيو.

تحريڪ رسالو ڏسڻ ۾ ته عوامي تحريڪ جي نظرين جو پرچارڪ هو پر منهنجي ذاتي خيال ۾، پارٽي لائين جو پابند هجڻ جي باوجود، تحريڪ ۾، سنڌ کي درپيش مسئلن کي هميشه اهميت ڏني ويندي هئي ۽ سنڌ جي مسئلن کي عوام تائين پهچائڻ ۾ ۽ عوام ۾ پنهنجن مسئلن متعلق شعور پيدا ڪرڻ ۽ سجاڳي پيدا ڪرڻ ۾ تحريڪ نهايت اهم رول ادا ڪيو هو ۽ انهن مضمونن جي انهيءَ اهميت جي ڪري ٿيون ڇاپو ڇپرائي رهيا آهيون.

هن ڪتاب سان گڏ ئي، ”لڳ منهنجا لوڙ“ جو ٻيون ڇاپو پڻ ڇپرايو اٿئون جيڪو به مارڪيٽ ۾ هن وقت ڪتاب جي ڇپائيءَ تي ٿيندڙ خرچ ۾ موجود آهي.

ڪتابن جي وڪري جي جيڪا پوزيشن آهي، تنهن حساب سان ڪتاب گهٽ قيمت ۾ مهيا ڪرڻ ڏاڍو ڏکيو آهي، ۽ انهيءَ جي صرف هڪ صورت آهي ته خريدار ڪتاب اسان جي آفيس تان اچي خريد ڪري، انهيءَ صورت ۾ اسين ڪتاب گهٽ رعايتي قيمت تي ڏيئي سگهنداسين، باقي مارڪيٽ ۾ انهيءَ قيمت کان گهٽ ۾ ڪتاب مهيا ڪرڻ جنهن قيمت تي هي ڪتاب ڏيئي رهيا آهيون، ناممڪن آهي. اسان جا ڪتاب ٻين ادارن جي ڪتابن کان سستا ٿا هجن.

سدائين گڏ
—عمر ميمڻ

12-10-1987

(پهريون ايڊيشن)

مهاڳ

انساني تاريخ ۾ ٿورن ماڻهن گهڻن جو ڪيو رڳو ڏنڊي سان نه پر ڳالهين سان به ڪاڙو آهي. هو ڪوڙيون ڳالهيون هلائيندا آهن ۽ انهن ڪوڙين ڳالهين کي اهڙو ته بي حيائي ۽ بي شرمائي سان، ايڏو ته زور شور سان، ايڏا ته واڪا ۽ ڪوڪريا ڪري، هر روز، هر مهيني، هر سال ۽ هر صديءَ ۾ دهرائيندا آهن، جو گهڻا ماڻهو ڪوڙين ڳالهين کي سچو ڪري سمجهڻ لڳندا آهن. ڪوڙيون ڳالهيون ٿورڙن ٿورڙن کي وڏو ڪم ڏين ٿيون. ڪوڙن وٽ ڏنڊو آهي. پر گهڻي عوام وٽ اچا به وڏا ۽ گهڻا ڏنڊا آهن. ٿورڙا ڪوڙا گهڻيون ڪوڙيون ڳالهيون ڪري گهڻي عوام جي دماغن کي جڏو ڪري ڇڏيندا آهن. گهڻي عوام جا گهڻا هٿ گهڻن ڏنڊن ڏانهن وڌندا ئي ناهن. ڪين ڏنڊي خلاف ڏنڊو کڻڻ جي ڳالهه ئي خيال ۾ نه ايندي آهي. جيڪي هٿ بي اختيار ڏنڊا کڻندا آهن، سي به پنهنجا خالي هٿ ڏسي ۽ سندن ڊرڪيل ڪنڌ ڏسي، شڪي ٿي پنهنجا ڏنڊا ڪٿي ڦٽا ڪندا آهن. پوءِ ڪوڙيون ڳالهيون لکين ڪروڙين ڏنڊن وارن ڪمزور هٿن کي ٿورڙن ڏنڊن وارن تکن هٿن کان مارائينديون آهن.

ڪوڙين ڳالهين کان سواءِ سچيون ڳالهيون به

ليندڙون آهن. ڪوڙين ڳالهين وارا مفت خور حرام ڪاڙُو
۽ ڦورو ٽولا سچين ڳالهين کان ونءُ ويندا آهن. انهن
کي ڊڪاريندا آهن. ڪاٽن ڀڄندا آهن. هو سچين ڳالهين
کي جتي ٻڌندا آهن، اتي انهن جو ڪنڌ مروٽي
ڇڏيندا آهن. نه ته وري انهن کي ڪڏ ڪٽي داڻ ڪري
ڇڏيندا آهن. يا انهن تي گندگي ۽ بدبوءِ وجهي
انهن جي صورت بگاڙي ڇڏيندا آهن. هو وس پڄندي
سچيون ڳالهيون ظاهر نه ٿيڻ ڏيندا آهن. هو سچين
ڳالهين ڪرڻ واري کي وس پڄندي آزاد يا جيئرو
نه ڇڏيندا آهن. اڳئين زماني ۾ سچين ڳالهين ڪرڻ
وارن کي نانگن هٿان ڏنگائيندا هئا يا ان جي جيئري
کل لهرائيندا هئا، يا کيس گهاڻي ۾ پيڙهائيندا هئا يا
وري سندس عضوا آهستي آهستي ڪپي، کيس سوريءَ
تي ٽنگي ڇڏيندا هئا. سوريءَ تي ٽنگيل، رت ڳاڙيندڙ
سچ چوڻ واري کي مرڻ جي به موڪل ڪانه هئي.
ٽئين، چوٿين، يا پنجين ڏينهن مس مس مٿان سندس ڌڙ
کي ڌار ڪرڻ جي موڪل ايندي هئي. هر ڪوڙي
ڳالهه سوين هزارين سچين ڳالهين جي قاتل هوندي آهي.
انسان ذات هيستائين غلاميءَ، وڏيرا شاهيءَ ۽ سرمائيداريءَ
جي قاتل ۽ آدمخور نظامن جي گهاڻي ۾ پيسجي
چڪي آهي. اهي ٽيئي قاتل ۽ آدمخور نظام ڪروڙين
ڪوڙين ڳالهين جي ٽيڪ بنا قائم نه رهي سگهن ها.
اهي نظام ڪروڙين اربين سچين ڳالهين کي سرجندي ئي

گهٽ ڏيڻ بنا، خفا خون ڪرڻ بنا، سوريءَ تي چاڙهڻ بنا، قائم ئي رهي سگهن ها. هزارين سالن کان ائين آهي، اڄ به ائين ٿي آهي.

اڄ به ڪوڙيون ڳالهيون لوهي زنجيرن وانگر ڪميڻن ۽ اشراف ماڻهن جي ذهن کي وڪوڙيو ويٺيون آهن. سچيون ڳالهيون اڄ به ڏوهارين ۽ ڪوڙهين وانگر منهن ويڙهيو لڪنديون وتن.

هن لکڻين ۾ توهان کي سچيون ڳالهيون سموري جون سموريون سربستيون نظر نه اينديون. اهو ناممڪن آهي. جيستائين ملڪ وڏيرڪي سرمائيدار نظام جي اشڪنجي ۾ قابو آهي، تيستائين سموري سربستي سچي ڳالهه، ڏوهاري، روپوش، قيدي، جلاوطن يا خفا خون ٿيل رهندي. هن وقت سچ جون فقط ڪي جهلڪيون ڏسي سگهجن ٿيون.

اهڙيون جهلڪيون توهان کي پڻ هنڌان گهٽ نظر اينديون. فقط پورهيت ۽ مظلوم عوام جي جاءِ تي بيهڻ ۽ اتان دنيا جي چڪاس ولبي، تڏهن ئي سورين ۽ سربستين سچي ڳالهين جا سڀ کان وڌيڪ چٽا صحيح رنگ روپ ڏسي سگهبا. نه ته هونئن اڪثر ائين ٿو ٿئي ته هڪڙي ڪوڙي ڳالهه کي نندي، ٻي اهڙي ئي ڪوڙي ڳالهه يا اڳين کان به وڌيڪ خراب ڪوڙي ڳالهه ماڻهن تي مڙهڻ جي ڪوشش ڪئي ويندي آهي.

عوام جا دشمن ٿورو طبقا جڏهن ڀاڱي ۾ وڌندا آهن، تڏهن اڪثر انهن کي ڏيندو آهي. ٻئي ڀاڱي ۾ وڌندا به آهن ۽ هڪٻئي جي ڳالهين کي ڪوڙو به ڪندا آهن. اڳلي کان به وڌيڪ ڪوڙيون ڳالهيون به ڪندا ويندا آهن. سچين ڳالهين کي قتل ڪرڻ ۾ ٻئي هڪٻئي کان گوءِ کڻڻ جي ڪوشش ڪندا رهندا آهن.

سچي ڳالهه ڪرڻ لاءِ رڳو جرئت نه کپي. ان لاءِ شعور ۽ سرپرستي ڄاڻ به کپي. ڳالهه ڪرڻ جو ڍنگ به کپي. ڳالهه ٻڌي جي دل تائين پهچائڻ جو هنر به کپي. دوست توڙي دشمن اُن ڳالهه کان انڪاري ناهن ته انهن ڳالهين ۾ هي لکڻيون پنهنجو مٽ پاڻ آهن.

هي لکڻيون آيتون ناهن. نه هي ڏايا آهن. سوين هزارين ماڻهو هنن راين سان اتفاق ڪن ٿا ۽ اوترا ئي انهن سان اختلاف ڪن ٿا. اها قدرتي ڳالهه آهي. سنڌي سماج ۾ ڪئين طبقا آهن. هر طبقي جا مفاد ۽ سندس روح کي وڻندڙ ڳالهيون جدا آهن. تنهن کان سواءِ طبقن جا هڪٻئي تي اثر آهن. خاص ڪري وڏيري طبقي جا خيال صدين کان سنڌ تي ڇانيل آهن. انهن جا اثر وڏيرن تي به آهن ته هارين تي به آهن ۽ وچين طبقي وارن تي به آهن. جيستائين اهي اثر آهستي آهستي لهن، ايستائين وڏيرڪي سوچ سنڌي سماج جي طبقن تي سڌي يا اڻ سڌي نموني ڇانيل رهندي.

هي ”تحريڪ“ جا چونڊ ايڊيٽوريل آهن.

اهي اسان جي مسئلن جو حل پيش نٿا ڪن. اهي گهٽي قدر رڳو سوال اٿارين ٿا. جيڪڏهن هنن کي پڙهي ماڻهن انهن مسئلن بابت سوچڻ جي ضرورت محسوس ڪئي ته چئبو ته انهن جو مقصد گهٽي ڀاڱي پورو ٿيو.

هي ايڊيٽوريل "تحريڪ" جي سوچ جو اڇوتو آهن. ڪيترا ڄاڻو ماڻهو چون ٿا: ته اهي نه رڳو "تحريڪ" جي جان آهن، پر سنڌي ادب ۽ صحافت جا شاهڪار به آهن. توهان به پڙهي ڏسو. ممڪن آهي ته اهي توهان کي سنڌ بابت سوچڻ ۽ ان کي سمجهڻ ۾ مدد ڏين. ٿي سگهي ٿو ته اهي سڀ يا انهن مان ڪجهه اوهان اڳ به پڙهيا هجن. پر ڪي شيون رڳو هڪ دفعو پڙهڻ جون نه هونديون آهن. ٿنهن کان سواءِ هنن سڀني لکڻين کي هڪ هنڌ پڙهڻ سان جيڪا ڳالهه دماغ ۾ ايندي سا هونئن شايد نه اچي. بهرحال توهان پاڻ فيصلو ڪريو ۽ اسان کي ٻڌايو.

هنن کي پيهر ڇاپڻ جي هڪڙي پي به ضرورت هئي. چوندا آهن ته "بچڙو اهو جو درياهه پراڻ بيهي ڳاريون ڏئي، يا منهن تي ڪوڙ ڳالهائي" يا "مٺن تي ڪوڙ سيڪو وجهي سگهندو. پڇجي ان کان جهڪو جيڻرن تي به ڪوڙ وجهي!" ڪي چون ٿا "تحريڪ" فلاڻي ڳالهه ڪري ٿي، فلاڻي نٿي ڪري. تحريڪ جا ايڊيٽوريل حاضر آهن. اوهين پاڻ پڙهي فيصلو ڪريو

تہ هاڻوڪي ماحول ۾ ڪو ماڻهو ڪو سنڌي رسالو باقاعدي هلائڻ ضروري سمجهي تہ پوءِ هن کان وڌيڪ ڪهڙيون ڳالهيون، ڪهڙي نموني ڪري سگهي ٿو؟

جنهن بہ ساٿيءَ کي ڪا اهڙي تمام ضروري ڳالهہ سمجهي ٿي جا رسالي بند ڪرائڻ بنا بہ ڪري سگهجي ها، ٿي تہ ڪٿي وٺي آهي تہ مهرباني ڪري اسان جي رهنمائي ڪري.

حيدرآباد ۴ ڊسمبر ۱۹۵۴ — رسول بخش پليجو

حرامي ٻار

سنڌ صدين کان ٻن مانگر مڇن جي وات ۾ ڪرڻجندي رهي آهي. آهي مانگر مڇ آهن ڌاريان ڀيرمار ۽ پنهنجي وڏيرا شاهي. هنن ٻنهي جا پاڻ ۾ ناجائز تعلقات به رهيا آهن، جن مان هڪڙو ناجائز ٻار پيدا ٿيو. اهو ناجائز ٻار آهي ڪامورا شاهي.

ڪامورا شاهي، ڌارين ڀيرمارن ۽ اندروني وڏيرا شاهي جي چوڪيدار ۽ شڪاري لوڌ آهي. ٻه ڏاچي هڻي ڏهه ته توڏي هڻي تيرهن' واڱر اها پنهنجي ڇڏيندڙ کان به وڌيڪ موذي ۽ خطرناڪ آهي.

ٻڪنيرٽمپ خلاف جدوجهد ۾ ۽ خاص ڪري چونڊن دوران سنڌ جي ماڻهن ڪامورا شاهيءَ خلاف پنهنجي نفرت جو ڀرپور مظاهرو ڪيو. هر جلسي ۾ ظالم ڪامورن تي لعنت ۽ ڦٽڪار جو وسڪارو هوندو هو. پر ڪامورا عوام تي ٺٺوليون ڪري چوندا هئا ته "ڀلي چونڊون ٿين ڏيو، ٻاڦيهي کي خبر پئي ويندي ته اسين ڇا آهيون." اسين اکين سان ڏسي رهيا آهيون ته ڪامورا راڪاس واڱر ماڻهو پيو ڪندا جهڙن وٺين ٿو، ٿيڻن عوام کي آزاري رهيا آهن. حڪومت بالڪل خاموش آهي، بلڪ ڪي وزير هن ظلم ۾ ڪامورا شاهيءَ

ساڻن پاڻهن پيائي آهن. ڪجهه ڏينهن اڳ ۾ باڙيءَ جي
تنڊي صوبيدار ملوڪ هڪ هاري کي ڏينهن ڏٺي جو
گولي هڻي ڪيڏي ته آن خلاف ڪوبه قدم نه کنيو
ويو. پر الٽو کيس پروموشن ۽ انعام ڏنو ويو.

تازو آگسٽ مهيني جي پهاڙي ۾ سنڌي عوامي
تحريڪ جي ڪارڪنن الهه بچايو مرڪاس ۽ ماندل شر
کي اسسٽنٽ ڪمشنر ميرپور ماٿيلي لاڪپ ماڻ
گهرائي، گهران کڻو گهرائي هنن جو پوليس هٿان
ڪابرو ستهن ڪرائي شهر ۾ گهمايو. هنن جو ڏوهه
صرف هي هو ته هنن هارين جي قانوني مدد ڪئي.

تازو ميرپور بٺورو ٽڙو، جاتي، ميرپور ساڪرو ۽
ٻين هنڌن تي ظالم وڏيرن، هارين کي حڪومت جي
زرعي سڌارن مطابق اڌ بٽئي ڏيڻ کان نه رڳو انڪار
ڪيو پر هنن پنهنجي پالتو چاڙتن ۽ پوليس عملدارن کان
هاري ڪارڪنن تي ڪوڙا ڪيس ڪرايا. ميرپور بٺوري
جي هاري ڪارڪن شير خان لنڊ کي ١١٠ هيٺ
گرفتار ڪيو ويو. جاتي ۾ پنج ڪيترن ئي هاري
ڪارڪنن تي ڦرين جا ڪوڙا ڪيس داخل ڪيا ويا.
تازو هاري اڳواڻ محمد قاسم "پتر" مرڪب تحريڪ
سلسلي ۾ سنڌ جي انقلابي شاعر سرويچ سجاولي کي
ڪارن قانون هيٺ گرفتار ڪيو ويو آهي.

سنڌي ادب ۽ ٻوليءَ خلاف سازش بند ڪريو!

ڪ اسٽالن تي وڃي ڏسجي ٿو ته سوين اردو رسالا نصرت، سنگت، اردو ڊائجيسٽ، سياره ڊائجيسٽ ۽ عالمي ڊائجيسٽ وغيره ڪان ولي خضرراه جهڙا جنسي رسالا ۽ ڪتاب عام جام وڪامي رهيا آهن. جڏهن سنڌ جا ڪي هڏ ڏوکي سنڌي رسالا ڪڍڻ جي ڪوشش ڪن ٿا ته انهن کي ڊڪليئريشن لئا ڏنا وڃن. الٽو جيڪي هڪ ٻه رسالا نڪرن ٿا تن کي نوٽيس ڏنا ويا آهن. ڇا هي سنڌي علم ۽ ادب خلاف هڪ گهري سازش ناهي؟ سنڌي ادب خلاف هي سازش هرگز ڪامياب نه ٿيڻ گهرجي.

سنڌين جا نمائندا سڏائڻ وارا! سنڌي ادب ۽ زبان جو دم ڀرڻ وارا! سنڌي ادب ۽ ٻوليءَ جو گلو گهٽڻ بند ڪريو. سنڌي ماڻهن سان مذاق ڪرڻ بند ڪريو. سهڻي، اڳتي قدم ۽ سنڌو پبليڪيشن کي ڏنل نوٽيس واپس وٺو. سنڌي اخبارن ۽ رسالن جي ڊڪليئريشن لاءِ ڏنل درخواستون ردي ٽوڪرين مان ڪڍي منظور ڪريو.

دفن ڪريو

نيشنل عوامي پارٽي سالن جا سال هرهنڌ ناچ ڪريو، جمهور هلو، جمهوريت، سوشلزم، سيڪيولر ازم، قومي حقن ۽ صوبائي خود مختاريءَ جون هنبوچيون هڻندي رهي آهي. هن پهرياڻين ون يونٽ ٽوڙائڻ جو ڍونگ چڏي، جماعت اسلامي سان شريڪ ٿي ڊڪيڪ (ڊي.اي.

سي) جو ناٽڪ رچايو، پوءِ سيڪيولرازم کي طلاق ڏنائين، پوءِ پولي جي مسئلي تي مظلوم قومن کي پٺ ۾ خنجر هنيائين. تازو ان آئيني ڍانچي تي صحيح ڪئي آئس، جنهن ۾ صوبائي خودمختياريءَ جي مٽي پليت ڪئي ويئي آهي.

هاڻي هن وقت لاش آهي، اهو هاڻي ڏپ پيو ڪري. پر لغاري، عزيز الله شيخ، سرڪي، مهر حسين شاهه ۽ پيا ڪانڊي اچا به ان کي ڪلهن تي کڻيو اخبارن ۽ جلسن ۾ رلائيندا وتن.

هاڻي برابر مڪريل ڏائڻ ۾ هست رنگي ڏوڪي هئي. "چندا ڏوهه" کان به وڏيڪ يارن کي آسرا ڏيڻ واري ترڪتالو هئي. ان جي پلاند تي سوين خونن جا ڌبا هئا. قومي پولين جو خون، عوامي انقلاب جو خون، قومي جدوجهد جو ۽ جمهوريت جو خون. ان کي جيڪا به سزا ڏجي ها سا ٿوري. پر لاش جي بي حرمتي ڪنهن به مذهب ۾ جائز نه آهي. هن سڙيل لاش کي ڪلهي تي کڻي نچائڻ وارا خدا جا بندا، هاڻ گهٽوڻي ٿيو! هاڻ اهو بدبودار لاش مات مٽيءَ ۾ دفن ڪري ڇڏيو.

["تحريڪ" پبليڪيشن – نومبر ١٩٨٢]

بنگلا ديش منظور ٿيل آهي!

رهزنو! قاتلو! جلادو! بنگلاديش اڳيئي منظور ٿيل آهي. اٺ ڪروڙ ماڻهن جي قوم پنهنجي ڀُڪر، پنهنجي لڙڪن، پنهنجي رت سان ان جي منظوريءَ جو دستاويز لکي ڇڏيو آهي. بنگلا ديش بندوق جي ناليءَ مان وجود ۾ آيو آهي، نه ڪنهن تقرير بازيءَ، قانون بازيءَ، ڪانفرنس بازيءَ يا اليڪشن بازيءَ مان. اهو ڪنهن منظوريءَ جو محتاج ڪونهي.

مجرمو! توهان کان ڪير ٿو بنگلاديش جي منظوريءَ جو پڇي! توهان ته جوابدار آهيو. توهان تي فريادي آهن — سنگينن تي ٽنگيل ٻار، ايذاءَ ڏيئي ماريل شهزادا، جوان لٽيل لڄون، ماٺ ماريل ماڻهون، اجاڙيل گهر، سڙيا اَنُ، جلايل ڳوٺ، اڌ پوريل قبرون، رتسورت ٿيل ۽ ساڙيل ٻاريل ڌرتيءَ تي پکڙيل انساني هڏيون، هڪ رتو ڇاڻ ٿيل ملڪ، هڪ ڪٺل قوم. توهان مان هر هڪ هزارين، لکين دفعا ڦاسيءَ تي ٽنگجڻ جو ڏوهاري آهي. اي چنگيز ۽ هلاڪوءَ جا تخمو! بزدلو! توهان ۾ ته هٽلر ۽ گوئبلز جيترو به حياءُ ڪونهي. هنن شرم کان پاڻ کي ماري ته ڇڏيو. توهان اڃا پيا چئو ته چئو "بنگلاديش نامنظور!"

هنن مجرمن تي مقدما هلايو!

پاڪستان جو صدر دنيا اڳيان اعلان ڪري چڪو آهي ته ”اسان مسلم بنگال ۾ پنهنجي غلطين جي تلافي ڪرڻ ۽ ڏوهارين کي سزائون ڏيڻ لاءِ تيار آهيون.“

پاڪستان جي قانون موجب ڪنهن جي گهر مان چهن رپين جي ڪڪڙ چورائڻ جي سزا ست سال قيد ٿي سگهي ٿي. اوير پاڪستان ۾ جن ماڻهن اوير پاڪستان جي عوام خلاف ڏوهه ڪيا آهن، تن مان گهڻا اولهه پاڪستان ۾ موجود آهن. ملڪ جي موجوده قانون هيٺ انهن تي مقدما هلڻ گهرجن. ضرورت پوي ته بين الاقوامي ٽربيونل مقرر ڪيا وڃن. شاهديءَ جي سلسلي ۾ بنگلاديش جي سرڪار جو تعاون حاصل ڪري سگهجي ٿو.

اهي مجرم باقي رهيل پاڪستان لاءِ به سخت خطرو آهن. مودودي فرقي جا ڏاڙهي پوش غنڊا جن بنگال ۾ قتل عام ڪيا، سي وري فوجي ٽولي کي ڀڙڪائي پيا ڪن ته اولهه پاڪستان ۾ بغاوت ڪري عوام جو قتل عام ڪريو ۽ غير قانوني ڊڪٽيٽرشپ قائم ڪريو. ڪنهن ڪري حڪومت نه رکو اوير پاڪستان جي عوام اڳيان پر خود باقي رهيل پاڪستان جي عوام اڳيان انهن غنڊن کان حساب ڪتاب وٺڻ لاءِ بدل آهي. نه

تہ اهي خطرناڪ مجرم هئي پر اهو خوني ڊرامو دهرائيندا، جنهن پاڪستان کي هيڏو خوار، ذليل ۽ تباهہ ڪري ڇڏيو آهي.

گهر جا ڪڪڙ نہ ماريو!

گذريل سنڌ دشمن فسادن ۾ وڏيرا سنڌي مسڪينن کي پناهگيرن جي پوهي ۾ ڏيئي پاڻ پٺي لڪي رهيا. گهڻي خونريزيءَ کان پوءِ اچا پناهگير ٿورا جهڪا ٿيا تہ وري وڏيرا پاڻ شروع ٿي ويا! فساد بند ڪرائڻ جي بهاني پر ٿي پناهگير پوري آڳ لاهي، پوءِ اچي سنڌين کي لڳا. سڄي هيڙهين جون دشمنيون هڪڙي ڏڪ ۾ پوريون ڪيون اٿن. ڇون ٿا تہ ڏهو لاڙڪاڻي مان هزار کان مٿي سنڌي قيد ڪيا اٿن، بهانو اهو تہ ”پناهگير فسادن کي پنهنجو پيا ڏيون!“ مطلب تہ هي ڪالتو هر لڙ مان پنهنجو مزو ڳوليو وٺن. ڪامورا - شاهيءَ کي ختم ڪرڻ جي بهاني ايوبي دور جون دشمنيون بہ پاڙيائون. سڄي ڪوڙيءَ کي ڪهرو ڏيئي سرڪاري نوڪريءَ مان سنڌين کي پهارو ڏيئي ڇڏيائون.

اها نئين ڳالهہ ڪانهي. ڪهڙي ۾ راشديءَ بہ ائين ڪيو. انهن کان اڳ بہ ائين ڪيو. پويان بہ ائين پيا ڪن. سنڌي شيرشاهن کان گهر جي ڪڪڙن کان سواءِ ٻيو ڪهڙو شڪار هيستائين پهتو آهي جو هاڻ ڪندا؟ مطلب تہ جيستائين سياست جي واڳ

وڏيرن جي هٿ ۾ آهي، تيستائين ائين ٿي ٿيندو. جيستائين عوام پاڻ ۾ متحد ٿي سڀني قسمن جي وڏيرن کي سياست کان هڪلي نه ڪڍيو آهي، تيستائين اهي شيرشاهه جا شڪرا ڳهر جا ڪڪڙ ٿي ماريندا رهندا.

آزاد ڪريو

سنڌي عوام جو متفق مطالبو آهي ته سياسي ويڙ ٻاڙ بند ڪريو. سمورن قانوني اشڪنجن ۾ ڦاسايل سنڌي مظلوم آزاد ڪريو.

١٠٩ ۽ ١١٠ غنڊه ائڪٽ ۽ ٻيا ڪارا قلم ختم ڪريو. جي-ايم سيد، حفيظ قريشي، مانڊل شر، الهه بچايو مرڪاس، غلام قادر پليجو ۽ ٻين سمورن سون هزارن سنڌي قيدين کي آزاد ڪريو. يوسف لغاري ۽ ٻين خلاف ڪڍيل وارنٽ رد ڪريو. ظالم ۽ مظلوم ۾، دوست ۽ دشمن ۾ فرق ڪريو. پنهنجي پير تي ڪهاڙو نه هڻو. وير نه وڌو. بيوقوف نه ٿيو. اهو سياسي خودڪشيءَ ۽ تباهي جو رستو ڇڏيو. سنڌ تي مڪمل وڏيرڪي ڊڪٽيٽرشپ مڙهڻ جي پاليسي ترڪ ڪريو!

["تحريڪ" پبليڪيشن - ڊسمبر ١٩٧٢]

قومي جدوجهد ۾

زميندارن جي اڳواڻي وڏيرڪو راڄ قائم رکندي!

سنڌي عوام ۾ خاص ڪري سنڌي پڙهندڙ ۽ لکندڙ اها ڳالهه لڪا چاهين ٿا ته ڪو سنڌي رسالن وارا پاڻ ۾ ذاتي ڏاڙهيءَ پٽ ڪري گند ڦهلائين. اسان سنڌي عوام جي انهيءَ راءِ سان متفق آهيون.

پر انهيءَ جي اها معنيٰ ڪانهي ته سنڌي رسالن وارا غلطيون ڪن يا غلط روش اختيار ڪن ته انهن تي فهميدي نموني ۾ جائز اصولي تنقيد نه ڪجي.

”اڳتي قدم“ وارن تازو جي ايم سيد نمبر ۾ جناب رسول بخش پليجي جو محترم سيد صاحب بابت لکيل هڪ مضمون ڇاپيو آهي. اهو مضمون نه ”اڳتي قدم“ وارن کي ڏنو ويو ۽ نه انهن لاءِ لکيو ويو هو. هنن اهو بنا اجازت بلڪ بنا اطلاع ڇاپيو آهي. باوجود ڇوڻ جي اهو نه لکيائون ته اهو ڪڏهن لکيو ويو هو.

انهيءَ چوريءَ بلڪ سينه زوريءَ ذريعي اهو غلط تاثر ڏنو ويو آهي ته ڄڻ لکندڙ جا هن وقت شاهه صاحب

جي سياسي لاڙن بابت اهي خيال آهن جي ان مضمون ۾ ڄاڻايل آهن. حالانڪ ڪين خبر هئي تہ اهين نہ آهي.
اهو مضمون اڄ کان ٦ سال اڳ لکيو ويو هو ۽ وسالي بادل ۾ ڇپيو ويو، جتان کنيو ويو آهي.

طبقاتي ست سڳ!

ان زماني ۾ شاهہ صاحب عملي سياست کان رٽائر ٿيل هو. هن اجا ون يونٽ خلاف هلايل لمبي قومي تحريڪ جي واڳ کهڙي، راشدي ۽ نواب زاهد علي خان واري متحده محاذ جي حوالي ڪانہ ڪئي هئي. عوام ۽ قومي ڪارڪنن کي اجا اها خبر ڪانہ پيئي هئي تہ طبقاتي لاڳاپا ڪهڙي بلا ٿيندا آهن. هنن کي خبر ڪانہ هئي، تہ زميندار جي سياسي مائٽي فقط زميندار سان ٿيندي آهي. هو غريبن سان ڳالهين جي پائيواري رکندا پر حڪومت ۽ اقتدار جي پائيواري ڪانہ رکندا. سندن پاڻ ۾ پلي ستر وير هجن، پر وقت تي هو عوام کي پڇندا بہ ڪونہ ۽ اندر ئي اندر ناني ڳوڙو پڌي ويهي رهندا. هڪڙا زميندار پلي ڪٺي "محب اعظم" هجن ۽ پيا پلي ڪٺي "غدار اعظم" ۽ پلي ڪٺي هڪ ٻئي جا جاني دشمن نظر اچن پر اندر ئي اندر سندن پاڻ ۾ ست سڳ آهن. اهو پاڻي لٺ هڻئي ڪڏهن بہ جدا ڪونہ ٿيندو. ڪين خبر ڪانہ هئي تہ "ميمڻ چريو ٿيندو تہ بہ پنهنجن ڏاڍهن ڪک اڇلائيندو." زميندار پلي دنيا کي ترڪ ڪريو، الله لوڪ ٿيو، ويٺو هجي

۽ نه ايمپلي جي گهرجي ته هو ليٽ پنهنجي طبقي جي ڀائرن يعني زميندارن ڏانهن ڪندو ۽ نه غريب هاري عوام ڏانهن.

گذريل ڇهن سالن جي عرصي ۾ تاريخ گهڻو اڳتي وڌي آهي. ان سنڌي عوام کي اهي ۽ ٻيا گهڻائي سبق سيکاريا آهن.

ڳري ۽ ناجائز قيمت

وطن جي ماڻهن سان همدرديءَ جو جذبو رکڻ، مضمون ۽ ڪتاب لکڻ، جلسن ۽ جلوسن ۾ تقريرون ڪرڻ، جيل جهڙيون سختيون سهڻ تمام ضروري ۽ چڱا ڪم آهن. اهڙي ماڻهوءَ جو قدر ڪرڻ گهرجي. جي هو بزرگ آهي ته سندس ادب ۽ احترام ڪرڻ گهرجي. جي هن پنهنجي سيني تي وڏيڪ تڪليفون ۽ ڏاکڙا سٺا آهن ته پڻ سيني ڪان وڏيڪ سندس قدر، ادب ۽ احترام ڪرڻ گهرجي. پر ان جي اها معني بلڪل ڪانهي ته انهن تڪليفن ۽ قربانين جي عيوض ڪا سچي قوم اڪيون پوري سندس پويان ڪاهي پوي. ايڏي ڳري ۽ ناجائز قيمت جي نه توقع رکڻ کپي ۽ نه ڏيڻ کپي.

اعليٰ علم ۽ اعليٰ سائنس!

انقلابي وطن دوست جدوجهد اڄ مڪمل علم ۽ سائنس بڻجي چڪي آهي. اها سائنس دنيا جي مظلوم قومن جي گذريل ٽن صدين جي جدوجهد جي بنيادي

مسئلن کي حل ڪرڻ ۾ مدد ڪري ٿي. جهڙوڪ:
قومي جدوجهد جا مقصد ڪهڙا هجن؟ ان جي اڳواڻي
ڪهڙو طبقو ڪري؟ ان جي سياسي واٽ، حڪمت عملي
۽ چالون ڪهڙيون هجن؟ وغيره. انقلابي قومي جدوجهد
جي تاريخ اسان کي سيکاري ٿي ته ڪابه انقلابي قومي
جدوجهد هيٺين بنيادي ڳالهين کان سواءِ قطعي ڪامياب
ٿي نٿي سگهي. (۱) مڪمل انقلابي وطن دوست نظريو
(۲) ان نظرئي تي عمل ڪندڙ هڪ منظم ۽ مجاهد پارٽي،
جنهن جي اڳواڻي پورهيت طبقي جي هٿ ۾ هجي ۽
نه زميندارن يا وچولي طبقي جي ماڻهن جي هٿ ۾ هجي،
(۳) قومي جدوجهد جو انقلابي ڍنگ (۴) هڪ انقلابي
وطن دوست گڏيل قومي محاذ، جنهن جي اڳواڻي وطن
جي پورهيت طبقي جي هٿ ۾ هجي، ۽ جنهن جو مکيه
دارومدار وطن جي هارين تي هجي.

انهن بنيادي ڳالهين کان سواءِ جيڪا به جدوجهد
هلي ٿي اها هميشه سطحي، هل بکيڙي، لفاظي ۽
سودي بازي تائين محدود رهندي. تاريخ بار بار ثابت
ڪيو آهي ته جنهن به قومي جدوجهد جي اڳواڻي
زميندار يا سرمائيدار طبقي جي ماڻهن جي هٿ آهي،
تنهن جو انت هميشه عوام سان دوکي، دولاب، دشمن
سان سودي ۽ وڏيرڪي يا سرمائيدار راڄ تي ٿيو آهي.

ٻه ڇلاٻاڻ ڇوڪرڙيون!

'سنڌ متحده محاذ' ۽ 'پيپلز پارٽيءَ' جي ڳالهه ڪندي ڪل سياسي تاريخ تي هڪ نظر وجهبي ته سڄي ڳالهه ظاهر ٿي پوندي. زميندار طبقي جا قابل اڳواڻ اول شاگردن، نوجوانن ۽ وچولي طبقي جي ماڻهن کي هرڪائين ٿا. سنڌي قوم يا سنڌي عوام جي حالت تي رت روئين ٿا. سنڌي عوام جي دشمن ۽ غدار وڏيرن تي هڪڙي ڳالهه لاهين ۽ چاڙهين ٿا. وڏيرا ٻه سنڌ مخالفت ڪن ٿا. ظاهر ائين ٿو لڳي ته جڻ اهي قابل زميندار اڳواڻ پنهنجي طبقي جي ظالم ۽ غدار وڏيرن جا جاني دشمن آهن. پر پوءِ جيئن جيئن عوام وٽن انهن ڳالهين تي موهجندا ۽ زميندار اڳواڻ ڏانهن صدق وڌائيندا، تيئن تيئن ظالم ۽ غدار وڏيرو طبقو وڃي ٿو پنهنجي زميندار اڳواڻن ڏانهن رڙهندو. پردي پويان ڳجهه ڳوهه ۾ وڏيرڪا ناهه ۽ سودا ٿين ٿا. تان جو اليڪشنون اچن ٿيون. عوام کي چيو وڃي ٿو ته "هن اليڪشن ۾ 'پنهنجي پارٽيءَ' کٽيو ته توهان جا سيئي ٻيڙا پار ٿي ويندا." 'پنهنجي' پارٽيءَ جي کٽڻ لاءِ لازمي ته 'پنهنجا' اميدوار اهڙا ٻيهارجن جي کٽين. ظاهر آهي ته اهي وڏيرائي ئي سگهن ٿا. پوءِ وڏيرا قوم تي احسان ڪري عوام جي "پنهنجي" پارٽيءَ ۾ شامل ٿين ٿا. مخالف ڌر جي وڏيرن

جي چنڊال چوڪڙيءَ جي سامهون ”پنهنجن“ وڏيرن جي چنڊال چوڪڙيءَ ڪڙي نٿي ٿي. اهڙيءَ ريت عوام جي جدوجهد جي ڪمائي انهن ٻاهين ۽ مردارن جي حوالي ٿيو وڃي، جن جي سورن ڪان جند ڇڏائڻ لاءِ عوام هيڏي مٿاڪٽ ڪئي هئي.

اصلي ڪاتيدار!

پيپلز پارٽيءَ جو مثال اکين اڳيان آهي. متحده محاذ جو اڳوڻو رڪارڊ موجود آهي. نئون رڪارڊ ٺهي پيو. حال جناب ظفر شاهه، علي قطب شاهه ۽ محترمه حميده کهڙو ظاهر ٿيا آهن. پيا زميندار پريان آهن. اليڪشن مهل سڀ نڪري نروار ٿيندا. هڪڙا هِن پاسي، پيا هُن پاسي. غريب قومي ڪارڪن ۽ عوام جڏهن سيد صاحب جا قصيدا ڳائي، جيل ڪاٽي، جئيون سڀي دنگ ڪندا، تڏهن اصلي ڳاتيدار اچي قبضو وٺندا.

سنڌ جا عوام هاڻي وڏيرڪي راڄ جي ڏيڄ ڏانهن وٺي ويندڙ فريبي اليڪشني رستي تي گهلجڻ لاءِ تيار ناهن. هو ڪنهن به قائد يا منجب جي معرفت پنهنجي حقن جي جدوجهد جي ڏاڙهي ظالم ۽ غدار وڏيرن جي رهزن لوڌ جي هٿن ۾ ڏيڻ نٿا چاهين. هو اپري سپري پنهنجي ڪئي پاڻ چاڙهڻ ۽ رڌڻ چاهين ٿا. هو هاڻ اها سياست گهرن ٿا، جنهن ۾ هو جيڪا به اٿوري گهٽي طاقت گڏ ڪن، سا سندن ئي هٿن ۾ هجي ۽

پرمارن جي لٽ جو شڪار نہ ٿئي.

انهيءَ جي معنيٰ اها هرگز نہ آهي تہ زميندار طبقي جا جيڪي فرد سنڌي عوام سان همدردي، مدد ۽ رهبري ڪن تن جو قدر نہ ڪجي. ان ڳالهہ ڪري سيد صاحب کان وڌيڪ ڪويہ زميندار سياستدان عزت ۽ قدر جي لائق ڪونهي. مطلب فقط هي آهي تہ تجربي ڏيکاريو آهي تہ جنهن بہ تحريڪ جي اڳواڻي ڪنهن زميندار جي هٿ ۾ آهي، ان جي واڳ جلد يا دير سان عوامي ڪارڪنن بدران وڏيرو وڏيري طبقي جي حوالي ٿئي ۽ عوام ڏٺون چٽيندا رهجيو وڃن. ظاهر ۾ اهو هڪڙو چڱو زميندار اڳواڻ هوندو. پر پردي پويان سندس سڄي ٽڪي لوڏ ويٺي هوندي جا اليڪشن مهل نڪريو نروار ٿئي! چوندا آهن "(پر) پلو ڪاشو، پٺي جي ڳيڙل بچڙي!" زميندار طبقي جي ماڻهن جي سنڌي عوام سان همدردي ۽ مدد اکين تي! پر سندن اڳواڻيءَ کان توبهہ! اميد تہ "اڳتي قدم" وارا سائي آئينده احتياط ڪندا.

حبيبن سان حال!

چوندا آهن "نون ميهارن مينهون ڏاريون، ڪٽا ماڙي دونهيون پاريون" اسان کي احساس آهي تہ اسان جو حال بہ اهو آهي. ڪتاب مهينو ليٽ ٿي ويو. گهڻائي حيلا ڪياسون پر ليٽ نہ اکري سگهي. سبب

ڪهڙا ڏيون؟ ”مڙيئي مون ڏانهن ....“ هاڻ ارادو اٿئون تہ ”ايري لڳ سويل پلاٽجي“ وارو ڪم ڪريون. ٻر واڳ ڪجهہ اسان جي تہ ڪجهہ ٻريس جي ڏٿين جي وس آهي. ٻاقي وهيٺا ڪين آهيون، جو هام هڻون. ٻر الله ڪندو، سڀ سولي ٿي پوندي.

اسان پنهنجي ايري سيري عقل ۽ وٽ آهر، سنڌي عوام آڏو ٻين نقطي نظرن سان گڏ هڪ نئون انقلابي ۽ عوامي وطن دوست نقطي نظر پيش ڪرڻ جي ڪوشش پيا ڪريون. اهو ڪٺن ڪم آهي. ان ۾ اسان کي ڪيتريون ڳالهيون اهڙيون چوڻيون پون ٿيون جي شايد چالو سمجهہ مطابق ناهن. ٻر اسان جي خيال ۾ چالو خيالن، چالو نظرين، چالو قومي سمجهہ، چالو حڪمت عمليءَ ۾ بنيادي ۽ انقلابي تبديليون آڻڻ کان سواءِ اسان جي قوم جو ڳاڏو ڳيلجندو تہ ٻيو ٻر اسين ڪنهن بلند ۽ شاندار منزل جي مومل ماڻي نہ سگهنداسون.

اسان جي اڳيان ٻهاڙن جيڏيون رڪاوٽون آهن. اسان جو مقابلو نهايت ظالم، چالاڪ، عيار، زوراور ۽ تجربيڪار اندروني خواہ ٻاهرين قوتن سان آهي. اندريون قوتون اسان کي اندر ئي اندر اڌوهيءَ وانگر کائي، اسان کي ٻاهرين جو آسان شڪار ڪن ٿيون. وقت ٽي پٺي قوتون ٻاڻ ۾ پيٽ ٿيو وڃن. اسان جي قومي سمجهہ اڃا ايڏي پختي ڪانهي، جو اسين ايڏي پراڻي ۽ پيچيدي سياست کي هڪدم سمجهي وٺون. ظاهر آهي

غلط ٿيون ٿينديون. آڏريون ڪچنديون. الزام مڙهبا. منڌين سڌين ڳالهين کي ابتيون معنائون پهرائبيون. پر اسان اهو سڀڪجهه پوليءَ ڪنيو آهي. اسين ذاتي حملن کي حقارت سان نظرانداز ڪنداسين. اصولي ڳالهين بابت پنهنجا خيال اصولي نموني پيش ڪندا رهنداسين. اختلاف ۽ تنقيد جي آجيان ڪنداسين. پڙهندڙ سائين کي رهبريءَ لاءِ خلوص پريو عرض ٿا ڪريون.

["تحريڪ" پبليڪيشن - جنوري، فيبروري ١٩٧٣ع]

هي آئين نه گهرجي!

هي آئين جمهوريت جي چلڪٽي پنيءَ ۾ ويڙهيل ڏنڪيڙي زهر جي پڙي آهي، سنڌ لاءِ، پاڪستان جي ننڍين قومن لاءِ، ۽ سموري بچيل پاڪستان لاءِ، ڪي پورڙا سنڌي پٽي صاحب جي صدارت جي هُش تي خوش ٿي، اهو قاتل زهر پيئڻ لاءِ تيار ٿا ڏسجن، پر پوءِ سنڌين جو محشر ٿي رُلي ويندو! پيو ته ٻهو، رڳو ڏانهن ڪرڻ ڪان به ويندا سين. سيڪو چوندو "ميان ٻنهن جي هٿ سان اچو منهن ڪيو اٿو هاڻ وري اُيڻ ٽيڻ ڇا جي ٿا ڪريو؟" پوءِ ٻنهن جي ويڙهي جو ڪهڙو ويچ ڪهڙو طبيب؟

هتلر به نه هوڙي آئين هيٺ قوم جي چونڊيل نمائندي طور ۽ قانون موجب آئيني ڊڪٽيٽر ٿيو هو!

اسان کي اهو جمهوري ۽ عوامي آئين گهرجي، جنهن ۾ اسان جي عوام جي قومي حيثيت، قومي ۽ عوامي حقن ۽ قومي زبان کي صاف صاف نمونني تسليم ۽ محفوظ ڪيو ويو هجي. هي سنڌ دشمن، عوام دشمن، فاشي آئين اسان کي نه گهرجي.

بلوچستان کي ستائڻ بند ڪريو

بلوچستان جو عوام صدين کان سنڌ جي وڏيرڪي نظام کان به وڌيڪ وحشي قبائلي سرداري نظام ۾ گرفتار آهي. بلوچستان جا سردار بلوچ عوام جي حياتيءَ ۽ موت جا مالڪ آهن. بلوچ عوام به سنڌين وانگر غريب، بکايل، ڏکويل ۽ دٻايل آهي.

ون يونٽ مڙهڻ مهل جڏهن سنڌي وڏيرا شاهيءَ بيغيرتيءَ سان، پنجابي پتاهگير ڊڪٽيٽرشپ جو ڳٽ پنهن جي هٿن سان پنهنجي ڳچيءَ ۾ وڌو، تڏهن ڪن بلوچستان جي سردارن ڊڪٽيٽرشپ جو مقابلو ڪيو ۽ ڪافي سختيون سٺيون. انهيءَ ۾ ڪجهه ڀاڱي سندن ذاتي ۽ طبقاتي فائدو هو جو سندن سرداريون خطري ۾ هيون. پر ساڳي وقت ان ۾ بلوچ قوم کي پنجابي راج کان بچائڻ جو به سوال هو. تنهنڪري انهن سردارن جو نه رڳو بلوچستان پر سنڌ جي عوام جي نظرن ۾ به وقار وڌيو. سنڌ جي ڪيترن جمهوريت پسند ماڻهن پهچ آهر بلوچ سردارن جي مدد ڪئي ۽ بلوچستان ۽ سنڌ جي عوام جا پاڻ ۾ وارا ڳهرا ناتا اڃا به وڌيڪ مضبوط ٿيا.

جڏهن گذريل چونڊون ٿيون ۽ بلوچستان ۾ اهي سردار ڪامياب ٿيا، تڏهن سنڌ جي ماڻهن کي تمام گهڻي خوشي ٿي. ڪين خاطري هئي ته اهي دانش

سردار پنهنجي قول موجب سنڌ جي قومي جدوجهد جي
پٺڀرائي ڪندا ۽ سنڌي عوام سان پاڻهن پيلي ٿيندا.
انهي ڪري گذريل سال ٣ مارچ تي جڏهن انهن مان
ڪي سردار حيدرآباد ۾ آيا، تڏهن سنڌن پنهنجائپ ۽ وارو
۽ پرجوش استقبال ڪيو ويو.

پناهگير پرست سردارن سنڌ ۽ بلوچستان جي انهان سان غداري ڪئي!

پر افسوس جو انهن ساڳين بلوچ سردارن پناهگير
نعپ جي اثر هيٺ اچي بلوچستان ۽ سنڌ جي عوام
جي اميدن تي پاڻي ڦيري ڇڏيو. هو هميشه قومي زبان
کي تسليم ڪرائڻ جو پرچار ڪندا رهيا آهن. پر عين
ٽائيم تي هنن ۽ سنڌن سرحد وارن نعپ پرست پٺاڻ
خانن پنهنجين پيارين ٻولين کي ڇڏي اردو ۽ کي صوبائي
زبان بنائي بلوچستان، سنڌ ۽ سرحد جي ماڻهن سان
ويساهه گهاتي ڪئي. بزنجو ۽ گل خان نصير جهڙا
ڪٽر قوم پرست سڏائيندڙ سردار پنهنجي پناهگير نقلي
ترقي پسند پيرن کي خوش ڪرڻ لاءِ جيئي سنڌ جي
تحريڪ کي شاونسٽ (ناجائز قوم پرست) تحريڪ سڏي
بدنام ڪرڻ لڳا. هنن سنڌي شاگردن ۾ ڦوٽ وجهڻ
لاءِ سنڌ ۾ نسلي بنيادن تي پناهگير پيرن جي زير اثر
"بلوچ اسٽوڊنٽ فيڊريشن" قائم ڪرائي. ڪراچي ۽
سنڌ جي ٻين علائقن تي سامراجي دعوائون ڪيون.

پناهگيرن جي فسادن ۾ پناهگيرن کي بي ڏوهي ۽
سنڌي عوام کي ڏوهي ٺهرايو. سندن سرحد وارن سائين
پناهگيرن کي خوش ڪرڻ لاءِ سنڌ ۾ پنهنجا وفد
موڪليا ۽ ڪتاب لکي سنڌي عوام خلاف پنجاب ۽
سرحد ۾ پروپيگنڊا ڪرائي ۽ ٻهارين کي سنڌ تي
مڙهڻ جي سازش جي فائدي ۾ بيان ڏنا. خود ڪوئٽيا
۾ سندن رسالي "سنگت" جنهن جو ايڊيٽر بزنجي صاحب
جو فرزند بي زن آهي، تنهن ۾ سنڌ جي خلاف زهريلا
مضمون ڇاپيا ويا ۽ سنڌ کي هر طرح بدنام ڪيو ويو.
انهن ۽ ٻين حرڪتن ذريعي پناهگير تعصب جي ڪٽر
قوم پرست پناهگير پيرن جي مريد سردارن نه رڳو سنڌ
جي عوام سان ويساهه گهاتي ۽ دشمني ڪئي پر
بلوچستان جي عوام جي قومي جدوجهد کي سنڌي
عوام جي قومي جدوجهد کان ڪاٽيو، ان کي اڪيلو
ڪري سخت نقصان پڻ رسايو. اهڙي طرح هنن سنڌ ۽
بلوچستان جي عوام جي ڀائپيءَ واري اتحاد خلاف
ڪيئين سنگين ۽ معاف نه ڪرڻ جهڙا جرم ڪيا.

سنڌ دشمن پناهگير ۽ سندن مريد سنڌ ۽ بلوچستان جي عوام جو ساٿ ٽوڙي نه سگهندا.

پر بلوچستان جي مظلوم ۽ بهادر عوام جو انهن
سردارن جي سنڌ دشمن حرڪتن سان ڪوبه واسطو

ڪونهي. سنڌ جي عوام جي دلين ۾ انهن جي بلوچستان جي ڀائرن لاءِ جيڪا اٿاهه ۽ گهري محبت هميشه پئي رهي آهي، تنهن ۾ انهن حرڪتن ڪوبه فرق نه آندو آهي. سنڌي عوام بلوچستان ۾ مرڪز جي ناجائز سياسي ۽ فوجي مداخلت کي ڌڪاري ۽ نندي ٿو. سنڌي عوام جو مطالبو آهي ته بلوچستان خلاف فوجي ڪارروايون بند ڪيون وڃن. بلوچستان جي عوام کي پنهنجي حڪومت ٺاهڻ هلائڻ جو جمهوري حق موٽائي ڏنو وڃي. سنڌ ۽ بلوچستان جو سٿي ۽ پنهونءَ وارو ساٿ آهي، اهو ساٿ اٽل ۽ لازوال آهي. چند وڏيرن يا سردارن جون حرڪتون اُن ساٿ کي ٽوڙي نٿيون سگهن. اسين بلوچ سردارن وانگر نقلي ترقي پسند ناهيون. اسين سنڌ جا سچا قوم پرست ۽ سچا ترقي پسند، مرڪز-پرست سنڌي وڏيرن جي بلوچستان دشمن قدمن جي سخت مخالفت ڪريون ٿا ۽ بلوچستان جي عوام جي حمايت ڪريون ٿا. سڀني جي ديس ۽ قوم جا ماڻهو پنهونءَ جي وطن ۽ قوم جي ماڻهن خلاف زورآوري هرگز برداشت نه ڪندا. سنڌ بلوچستان ساٿ زنده آهي.

اسين گاريون نه ڏينداسين

اسان پنهنجي گذريل ڪتاب جي ايڊيٽوريل ۾ پوريءَ ذميواريءَ، سنجيدگيءَ ۽ تفصيل سان سنڌي قومي جدوجهد جي ڪن مسئلن تي پنهنجي راءِ جو

اظهار ڪيو هو. اسان پاڻ کي محب وطنيءَ ۽ حق پرستيءَ
جا اڪيلا ٺيڪيدار نٿا سمجهون. اسان چيو هو ته
"اسين اختلاف ۽ تنقيد جي آجيان ڪندا آهيون." اسان
پڙهندڙ سائين کي رهبري لاءِ خلوص ڀريو عرض ڪيو
هو. ڪيترن پڙهندڙ سائين اسان سان اختلاف ڪيو آهي،
پنهنجا دليل ڏنا آهن ۽ اسان تي اصولي تنقيد ڪئي
آهي. اسين انهيءَ رهبريءَ لاءِ سندن ٿورائتا آهيون.
اسان سندن خطن جا جواب ٽڪرا پڻ ڇاپي رهيا آهيون.

ٻئي طرف ٻين رسالن جي فاضل ايڊيٽرن اسان جي
ايڊيٽوريل جو جواب ذاتي حملن، گارين ۽ بليڪ ميل
ڪرڻ جي ڌمڪين سان ڏنو آهي. اسان گذريل دفعي
لکيو هو "ظاهر آهي ته غلط فهميون ٿينديون، آڱريون
کڄنديون، الزام مڙهيا ويندا، سڀني سڌين ڳالهين کي اُبتيون
معنائون پهرائبيون. پر اسان اهو سڀ ڪجهه پولي
ڪنيو آهي. اسين ذاتي حملن کي حقارت سان نظر انداز
ڪنداسين. اصولي ڳالهين بابت پنهنجا خيال اصولي
نموني پيش ڪندا رهنداسين."

اسان کي خبر آهي ته نقلي اسلام پسندن، نقلي
ترقي پسندن ۽ نقلي قوم پرستن جي هڙ ۾ سواءِ
گار گند جي ٻيو ڪي به ڪينهي. جيڪي ڪنهن ۾
هوندو سو ئي ٻاهر پوندو. اسان کي خبر آهي ته
سنڌي عوام قومي سياست ۾ گار گند کي ڌڪاري ٿو.
هو ان کي قومي اتحاد ۽ قومي مفاد خلاف سنگين ۽

معاف نہ ڪرڻ جهڙو ڏوهہ سمجهن ٿا. اسان کي احساس آهي تہ ڳالہ ڳنڍ ۽ ذاتي ڏاڙهي ۽ پٽ ڪرڻ ٿيندو سنڌي قوم جي ڦٽن تي لوڻ ٻرڪڻ.

تنهنڪري اسين پنهنجي وعدي موجب انهي ۽ ڳالہ ڳنڍ کي حقارت سان نظر انداز ٿا ڪريون. اسين اصولي ڳالهين بابت پنهنجا خيال اڳي جيان اصولي نموني پيش ڪندا رهنداسين.

جيتري قدر پليجي صاحب جي ذات تي ڳنڍ اڇلائڻ ۽ ڪيس بليڪ ميل ڪرڻ جي ڌمڪين ڏيڻ جو سوال آهي، اسان کي خبر آهي تہ سنڌي عوام جو هي اورچ، اڻ موٽ، داناء ۽ باڪمال فرزند سنڌ جي ٻين سرويچ ۽ ارڏن اديبن، دانشورن ۽ قومي ڪارڪنن وانگر سنڌي عوام اڄي خدمت جي راهہ ۾ هرقسم جي ذهني ۽ جسماني سختي ۽ ايذاء کي برداشت ڪرڻ ۽ ان جي مڙساڻي مقابلي ڪرڻ جو عادي آهي. ڪابہ ڳنڍي ڪان ڳنڍي سنڌ دشمن ۽ عوام دشمن حرڪت ڪيس پنهنجي راهہ تان هٽائي نہ سگهندي. هن جو هميشہ اهو اصول پئي رهيو آهي تہ:

ڪندا سون پهرن ۾ ٽموڻي اک لڳن،
آڳر آڳوڻي نہ مڙي، ڇپون پير ڇڄن،
ويندي ڏانهن پرين، جتي جات نہ پائيان.

اسان کي يقين آهي تہ هو ان اصول تي قائم رهندو.

["تحريڪ" پبليڪيشن - مارچ ۱۹۷۳]

نئون ون يونٽ

ون يونٽ جي خلاف سنڌي عوام گذريل ڪيترن سالن کان جدوجهد ڪندو رهيو آهي، وڏين قربانين ۽ ڪشالن کان پوءِ ون يونٽ جي پراڻي ڍانچي کي ڊاٿو ويو. چوطرف ڪيترون مبارڪون ملي ويون. جشن ملهايا ويا. هرڪنهن چيو ته هيءَ بلا مون ماري. پر ڏسڻ وارن ڏٺو پئي ته ون يونٽ جو ڪوٽ ڀاڙن نه ڊٺو ويو آهي. فقط پراڻين سري ڪاٺل پٿين جي مرمت ڪري، کين نئون رنگ روغن لڳائي، هڪ نئون ٺهري ڪوٽ کڙو ڪيو ويو آهي.

اهو ڪوٽ اڳوڻي ون يونٽ جي ڪوٽ جي مقابلي ۾ وڌيڪ مضبوط، وڌيڪ پختين ڀاڙن وارو ۽ وڌيڪ سخت آهي. نئون آئين نئين ون يونٽ جو ائون دستور آهي.

نئين آئين، نئين ون يونٽ جي قيدخاني جي ديوارن مٿان اقلي اسلام جو رنگ ۽ نقلي سوشلزم جو روغن مکي عوام کي خوش ڪيو آهي. قيدخاني جي پهريدارن ۽ جيلرن کي عوامي ورديون پارايون ويون آهن.

اڳوڻي ون يونٽ ۾ ڪمزوري اها هئي جو اهو

ٻڪيٽري ڀاڄي هيٺ سنگينن جي نوڪ سان عوام جي مٿان مڙهيو ويو هو! تنهن آئين ون يونٽ کي انهيءَ ڪمزوريءَ کان آجو ڪيو آهي. تنهن ون يونٽ عوام جي ووٽ سان، عوام جي چونڊيل نمائندن هٿان ۽ عوام جي قائد جي هدايت ۽ زير نگرانيءَ ۾ مڙهيو ويو آهي.

اڳوڻي ون يونٽ ۾ پاڪستان جي مختلف قومن جو نالو نشان گم ڪيو ويو هو، عوام جي ٻولين ۽ ثقافتن کي نظرانداز ڪيو ويو هو، صوبائي خودمختاريءَ جي وجود کان انڪار ڪيو ويو هو. نئين ون يونٽ جي نئين آئين ۾ اهي نقص نه آهن. هن آئين ۾ پاڪستان جي مظلوم صوبن جا نالا وٺي سندن پيڙي پوڙي ويئي آهي. عوام جي ٻولين جي حفاظت جي بهاني سندن گلو گهٽيو ويو آهي، صوبائي خودمختاريءَ جي نالي ۾ صوبائي خودمختاريءَ جي مٽي پليد ڪئي ويئي آهي.

اڳوڻي ون يونٽ جي آئين مڙهڻ پٺيان عوام کي سنگينون ڏيکاري سندن اکيون پٽيون ويون هيون. نئين ون يونٽ جي نئين آئين ۾ عوام کي "عوامي آفيم" کارائي بيهوش ڪيو ويو آهي.

پاڪستان جا عوام گذريل پنجويهن سالن ۾ ڪئين دوکا ۽ فريب کائي چڪا آهن. هو ڀڙي ويساهه گهاتي پاڪستان جهڙي ويساهه گهاتن جي ملڪ ۾ به ورلي

تي ھوندي. اڳي ته عوام دشمن خلاف فرياد ھو. ھر ھاڻ رڳو عوام دوستن ۽ ھر عوام جي قائدن سان واسطو آھي. انھن جي دانھن ڪنھن کي ڏجي؟

جي سي لوڙائو ٿيا جنين سندي ڏيرَ،
ماروئڙا نقرہ ڪنھن در ڏيندا دانھڙي؟

ڪنديءَ جھڙو ڪانھن، عاشق آيو آھون ڪري،
تو ڪيئن پوڙي سُھڻي پيلي مٺڙي پانھن؟
درياھ! توتي دانھن ڏيندس ڏينھن قيام جي!

بھر حال قومن جي زندگيءَ ۾ اھڙيون لاھيون چاڙھيون اچينديون آھن. اسين انھيءَ تنين ويساھ گھاتيءَ مان نوان سبق سکنداسين. اسين بزدل ۽ مايوس نه ٿينداسين. اسين پنھنجي قومي حقن جي جدوجھد جاري رکنداسين. اسين پنھنجن حقن لاءِ لڙندا رھنداسين.

ڏکيائي ڏر ٿيلھ چڙھه ڇڪيائي چوٽين
ھلندي ھوت پنھونءَ ڏي پؤ مرڻي پيل
اٿي رائو ريل وڃڻ تان واري وري!

فتح حق جي ٿيندي، فتح پاڪستان جي مظلوم قومن جي عوام جي ٿيندي، فتح سنڌي عوام جي ٿيندي.

اڌر ۾ ابليس!

مظلومن تي رڳو ظلم ئي ڪو نه ٿيو. سندس زخمن تي لوڻ ٻرڪڻ به ضروري سمجھيو ويندو آھي. مرڻن

جو مارڻ رڳو بيماريءَ وگهي مري، يا ڪوڪوڙي ڪيس ۾ جهليل رڳو ڦاهي چاڙهي سو ڪافي ناهي. جيستائين پوليس، ملان، ڊاڪٽر، پوليس، ڪامورا ۽ وڪيل ڪيس ڪوڙا ڏنا ڏيئي سندس گهر پينگ نه ڪن، تيستائين مرض جو مرڻ، قيديءَ جو ڦاهيءَ چڙهڻ به بيقاعدي ٿيو پوي.

نئين آئين پاڪستان جي مظلوم عوام ۽ مظلوم قومن جي آس ۽ اميدن کي جهڪي ڦٽ ڏنا آهن، تن تي لوڻ ٻرڪڻ لاءِ مظلوم عوام ۽ مظلوم قومن جا ازلي ويري وري به جمهوري پڳ ٻڌي اچي گڏ ٿيا آهن. هڪڙي پاسي نقلي اسلام پسند ملان ۽ ٻئي پاسي نقلي ترقي پسند ڪامريڊ ۽ ٽئين پاسي .نقلي قوم پرست سردار، سڀني هڪ ٻئي کي ڏوري اچي ڏنو آهي. هي رهزن، لٽيرن ۽ ڀاڙوهن جو ٽولو عوام جي ڦٽن تي لوڻ ٻرڪڻ لاءِ عوام جي آئيني حقن جي لاش تي اوچنگارون ڏيڻ ويٺو آهي. چالاڪ وارا چاڙن ٿا ته جمهوريت جا قاتل اهي ئي آهن. جهڪي هيٺر وڏيون اوچنگاريون پيا ڏين. اهو ئي رهزن نقلي ٽولو آهي جنهن اسلام، جمهوريت، سوشلزم ۽ عوام جي نالي ۾ هميشه پاڪستان جي مظلوم عوام ۽ مظلوم قومن کي گس هلندي راهه تان ڦلايو ۽ ڦريو. هن ٽولي جي ئي ماڻهن ظاهر ظهور جمهوريت جا قافلا ڦريا، ماريا، لٽيا. هنن رهزن جا ڦلاند بنگال جي خون سان پريل آهن. هنن

ٿي ون يونٽ جي ڪوڙي مخالفت ڪري سچي مخالفت جي راهه بند ڪئي. هنن ٿي بڪنيڙن کي قتل عام ڪرڻ جون هشيون ڏنيون، هنن ٿي پاڪستان کي انڊونيشيا بنائڻ، لکين ڪروڙين عوام جو ڪوس ڪرائڻ جون سٽون سٽيون، هنن ٿي ماڻهن جون زبانون ڪاڙن ڪان ڇڪي ڪڍڻ جون ڏمڪيون ڏنيون. هنن ٿي ٿي چيو ته "سنڌ ۽ بنگال جهڙي ڪوس جي ضرورت آهي" هنن پاڪستان جي مظلوم قومن، سندن ٻولين ۽ ثقافتن سان ويساهه گهاتي ڪئي.

هنن کي اعتراض اهو ڪونهي ته اردوءَ کي پاڪستاني عوام ۽ قومن مٿان قومي ٻولي ڪري ڇو ٿاڦيو ويو آهي؟ حقيقي قومي ٻولين کي ڇو نظر انداز ڪيو ويو آهي؟ يا پاڪستان جي مختلف قومن جي قومي وسيلن کي ڇو لٽ جو مال بنايو ويو آهي يا ٻوميه ماٺيل جا رهيل کهيل بند پڇي ٻاهرين ٻوڏ لاءِ ميدان ڇو صفا ڪيو ويو آهي يا ٻهارين کي سنڌ تي مڙهڻ لاءِ قانوني اشڪنجا ڇو ٺاهيا ويا آهن يا صوبائي خود مختاريءَ جي نالي کي سکڻو فريب ڇو بنايو ويو آهي؟ انهن "جمهوري" گجهن کي ڳڻتي اها آهي ته اقتدار جي ڍونڍ مان اڃا به کين وڏو حصو نه مليو آهي. اسلام جي آڙ ۾ اڃا وڏيڪ بي خياليءَ ۽ بيشرميءَ وارو آئين ڇو نه ٺاهيو ويو آهي ۽ پاڪستان جي مظلوم عوام ۽ مظلوم قومن کي الشمس ۽ البدر جي قاتلن

جي، ڪلي جاگير جو نه بڻايو ويو آهي. هي جمهوريت جي قاتلن جو محاذ آهي. هي عوام جي رت جي پياسن زهري ناڳن جو محاذ آهي. هي اهي آهن جن جي لاءِ فرمايل آهي "منهن تہ موسيٰ جهڙو، اندر ۾ ابليس".

پاڪستان ۽ سنڌ جو عوام پنهنجن هنن ازلي ويرين خلاف حياتي ۽ موت جي جدوجهد جاري رکندو.

سنڌين کي جمهوري حق ڏيو

. سنڌ ۾ هن وقت فقط ٻن ٽولن کي ڳالهائڻ جي موڪل آهي. هڪڙا وڏيرا ۽ وزير ۽ ٻيو اهي جمهوريت جا قاتل ۽ جلاد، جي پاڻ کي جمهوري مخالفت جا وارث سڏائي ملڪ تي مڪر، فاشزم ۽ غنڊا گرديءَ ذريعي قبضو ڪرڻ ٿا چاهين. پر سنڌ ۾ هڪڙي ٽين ڌر به رهي ٿي. اها ڌر آهي سنڌي عوام، پيپلز پارٽيءَ عوام سان جمهوريت جو واعدو ڪيو هو. جمهوريت اها ناهي تہ فقط وڏيرا ۽ وزير صاحب گوهر افشاني فرمائين ۽ عوام سدائين رڳو وات ڦاڙي سندن گلاب جي گل جهڙا گفتا جهٽين.

جمهوريت جو مطلب آهي تہ جي مهيني جا ١٩؟ ڏينهن سرڪار نامدار جا گوهر پنهنجون گفتارون ٻڌائين تہ گهٽ ۾ گهٽ هڪڙي ڏينهن تہ عوام کي به وارو ملي، جيئن هاري، مزدور، ننڍا واپاري، آبادگار، شاگرد، دانشور ۽ قومي ڪارڪن به پنهنجي دل جو حال

اوري سگهن.

اردو وارن کي سوين نه پر هزارين اخبارن ۽ رسالن جا ڊڪليريشن ڏنا ويا آهن، جي هر موقعي تي سنڌ، سنڌي ٻولي ۽ سنڌي ثقافت خلاف زهر ڦهلائين ٿا. جڏهن هنگاما ڪرائڻا هوندن، تڏهن اهي رسالا ڪري ارڙ تانڪ پهچي ٿا ۽ رڳو سنڌي عوام تي پر خود حڪومت تي ٿيون ڪيڏي ڪين ڏنگ ايندا.

انهن جي مقابلي ۾ سنڌ جي ڪهڙن اخبارن ۽ رسالن کي ڊڪليريشن مليا آهن؟ ڪهڙن کي اشتهار ملن ٿا؟

اسان تحريڪ لاءِ گذريل سال کان ڊڪليريشن داخل ڪيو آهي، ان کان پوءِ اردو جي سوين عوام دشمن رسالن کي ڊڪليريشن مليا آهن، پر اسان کي اڃا تائين ڊڪليريشن نه مليو. انهيءَ مان ڪابينه سلسلي جي در کي پيو سمجهي سگهجي ٿو. روز نوس نوس پيا ڪن، سنڌي عوام جمهوريت گهري ٿو، ڳالهائڻ، گڏ ٿيڻ، جلسا ڪرڻ لکڻ ۽ ڇپائڻ جي آزادي گهري ٿو. سنڌي عوام سرڪار جي مخالف نقلي جمهوريت پسندن جي جمهوريت پسنديءَ جي دعوائن کي به ڪڏهن طرح سمجهي ٿيو، پر ان جي مخالف اهڙا ڪيترائي اهي ته انهن ڪوڙن دعويدارن جو بهانو ڪري خود عوام کي جمهوري حقن کان محروم ڪرڻ گهرجي.

فسادن جي سازش کي ٻڌجو ڏيو

اخبارن مان معلوم ٿو ٿئي ته عوام دشمن وري فساد ڪرائڻ چاهين ٿا. انهيءَ ڳالهه عوام کي بيچين ڪيو آهي، خاطري آهي ته ڪراچي، حيدرآباد، ميرپورخاص، سکر، نواب شاهه ۽ ٻين وڏن شهرن ۾ فسادين هٿيارن جا وڏا ذخيرا گڏ ڪري رکيا آهن. فوجي تربيت ورتل الشمس ۽ البدر جا قاتل ڪراچيءَ ۾ تربيتي ڪيمپون کوليو ويٺا آهن. انهن جون ڪارستانيون گڏريل فسادن ۾ ڏٺيون ويون. پوليس وغيره جي سنڌي عوام سان سچائي اسان ڏسي چڪي آهي. سي-آءِ-ڊي سچي فسادين جي ايجنٽن سان سٿي پيئي آهي. اها سرڪار کي ٻڌائيندي ته "فسادين ڏانهن سڀ خير آهي، البت سنڌو ديش جا نعرا هڻندڙ چوڪرن مان وڏو خطرو آهي!" سنڌي رپورٽون سراسر گمراهه ڪندڙ ۽ شرارتي هونديون. سرڪار کي آخر وقت تائين پتو ڪونه پوندو ته ڇا پيو ٿئي. ٿان جو سڄو ملڪ فسادن جي شعلن ۾ ولڙجي ويندو. تقرير باز ۽ بيان باز عوامي وڏيرا پڇي وڃي ايئرڪنڊيشن بنگلن ۾ آرام پذير ٿيندا. سنڌي خلق موت جي منهن ۾ اڇي ويندي.

اسين مطالبو ٿا ڪريون ته فسادن جي تيارين کي ڪچلڻ لاءِ هٿيارن جون تلاشيون ورتيون وڃن. فساد ۽ سازش جي اڏن کي ناس ڪيو وڃي. جيڪي ماڻهو قتل عام جون ٻجون پيا ڪن تن خلاف مڪمل جاچ

ڪٿي وڃي ۽ مٿن قتل جي سازش جا مقدما هلايا وڃن. گذريل فسادن جو پارٽ پارايندڙن تي به ساڳيو قدم کنيو وڃي. ساڳئي وقت اسين سنڌي عوام کي به چوندا سين ته هو به پوري سجاڳي رکن. جن جن شهرن ۾ خطرو آهي، اتي جا باشندا غنڊن جي سازشن تي نظر رکن، غنڊا گرديءَ خلاف متحد ۽ منظم ٿين ۽ امن امان بحال رکڻ لاءِ حفاظتي تدبيرون اڳواٽ سوچي ڇڏين ۽ انهن تي عمل ڪن.

سنڌ امن ۽ سلامتيءَ جو وطن آهي، ان ۾ غنڊا گردي ۽ فسادن کي هرگز برداشت نه ڪيو وڃي.

["تجربو" پبليڪيشن - اپريل ١٩٤٣ع]

سنڌ تي ٽئون حملو

سنڌ تي ٽئون حملو جاري آهي. افغانستان، ايران، نيپال، بحرين ۽ ٻين رستن کان زمين، پاڻي ۽ هوا مان بيهاري قافلن جا ڪٽڪ سنڌ تي ڪڙڪي رهيا آهن.

اڳوڻي زماني ۾ ٻين قبيلن، قومن ۽ ملڪن تي چڙهايون ۽ حملا ٿيندا هئا ۽ هاڻي به ٿين ٿا. اڳوڻي زماني ۾ ڌاري حملي جو اطلاع پهچڻ، جبلن جي چوٽين تي وڏا مچ ٻاري، سڄي قبيلي کي خبردار ڪيو ويندو هو ۽ مقابلي لاءِ گڏ ٿيڻ لاءِ سڏ ڏنو ويندو هو. ملڪ جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ تيز رفتار قاصد ڊوڙندا هئا. جيڪو جتي هوندو هو، اهو اتي سڀ ڪم ڪار ڇڏي، دشمن سان مقابلي لاءِ، مقابلي جي مرڪزن تي گڏ ٿيڻ لڳندو هو. شاعر بهادريءَ جا رجز ۽ ترانا پڙهي ماڻهن مردن کي مقابلي جي ميدان ڏانهن وڌڻ لاءِ للڪاريندا هئا. ڪونڌر ڪنڌ ڪپائي ديس ۽ قوم تان سر ڏيئي سرها ٿيندا هئا. سٿين، هُون، آريا، يوناني، ايراني حملو ڪندڙ ڪٽڪ جڏهن سنڌ تي ڪڙڪيا، تڏهن سنڌين حملي جي خبر پوڻ شرط ائين ڪيو. عربن، افغانن، ارغونن، ترخانن، مغلن، پٺاڻن ۽

انگريزن جي حملن پيري به سنڌي قوم ائين ڪيو، هنن ڪڏهن ڪنيو ته ڪڏهن هارايو، پر ائين ڪڏهن به ڪونه ٿيو ته حملو ٿئي ۽ ان جو سنڌين طرفان ڪوبه مقابلو نه ٿئي.

سنڌ جي هزارين سالن جي تاريخ ۾ اڄ پهريون دفعو هڪ رهزن ۽ قاتل ٽولي سنڌ تي به يبنا مقابلي چڙهي رهيو آهي. سنڌ جي شهرن ۽ ڳوٺن ۾ پيئن، اوطاقن ۽ لانڍين ۾ موت جهڙي بيخبر ماٺ آهي. اڄوڪي دور ۾ پي ڪنهن قوم تي اهڙي خطرناڪ دشمن جو حملو ٿئي ها ته هڪدم خطري جا گهگهو وڄي وڃن ها. فوراً هنگامي حالتن جو اعلان ڪيو وڃي ها. پارليامينٽ گڏ ٿئي ها. ريڊيو ۽ ٽيليويزن جنگي ڌما وڄائين ها ۽ قوم کي مقابلي لاءِ للڪارين ها. هٿيار بند فوجن کي هوشيار رهڻ جو حڪم ملي ها. پر هيئنر ائين پيو لڳي ڄڻ ڪجهه به نه ٿيو آهي، سڀ خير آهي!

سنڌ کي جڏي رڳو عام امن امان، قانون ۽ انصاف جي ڳالهه کي وٺجي نه به معاملو سمجهڻ ڪان سنگين آهي. رڳو هڪڙي مبين ڏاهري؛ جهڙي معمولي ڌاڙيل پويان پوليس جا هزارين ٽولڪ سالن جا سال سرگردان رهيا. لکين رپيا خرچ ڪيا ويا. جهپون، موٽرون، واڱرليس سيٽ، هيليڪاپٽر حرڪت ۾ آندا ويا. اڃا ڪتان ڪو ڏس ٿي مليو ته مبين ڦلاڻي پاسي

پُڄڻ تي ته ٽيليفون ۽ وائرليس ٽرنلي ۾ اچي ٿي
ويا. ناڪي بندي ٿي ٿي، ڳهٽ جهليا ويا ٿي، جيپون
ڊوڙيون ٿي، هنگامو ڪڙو ٿي ويو ٿي.

پر هي قاتل ڪٿڪ ڏينهن ڏٺي جو شاهه شاهوڪاريءَ
۾ پاڻهون هتندا ڪراچيءَ ۾ گهڙن ٿا. سندن جيڪي
جوڙيوال اڳيئي سنڌ ۾ ديرو ڄمايو ويٺا آهن، ۽ سنڌ
کي مهاجرستان بنائڻ لاءِ ڳهات پيا گهڙين سي سندن
اچڻ تي هنبوڇيون پيا هڻن، سندن واسطي پلاٽ والاريو
ويٺا آهن. فليٽ پيا ڏهن. نوڪريون اڳوات رزرو
ٿيون پيون آهن. مطلب ته سندن ائين استقبال ڪيو
پيو وڃي ڄڻ ڪي قومي سورما هجن. حالانڪ هنن
مان هرهڪ اهڙن ته وڏن ڏوهن جو ڏوهاري آهي جو
انهن ڏوهن جي اڳيان مبين ۽ رحيم هنگوري جهڙا
ماڻهو ڄڻ ته معصوم فرشتا هئا. هُنن ٻه، چار، پنج،
ڏهه خون ڪيا، ڪجهه گهر ڦريا يا ساڙيا، پر ٽن
هزارن يا لکن جو نقصان ڪيو. پر هنن هڪڙي سڄيءَ
قوم کي ڪُٺو، هڪڙي سڄي وطن کي باهه ڏني،
هڪڙي سڄي ڪنڌ کي رت ۾ وهنجاريو، هڪڙي سڄي
ملڪ جو ڪرنگهو ڀڃي ان کي ٻه ٽڪر ڪيو. هنن
قاتلن کي پڪڙڻ واري پوليس ڪٿي؟ هنن کي سزائون
ڏيڻ واريون عدالتون ڪيڏانهن ويون؟

هي انساني ويس ۾ درندا آهن. هنن جو وجود
بي حيائيءَ، نمڪحراميءَ ۽ غداريءَ جي خمير مان

نهيل آهي. هنن جو پير نياڳ ۽ نحوست جي علامت آهي. هنن جو ذهن مڪر، فتني ۽ فساد جو ڪورو آهي. هي هلاڪو، نادر شاهه، هٽلر جو ناپاڪ ۽ نجس روحاني تخم آهن. هي پاڪستان لاءِ فساد، خون، موت ۽ تباهيءَ جا پيغام کڻيو پيا اچن. هي پاڪستان جي مڪرتي مظلوم پاڪستاني قوم کي، تباهه ڪري، هاڻ ان جي ٻي ماريل قوم کي تباهه ڪرڻ آيا آهن. هي سنڌ جا نوان مالڪ ۽ آقا بڻجڻ آيا آهن.

چا هنن کي سنڌ ۾ بنگال وارو خوني ڊرامو دهرائڻ ڏنو ويندو؟ سنڌيو! هن موتبار حملي جي مقابلي لاءِ هوشيار ٿيو، پاڻ ۾ ٻڌي ڪريو ۽ جدوجهد هلايو! فتح حق جي ٿيندي. فتح مظلوم ۽ مجاهد عوام جي ٿيندي.

سي - آءِ - ڊي جي اسپيشل برانچ - سنڌ دشمن سازش جو اسپيشل اڏو!

جڏهن کان پاڪستان ٺهيو آهي، سنڌ ڪٽر قوم-پرست، تعصبي، عوام دشمن ۽ سنڌ دشمن حڪمرانن جو شڪار گاهه ٿي رهي آهي. هنن سنڌ کي ڦريو، لٽيو، ٻهاري محل ماڙيون، جاگيرون ۽ ڪارخانا ٺاهيا. اڄ حالتون ڪجهه بدليل آهن. منجهائن ڪي نڪتا آهن ته ڪي بدلي ٿيا آهن، پر جيڪي جتي رهيا آهن. سي اڃا تائين پنهنجي پراڻي ڪيرت کي لڳا پيا آهن.

سياسي طرح سندن سڀ ڪان وڌو اڏو سي - آء - ڊي ڪانو ۽ خاص ڪري ان جي اسپيشل برانچ يعني سياسي برانچ آهي. ان اڏي تي سڀ کان سازشي، تعصبي ۽ فتني خور سنڌ دشمن آفيسر قابض رهيا آهن. ان اڏي ڪي ڪم آئي هنن جماعت اسلامي ۽ متعصب محاذ سان پٽ ٿي سنڌ جي شاگردن، هارين، مزدورن ۽ قومي ڪارڪنن خلاف ڪوڙا ۽ جعلي رڪارڊ تيار ڪري، سنڌ کي ظلم ۽ ستم جو نشانو بڻايو آهي. هنن ڪان ڪير پڇڻ وارو ڪونه هو. سندن لکيو لوح محفوظ هو. ڏينهن کي رات چون ته وس وارا جي رات کي ڏينهن چون ته به وس وارا.

حيدرآباد جي اسپيشل برانچ جا گهڙيل ڪوڙ خود يحيٰ شاهيءَ جي هٿ ٺوڪيل فوجي عدالتن ۾ به اگهاڙا ٿي پيا. حفيظ قريشيءَ تي هلايل فوجي مقدمي ۾ هنن رڪارڊ پيش ڪيو ته فلاڻي تاريخ حفيظ قريشي اورينٽ هوٽل ۾ جلسي جي صدارت ڪئي. حالانڪ ان ڏينهن حفيظ قريشي لائلپور جي ڪورٽ ۾ ڪيس هلائي رهيو هو. پنجابي جج کي گهرايو ويو. ان جي شاهدي، هوائي ڪمپني جو رڪارڊ ۽ ٻيا ثبوت پيش ٿيا. تڏهن لاچار فوجي عدالت کي تسليم ڪرڻو پيو ته اسپيشل برانچ ڪوڙو رڪارڊ ٺاهيو آهي. اهو رڪارڊ ڪنهن سنڌيءَ ٺاهيو هجي ها ته ان کي اٽي جو اٽي ١٤ سال ٽيپ ڏئي ڇڏين ها. پر هي ته "پنهنجا" ماڻهو

هٿا، انهن کي القاب ب به ڪونه ڇيو ويو.

موجوده حڪومت جي اچڻ کان پوءِ به هن سنڌ دشمن اڏي جي ڪارستانين ۾ ڪو به فرق ڪونه آيو آهي. گذريل سنڌ دشمن فسادن پيري جيڪي گرفتاريون ٿيون، تن جي سلسلي ۾ هر هڪ نظربند کي لکيت ۾ ٻڌايو ويو ته تو ڪهڙيون تقريرون ڪيون آهن. جڏهن سنڌي ۽ سنڌ دشمن نظربندن تي لڳايل الزامن جي ڀيٽ ڪئي وئي ته اسپيشل برانچ جي ڪاريگرن جي ڪاريگريءَ کي داد ڏيڻو پيو. سنڌ دشمن نظربندن تي جڏا سڏا نالي ماتر الزام لڳائي رڪارڊ جي پوراڻي ڪئي وئي. انهن کي پڙهي هر ڪو انهن سوچڻ تي مجبور ٿيو ٿي ته ويچارن کي ناحق اڙايو ويو آهي. پر سنڌي نظربندن خلاف پير ڪوڙي اهڙا ڪوڙ هنيا ويا جو جڻ ته هو نظربند نه ٿين ها ته پاڪستان کي اڏائي ڇڏين ها.

تازو جيڪي گرفتاريون ٿيون آهن، تن ۾ به هنن اهڙا ڪرتوت ڪيا آهن جو خود حڪومت کي مجبور ٿي قبول ڪرڻو پيو آهي ته ڪجهه گرفتار ٿيلن خلاف هٿ جون هنيون ويون آهن.

اهو سڀ ڪجهه هڪ سوچيل سمجهيل سازش هيٺ ٿي رهيو آهي. ظاهري حڪومت پيپلز پارٽيءَ جي آهي پر اندر راڄ جماعت اسلامي ۽ متعصب محاذ جي هٿن چاڙتن جو آهي.

سنڌي عوام جو مطالبو آهي ته هي بدمعاشيءَ جو اڏو بند ٿيڻ گهرجي. هنن جي سموري ڪوڙي ۽ جعلي رڪارڊ جي تپاس ڪئي وڃي. جعلي رڪارڊ ناهيندڙ سازشين کي برطرف ڪري مٿن مقدما هلايا وڃن ۽ هي ڪم غير متعصب ماڻهن جي حوالي ڪيو وڃي، جيڪي ڪنهن سنڌ دشمن سازشي ٽولي جا ڇاڙتا نه هجن. سنڌي شاگردن، هارين، مزدورن، دانشورن ۽ قومي ڪارڪنن خلاف ناهيل ڪوڙو رڪارڊ رد ٺهرايو وڃي. اسپيشل برانچ جي اسپيشل ڪوڙن جو سلسلو ختم ڪيو وڃي.

آزاد ڪريو!

سنڌ جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ ڪيترا سنڌ جا ماڻهو پنهنجي وطن، پنهنجي ٻنين، پنهنجي عوام سان پيار ڪرڻ ۽ انهن سان وفادار رهڻ جي ڏوهه ۾ قيد ڪاٽي رهيا آهن.

انهن ۾ گهڻا وطن دوست هاري ۽ مزدور آهن. ڪجهه شاگرد آهن. هالي جي هڪڙو محب وطن زميندار اڳواڻ محترم جي ايم سيد وري به نظر بند ٿيو آهي. ڳڻجي ٿو ته فهرست لمبي ٿيندي. هڪڙي پاسي ته جو هر رهزن، وڏيرو سياسي مو ڏهن جون لسٽون ناهيو ويٺو آهي. ٻئي پاسي سنڌ دشمن سي - آءِ - ڊي وٽ جماعت اسلاميءَ ۽ متعصب محاذ جون تيار ڪري ڏنل لسٽون آهن. ڪو نه ڪو بهانو گهرجي. يونيورسٽي جو واقعو نه

ڏني ها ته ڪو بيو بهانو هٿ ڪجي ها. سنڌ دشمن وڏيرا ۽ سنڌ دشمن پرمار پاڻ ۾ جُٽ ٿيو واڳون وارا وات پٽيو ويٺا آهن.

سنڌي عوام جو مطالبو آهي ته سمورن سنڌ جي قيدي هارين، مزورن، شاگردن ۽ قومي ڪارڪنن ۽ محب وطن زميندارن کي آزاد ڪيو وڃي، جڏهن ته وڏيرا ۽ جاگيردار سنڌ کي پنهنجي ذاتي جاگير بنائڻ جي هوس ۾ مبتلا آهن، تن کي لغام ڏنو وڃي.

["تحريڪ" پبليڪيشن ـ مئي ١٩٧٣ع]

سڀ رَوَڻ پِٻا!

سڀ روَڻ پِٻا. پاڪستان جي سياسي جهنگ جا سڀ خونخوار آدمخور روَڻ پِٻا! واڳون روَڻ پِٻا، ٻگهڙ اوڇنگارون پيا ڏين. مرون هاءِ هاءِ پيا ڪن. ڪپر ۽ لنڍيون، هڻ ڪٽيون ۽ ڪوراڙيون ٽڏا ساهه پيون پرين. هنن کي بلوچستان جو ڏک آهي!

بنگال جي ڪاساٽي مودوديءَ کي اک ۾ ڳوڙها آهن. مظلوم قومن کي سنگسار ڪرائڻ جون سٽون سٽيندڙ جماعت سڳوريءَ جي ريش مبارڪ ڳاڙ لڙڪ لارون ڪري پيا وهن! سنڌين جي پير ۽ سنڌ دشمنن جي مريد، حضرت پير سائين پاڳاري جون نوراني اکيون آليون آهن! سنڌ-دشمن فسادن جو روحاني پيشوا رئيس امروٽوي عرف ککو ڏک ۾ بيحال آهي. ڪيو ماتم ۾ آهي. قوم دشمن چغلخورن جو پيش امام سردار علي شاهه سينو پيو ڪٽي، انهن کي بلوچستان جو ڏک آهي.

مودوديءَ جو مريد ولي خان، بزنجو ٽولو يار پيو ڪري. هي اهو عوام دشمن ٽولو آهي، جنهن ننڍين قومن جي جدوجهد کي پٺ ۾ خنجر هنيو، پاڪستان جي قومي ٻولين، بلوچي، سنڌي، پشتو ۽ پنجابيءَ سان غداري ڪئي، صوبائي خودمختاريءَ جو مذاق اڏائيندڙ

دستور صحيح ڪيو، پاڪستان ۽ مظلوم قومن جي ازلي ويرين طرفان سنڌ ۾ ڪيل فسادن جي ڀيڙائي ڪئي؛ مظلوم سنڌين خلاف الٽو ڪوڙيون انڪوائريون هلائي سنڌين خلاف پروپيگنڊا ڪئي؛ جيئي سنڌ جي جدوجهد خلاف زهر اوڳاريو؛ مظلوم قومن جي دشمن جي چمچاگيري ۽ دلالي ڪئي، پاڪستان جي مظلوم قومن جي گڏيل جمهوري مورچي کي ٽوڙي دشمن کي راضي ڪيو؛ بلوچ عوام جي جدوجهد کي ٻين مظلوم پاڪستاني قومن جي جدوجهد کان ڪاٽي الڳ ڪري، ان کي اڪيلو ڪرايو. اهو بلوچستان ۽ ٻين سڀني مظلوم پاڪستاني صوبن جو غدار ٽولو ٻه ڦاه ڦاٽ پيو ڪري. انهن کي ئي بلوچستان جو ڏک آهي، سڄي ملڪ جي قومي قاتلن کي بلوچستان جو ڏک آهي. هو چوطرف ڪاهون ڪيو، بلوچستان جي ڌرتي تي قبضو ڪريو، بلوچستان جي ڏکويل عوام کي وڪوڙيو ويٺا آهن؛

بحر ٻلاڪون ٻجڙيون پيون آفتون اڄڪر،
ڪميون، ڪچون، لٽوا، ڏاڪ ڏين ڏيڏر،
واڳون واٽ وڏا هنيا، ڪيا واسينگن ور،
واٽ وچ جي نه لهي، پيا پڪڙي ڪوڙ ڪپر!

هنن مدارين جي سانگ کي ڏسي ماڻهو پائيندو ته بلوچستان کي خدا رکي، اتي سڀ خير هوندو. هنن سڀ ٺڳي جو نام هنن دليءَ جي ڏکن جو ناٽڪ هوندو. پر بدقسمتيءَ سان ائين ناهي. بلوچستان ۾ سڀ خير

ڪوٺهي. اسان کي خبر آهي تہ حڪومت جي بلوچستان واري پاليسي جي پٺڀرائي ڪرڻ وارن جي ڪوٽ ڪانهي. پر خدا نہ ڪري جي سياڻي پٽي بدران مودودي ٽو صدر ٿئي تہ هي سڀ کان پهرين رانياڙ ڪري چوندا "پٽي پر مقدمہ چلائو!"

اسان کي خبر آهي تہ جيڪي منافق بلوچستان لاءِ اوچنگارون پيا ڏين، سي دل ئي دل ۾ خوشيءَ جون ٽڪيون پيا هڻن. سندن اصول آهي تہ ٻچڙو ڪم ڏيڙي کان ڪرائجي. جي ڪو پاليهي وڃي اهڙو ڪم ڪري تہ پوءِ اهڙو مزو ڪو پيو! هنن لاءِ پٽو ٻروڪار ۽ بلوچستان جا عوام پنهي هڪجهڙا دشمن آهن. پنهي مان جيڪو ڇٽ ٿئي سو چڱو. جي پنهي ختم ٿين تہ اهڙو ڪو پيو مزو!

پر سنڌ جا عوام هزارين مصيبتون، بي واجبيون، ناحقيون ۽ ظلمن جي باوجود اهو هرگز نٿا چاهين تہ مودودي ۽ سندس غدار چاڙتن جو عوام دشمن ٽولو هن ملڪ تي قبضو ڪري. سنڌ جا ماڻهو هن حڪومت سان ڪيترا بنيادي اختلاف رکندي بہ سنڌ جي ازلي دشمن مودودي ٽولي جي مقابلي ۾ هن حڪومت جا خيرخواهہ آهن. هو چاهين ٿا تہ حڪومت پنهنجيون پاليسيون درست ڪري. دشمن کي وجهہ نہ ڏئي. پنهنجي پير تي ڪهاڙا نہ هڻي.

صدر پٽي اڳ پاڻ نندو ٿي ولي خان ۽ بزنجي

ٽولي جا سپ آر سنا. اها صحيح ڏاهپ واري پاليسي هئي. جن ماڻهن ڪيس اها پاليسي اختيار ڪرڻ جي صلاح ڏني آهي، سي سنڌ سچ ۽ پر دشمن آهن.

بنيادي سوال اهو ناهي ته بلوچستان جي ڪوڙن قوم پرست سردارن جي هلت ڪهڙي آهي. بنيادي سوال اهو آهي ته بلوچستان جي عوام سان ڪهڙي هلت جائز آهي.

بلوچستان جا عوام هڪ پاڪستاني قوم آهن. پنهنجي ڌرتيءَ جا ڌڻي آهن. هو پنهنجي رضا خوشيءَ سان پاڪستان ۾ شامل ٿيا هئا. هنن ڪي ڪنهن فتح ڪونه ڪيو هو. قومي برابري سندن پيدائشي قومي حق آهي. هنن کي حق آهي ته هو پنهنجي واڳ جنهن کي وڻين، تنهن جي حوالي ڪن. هو ڪٿي ڪاري چور کي پنهنجو اڳواڻ چونڊين، ته به وس وارا آهن. ٻئي ڪنهن کي به اهو حق ناهي ته مٿن سندن مرضي جي خلاف زوري پيا اڳواڻ مڙهين. هو پنهنجي تجربي مان پاڻيهي سکندا، پنهنجو چڱو مٺو پاڻ سوچيندا. بهرحال ڏيڏي سان پارن کي پڙهائڻ جي به منع آهي. هيءَ ته هڪڙي خوددار، دلير پاڪستاني قوم آهن.

چوندا آهن ته ”اٺ ڪنجي پاڻ بدران، جواب ڏجي خدا ڪارڻ“ خدا ڪارڻ جواب اهو آهي ته بلوچستان جي عوام جي قومي حقن سان هٿ چراند ناجائز آهي. پر هيءَ رڳو خدا ڪارڻ واري ڳالهه ڪونهي.

بلوچستان جا عوام ته اسان جا پاڙ آهن. اسان جا هڏ ۽ چم آهن. اسان جا ساٿي سڄو سڳ آهن. اسين هڪڙي جي مٽي جيڏي جا وارث آهيون. اسان جو مرڻ جيئڻ گڏ آهي. اسان سنڌين کي پنهنجي پاڙن پاران لٽ ڪٽڻ واجبي آهي.

اسين ولي خان، بزنجا ۽ مينگل ناهيون، جن پنهنجي باهه ۾ سنڌي عوام سان دغا ڪئي. اسين سنڌي وطن دوست، ولي خان، بزنجي ۽ مينگل جي پناهگير- پرست ٽولي جي سنڌ دشمن بدمعاشين جي ڪري بلوچستان جي عوام جي مسئلي تي اکيون ڏڪي، منافقي ۽ بي حيائي نٿا ڪري سگهون. اگر مگر ڪري ترڪ ال واريون ڳالهيون به نٿا ڪري سگهون. اسان جي قوم جو اهو ورثو ناهي.

اسين سنڌي عوام صاف صاف ۽ پرزور مطالبو ٿا ڪريون ته بلوچستان جي قومي جمهوري حقن سان دست اندازي بند ڪئي وڃي.

اسين صدر ڀٽي کي خلوص سان اپيل ٿا ڪريون ته بردباري، دانائي ۽ تحمل کان ڪم وٺي بلوچستان جي چونڊيل سرڪار کي بحال ڪيو وڃي. پوءِ پلي اها پناهگير ٽهپ جي هجي يا جماعت اسلامي جي. پس پيش اها ئي صحيح ڳالهه ٿيندي. موجوده پاليسي غلط آهي اها فوري ترڪ ڪرڻ گهرجي.

خوني ڪڳي لاءِ به ڪو قانون آهي يا نه؟

اڄڪلهه سنڌ ۾ وڏيرن جي پيڳهي مثل آهي. وڻ گهوڙو پڌڻ نٿا ڏين. ڪڪڙ ڪاٺ وڄهائي ڇڏيا اٿن. چوطرف نفسانفسي جي پڪار آهي، شل نه، ڪو ٽڙڪو وڏيرو ڪنهن ڳالهه تان ناراض ٿئي. هڻ ڪٽڻ وارو حساب ٿي ويندو! رات وچ ۾ راڄ پورجي ويندا، ڇو ته: سنڌو ديش جا حامي پڌا اٿون.

پر سنڌ ۾ وڏي ۾ وڏو مجرم اڃا ڪونه پڪڙيو ويو آهي. خوني ڪڳو اڃا آزاد آهي. خوني ڪڳي "اردو کا جنازه هي ذرا دھوم سے نکلے" وارو قاتل سگنل ڏيئي غنڊن کي سنڌ دشمن فسادن شروع ڪرڻ جي ٻڃ ڪئي. گهر ۽ دڪان ساڙايا، ڦريون ۽ ڌاڙا هڻايا، ٻچا ڪهايا، ماڻهو مارايا، ڪربلائون ڪرايون.

پاڪستان پينل ڪوڊ موجب ڏوهه جي ٻڃ ڪندڙ مجرم، ڏوهه ڪندڙ مجرم جهڙو ليکجي ٿو. ڇا هي اها ٻڃ سڌي هجي يا اڻ سڌي. حقيقت ۾ ۽ پاڪستاني قانون موجب خوني ڪڳي، انهن مان هر هڪ ڏوهه جي ٻڃ ڪئي، سڌي توڙي اڻ سڌي.

انهن هزارين ڦرين، ڌاڙن، باهين ۽ قتلن ۾ هو انهن ڏوهارين جهڙو بلڪه انهن کان به وڌيڪ ڏوهاري ٿيو. خوني ڪڳي جو نالو انهن هزارن سنگين ڏوهن مان هر هڪ ڏوهه جي فرسٽ رپورٽ ۾ شامل ڪرڻ گهرندو هو. هن وقت ڪيس هزارن سنگين ڪيسن ۾ جوابدار

هٿن ڪپندو هو. هيستائين ڪيترا ڪيس فيصل ٿين ڪپلدا هئا. متون ڪيسن ۾ ڪيس پڪو ثبوت ملڻ جي حالت ۾ ڪرين ڪرين سزائن سان سزاياب ٿي وڃڻ ڪپندو هو. هن وقت هو ڏوهه ثابت ٿيڻ جي حالت ۾ ڦاسي گهاٽ ۾ هٿن ڪپندو هو. هن وقت ڪيس ڏوهن ثابت ٿيڻ جي حالت ۾ ڦاسي گهاٽ اندر پين سنگين سزائن ملڻ جو منتظر رهڻ ڪپندو هو.

پر خوني ڪڳي جو ٽالو ڪنهن به فرسٽ رپورٽ ۾ نه لکيو ويو. هن قاتل اعظم کي رکيو نالي ماتر ڊي-پي-آر ۾ به نه رکيو ويو. خوني ڪڳو آزاد رهيو. خوني ڪڳو آزاد آهي. خوني ڪڳو پين ڏوهن جي سازش ۾ مصروف آهي. خوني ڪڳو رکيو نمڪ حرام سنڌ دشمن خوني ڪڳو ڪونهي. سنڌي عوام جو ويساهه آهي ته جيڪڏهن سچي پاڪستان ۾ ڪوبه پاڪستان دشمن غدار آهي، جيڪڏهن ڪوبه پارٽي ايجنٽ آهي ته اهو خوني ڪڳي کان وڌيڪ پاڪستان دشمن، وڌيڪ غدار، وڌيڪ پارٽي ايجنٽ ٿي نٿو سگهي. فقط هڪڙو مثال ٿا وٺون. مجيب کي پاڪستان تي باهيون آهن. مجيب چوي ٿو "هن منهنجو گهر پاريو آهي. آءٌ هن جو پولگو پمنگ ڪريان." ان ڪري هو پاڻهي ٿو ته بهارين جو نانگ جنهن بنگال کي ڏنگي نهوڙي ڇڏيو، سو پنهنجي گهڇيءَ مان ڪڍي پاڪستان جي ڪنڊ ۾ وجهان. تنهنڪري هو چوي ٿو ته "بهاري بلا پاڪستان

ونئي، هوڏانهن ڀارت جا ليڊر به هميشه اهڙا وجهه پيا ڳولين ته پاڪستان تي اهڙيون چٽيون وجهون جو سندس اڪر تڪر ناس ٿي وڃي. اتهي ڪري هنن پناهگيرن جا ڪٽڪ هيڏانهن موڙي آماڻيا. جيئن ته سڄي هندوستان جا ڏهه ڪروڙ مسلمان پاڪستان هليا وڃن ته جيئن هڪڙي ڏڪ سان پاڪستان جو گهر مسيٽ ٿي وڃي. پر قائد اعظم چيو ته ”هاڻ ورهاڱو ٿي ويو. هاڻ جيڪو جتي هجي، اهو اتي جو وفادار باشندو ٿي رهي.“ ان ڪري وڏيڪ پناهگيرن جي اچڻ تي بندش وڌي وئي. هاڻي هندوستان کي وري ٽئون وجهه مليو آهي. هو پاڻئين ته بهاري ٻلائون پاڪستان کي ڪاٽي ناس ڪن، ڦڏا فساد مچائين، سنڌين جو جيئڻ حرام ڪن ته، جيئن هڪڙي ڏڪ سان ڀارت جا ٻه شڪار ٿين، هڪڙي پاسي پاڪستان ڪٽجي ختم ٿئي، ٻئي پاسي پاڪستان جا اصل باشندا تنگ ٿي اسان ڏانهن ڀڄن. تنهنڪري بنگلا ديش ۽ ڀارت جون سرڪاريون پٺي گهر ڏيون ڪن ته بهاري ٻلائون پاڪستان پاڻ وٽ گهرائي. هوڏانهن پاڪستان سرڪار چوي ٿي ته اسين پنهنجي پيٽ ۾ جهليا پيا آهيون. اسين انهن کي ڪيڏانهن ڪنداسين؟ اهي سوڪڙيون اصل ڀارت جون آهن. پوءِ بنگلا ديش جون آهن. بهاري ٻلائن بابت اهي ٻه ڳالهيون آهن. هڪڙي بنگلا ديشي ۽ ڀارتي ڳالهه ٻي پاڪستاني ڳالهه. خوني رڪبو اينڊ ڪمپني پاڪستان

دشمن جي ڳالهه ڪئيو بيٺا آهن، پاڪستان جي ڳالهه جي سر آوڙ مخالفت ٿا ڪن. ڇا انهي هوندي به خوني ڪکڙي انڊيا ڪمپني کي پاڪستان دشمن، وطن جو غدار ۽ بنگلاديشي ۽ پارٽي ايجنٽ نه سمجهجي ۽ مڃجي؟

خوني ڪکڙي پنهنجي جنگ باز اخبار ۾ سرڪار کي ٻيچ ڪئي آهي ته سندس بهارين بابت "تحريڪ" جيڪو پاڪستان دوست ۽ وطن سان وفادار نقطي نظر پيش ڪيو آهي ۽ خوني ڪکڙي انڊيا ڪمپني جي پاڪستان دشمن ۽ غدار سازش کي بي نقاب ڪيو آهي، تنهن جي جرم ۾ تحريڪ کي بند ڪيو وڃي.

اسين خوني ڪکڙي کي فقط ايترو چئون ٿا:

"خوني ڪکڙا! تنهنجو ڏوهه ڪونهي. عادت عضوو آهي. توکي هزار سالن کان قرلٽ، سازش، فتني، مڪر، ترڪتال ۽ غنڊه گرديءَ جي عادت جو تجربو آهي. تو هزار سال غاصب، ظالم ۽ عوام دشمن شهنشاهن، نوابن، جاگيردارن جي چمچاگيري ۽ دلالي ڪري عوام جو رت پيتو آهي. تون ازل کان پنهنجي وطن ۽ عوام جو ويري آهين. تون اها پڪري آهين جا جنهن وڻ سان پلٽبي آهين تنهن کي ڪاٽيندي رهي آهين. تون اهو 'نمڪ حلال' آهين جو جنهن ٿالهه ۾ توکي کارائبو آهي ان ۾ گند ڪندو آهين. تنهنجي فطرت روز ازل کان عوام دشمن، غريب دشمن، چاپلوس ۽ چمچاگير آهي. خوني ڪکڙا! تاريخ توکي تمام ڏکيو رسو ڏنو

آهي. پر هاڻ اهو ڪنهن تي اڇي بيٺو آهي. ته ٿي ڏينهن موجون ڪري وٺ! ته ٿي ڏينهن پيا ته ڇڪليون هڻي، فتنا اٿاري، راڄ ويڙهائي، ماڻهو مارائي، گهر ٻارائي، ساڙائي، قتلام ڪرائي، پنهنجو انوڊ جهڙي ڪڍ جهڙو پيپ پري وٺ! اهو ڏينهن پري ناهي جڏهن سنڌي ته ٺهيو، ٻيون پاڪستاني قومون ته ٺهيو، پر خود مسڪين ۽ پورهيت پناهگير عوام به اوهان کي سمجهي ويندا. آخر هو به سمجهندا ته سندن اصل دشمن پاڪستاني عوام نه پر اوهين ڦورو ٽولي وارا آهيو، جيڪي سچي پاڪستان جي ڦر جو اصل مال سڀ ڪرڻي ڪاڻي ويا آهيو. هنن کي حصي ۾ فقط هڏا سريا. انهن هڏن جي عيوض اوهان کين آلو بڻائي سندن ڪلهي تي بندوق رکي پاڪستان جا تيس مار خان ٿي ويا ۽ غريب پناهگيرن کي خواه مخواه ڏچي ۾ وجهي ڇڏيو. جڏهن اهو ڏينهن آيو تڏهن هو توکي ۽ تنهنجي ڦورو ۽ خوني ٽولي کي گهر مان جهلي توهان کي توهان جي رنگ محل جي درين مان ٻاهر ڦٽو ڪري ڇڏيندا. خوني ڪُتا! توکي "تحريڪ" جي اُن ڇوڻ تي ٻاهه لڳي آهي ته بهاري نه ڪپن. تون اُن کي اشتعال ڏيندڙ لفظ سڏين ٿو. پر تون ۽ تنهنجي ٽولي وارا وطن-دشمن جو روز روز صبح شام اهو رونگٽ مچايو ويٺا آهيو ته "بهاري مظلوم آهن" انهن کي آڏيو، جا انهن لفظن" ڪان وڌيڪ به ڪا اشتعال

ڏياريندڙ، فتني انگيز ۽ بدمعاشي واري ڳالهه ٿي سگهي ٿي؟ ڇا انهن اکرن جو سولي سنڌي ۾ اهو مطلب ناهي ته اوير بنگال جي ڪلمي ڳو پاڪستانين جي قاتلن کي انعام طور سنڌ جو والي وارث ڪريو؟ ڇا ان جو اهو مطلب ناهي ته سنڌين کي زبردستي اقليت ۾ آڻي ٻهاري قاتلن جو غلام بڻايو، کين پنهنجي گهر ۾ چور ڪريو، سنڌ ۾ بنگال جو خوني ڊرامو دهرايو، سنڌ کي به ڇچريو، ڇيپاٽيو ۽ رت ۾ ٻوڙيو، سنڌين کي پنهنجي گهر مان لوڏي ڪڍو؟ 'مظلوم يهودين کي فلسطين ۾ وسايو' واري نعري جو مطلب سڄي دنيا اڳئين ٿسي چڪي آهي. هي نعرو به ساڳيو آهي. اسين ان نعري جو مطلب سمجهون ٿا. اسان کي خبر آهي ته توهان 'مظلوم مظلوم' جا نعرا هڻي اسان کي به فلسطين جي عربن وانگر پنهنجي گهر ۾ اول اقليت ۾ آڻي پوءِ لوڏي ڪڍڻ گهرو ٿا. اوهان جو اهو مڪار نعرو اسان لاءِ زن دختر ڳارين کان وڌيڪ ڇڙ ڏياريندڙ ۽ اشتعال انگيز نعرو آهي. خوني ڪتا! صاف ڳالهه ٻڌي ڇڏ ۽ پنهنجي عوام دشمن، وطن دشمن، نمڪ حلال ۽ غدار ٽولي کي ٻڌائي ڇڏ! اهو ڏينهن جلد اچڻ وارو آهي جڏهن پاڪ ڌرتي تي فقط انهن نمڪ حلال، اشراف ۽ حياءَ وارن ماڻهن لاءِ جاءِ رهندي جيڪي ان مان وفادار هوندا، ان جي مسڪينن مارن کي مڃيندا، ان جي پورهيت پنوهارن سان پرت رکندا.

سنڌين پنهنجي ثقافت کي ميڙيندا ۽ قبول ڪندا. انهن جا تاڪائو نه ٿيندا. باقي هن وطن جي عوام خلاف سازشون سٽيندڙ نمڪ حرامن، غدارن، بدمعاشن، غنڊن، ڦورن، ڌاڙيلن ۽ خونين کي سنڌ مان ته ڇا پر سڄي پاڪستان جي ڌرتي. فقط قبر لاءِ جاءِ ڏئي سگهي ٿي. پر نه

ڪنهن ڏينهن لطيف، بلا شاهه، خوشحال خان خٽڪ ۽ چاڪر خان جي سموري ديس ۾ ڪوٽڙيا کان وٺي ڪيٽي بندر تائين، خيبر کان وٺي ڪارونجهر تائين هڪڙو ئي نعرو گونجندو ”نمڪ حرامي بند ڪريو، نمڪ حرام نه ڪپن!“

[”تحريڪ“ پبليڪيشن – جون، جولاءِ ١٩٧٣ع]

سنڌ جا ٽي سپوت!

١٦ جولاءِ ١٩٧٣ع واري جنگ ۾ قومي اسيمبلي جي ويهن ميمبرن هڪ گڏيل بيان ۾ مطالبو ڪيو آهي ته: بهارين کي فوراً پاڪستان تي مڙهيو وڃي. سندن بيان جا لفظ هي آهن. "مشرقي پاڪستان جي شڪست کان پوءِ اتي جي محب وطن پاڪستانين (يعني بهاري ماڻهن) کي جن خطرن جو مقابلو ڪرڻو پيو آهي سي ڪنهن کان لڪل ناهن، انهن اڍائي لک ماڻهن يعني (بهاري) پنهنجي جان ۽ مال جي بچاءَ لاءِ پاڪستان (يعني سنڌ) ۾ آباد ٿيڻ جي درخواست ڪئي آهي. ان جي پيٺ ۾ لکين بنگالي اوڀر پاڪستان وڃڻ چاهين ٿا. ان ڪري ضروري آهي ته پاڪستان ۽ پارت جي ڳالهين ٻولهين ۾ جيڪي ماڻهو حصو وٺن ٿا، سي هن انساني مسئلي کي به حل ڪن ۽ انهن محب وطن پاڪستانين جي منتقلي جو فوراً انتظام ڪيو وڃي."
انهيءَ بيان جي ترديد ڪانه ٿي آهي. انهيءَ بيان تي سنڌ جي ٽن سپوتن جون به صحيحون آهن. اهي ٽيئي سپوت سنڌ جي زميندار طبقي جي ٽن مختلف ٽولن سان تعلق رکن ٿا. ١. جناب عطا محمد مري سنڌ جي روحانيت توڙي ٻڙسيءَ جي عظيم سرچشمي جو نمائندو آهي. انگريز سامراج سان هٿياربند ٽڪر کائيندڙ حر مجاهدن

ڳالهه وڌيڪ سورهيه، سنڌ ۾ ڪير مڃي ٿو؟ هي انهن مجاهدن جي مجاهد اڳواڻ ۽ سنڌڙيءَ جي لڄن جي محافظ حضرت پير سائين پاڳاري جو نمائندو آهي. ٢- مير علي احمد ٽالپر، سنڌ جو چوٽيءَ جو انقلابي ۽ سوشلسٽ آهي. سندس سرڪار سان سينو ساهڻ جهڙن ملڪن ۾ ڏاڪون آهن. ٣- عبدالحميد جتوئي، ون يونٽ جي مخالف ميمبرن مان آهي. ڪيس سنڌ جو تمام باوقار، خوددار، غيرتمند ۽ مڙس ماڻهو زميندار ڄاتو ويندو آهي.

سنڌ جي هر معمولي سوچ رکندڙ ماڻهو کي چڱيءَ طرح خبر آهي ته بهارين پنهنجي ميزبان ڪلمي ڳو بنگالي هم وطنن سان ڪهڙا ڪلور ڪيا ۽ هو جتي رهندا آهن، اتي جي ماڻهن سان ڪهڙو سلوڪ ڪندا آهن. سڀ ڪنهن کي خبر آهي ته جيڪي ماڻهو بهارين کي هيڏانهن گهرائڻ لاءِ فتنو ڪري رهيا آهن سي سنڌ جي عوام جا ڪهڙا سڄڻ آهن؟ سندن اڳوڻو رڪارڊ ڪهڙو آهي؟ سندن آئيندي جون نيتون ڪهڙيون آهن؟ بهارين جا ڪئڪ هني آڻڻ جو مطلب سواءِ انهيءَ جي ٻيو ڪهڙو ٿي سگهي ٿو ته سنڌ سان به بنگال واري ڪربلا ڪئي وڃي، سنڌ کي به رت ۾ وهنجاريو وڃي، سنڌ جي ٻچن ۾ رڙ وڌي وڃي ۽ باقي رهيل پاڪستان جي به تباهي آندي وڃي. در حقيقت انهيءَ ٽولي جو پروگرام سادو ۽ سولو آهي. ٻهريائين هندوستان

۾ ٽڪر، پوءِ پاڪستان ۾ ٽڪر، هاڻ وري سنڌ ۾ ٽڪر، تنهن کان پوءِ پاڪستان چار ٽڪر ۽ هي مونپي پنهنجي لکنؤ، دهلي، دکن ۽ الهآباد جا وارث ٿي وڃي ويهندا.

قومي اسيمبلي جا اهي سنڌي سپوت خدا جي فضل سان عاقل، بالغ ۽ وات وڪيل آهن. ڪي معصوم ۽ کير پياڪ ٻار ڪونهن جو ڪنهن ڪين برغلائي صحيح وٺي ڇڏي هجي نڪي هو اڻ پڙهيل هاري آهن. جن کي پوليس ١٠٩ ۾ ٻڌي، ماري، ڪٽي، زوري ڪانئن بيان ڪرائي ڇڏي. ظاهر آهي ته هنن ري نشي، ري فريب پنهنجي رضا خوشيءَ ۽ هوش جي سلامتيءَ سان سوچي سمجهي اهو حقيقت افروز بيان ڏنو آهي.

سوال آهي ته ڇو هنن ڏک ۽ ڏاهن مڙسن هڙو وطن دشمن ۽ سنڌ سان غداريءَ وارو مطالبو ڪيو؟ هڙو شرمناڪ ۽ ذليل بيان ڇو ڏنائون؟ ان جو جواب افسوسناڪ برابر آهي پر ڏکيو ڪونهي. هيءَ سنڌ جي ست پيڙهياتي غدار ۽ وطن دشمن طبقي يعني ممڌي وڏيرا شاهيءَ جا نمائندا آهن. جنهن جي اصل فطرت ئي اها يعني غداري، وطن فروشي، عوام دشمني ۽ ڌارين جي دلالي آهي. ڪڏهن ڪڏهن ضرورت پوڻ تي هي سانڊي وانگر سئو روپ بدلائي سگهن ٿا. ڪڏهن اوليا الله جا ٿيندا. ڪڏهن ڪارل مارڪس ۽ لينن جا خليفا بنبا. ڪڏهن منهن ۾ ور ۽ مٿن ۾ وڪڙ وجهي دودي

۽ دريا خان جا ڊراما ڪندا پر هن طبقي جي فطرت نه بدلبي. هنن مان نه ڪڏهن ٿيو آهي ۽ نه ٿيندو. اهي سنڌي قومي وجود لاءِ سرو ۽ مرض آهن. سنڌ جي زندگي ۽ جياپي لاءِ زهر قاتل آهن. هي گهر جا نانگ آهن. سنڌ جا جيڪي ماڻهو وڏيرا شاهيءَ جي نمائندن جي هڪ اڌ فضيلت واري بيان يا تقرير تي موهجي، غش کائي، سندن پيرن ۾ ڪريو پون، تن کي هنن ڏن جوڌن جوانن جي ڪارنامي مان سبق وٺڻ کپي. ڇا هن طبقي جي مٺين مٺين ڳالهين تي موهجي ڪين قومي جدوجهد جي واڳ سونپي سگهجي ٿي؟ هرگز نه، ڪنهن به حالت ۾ نه.

تحريڪ جو نئون دور

تحريڪ کي سالن جي جدوجهد کان پوءِ مس مس ڊڪلئريشن مليو آهي. هاڻي اميد ته تحريڪ جو نئون دور شروع ٿيندو. اسين ڪوشش ڪنداسين ته ”تحريڪ“ جا نقص گهٽ ٿين ۽ منجهس وڌيڪ باقاعدگي پيدا ٿئي. اسان سان جيڪي اندران ئي اندر پاڻ جون پلايون ۽ گجهيون ملهون پيون ٿين، تن جو ذڪر نٿا ڪريون. ”ڏيرن ڏوهه نه، جهڏيون، ماءُ مڙيئي مون!“ هيستائين مڙيئي پاڻ پوري ڪئي اٿئون ۽ ڏکيا سکيا رڙهي اچي هيستائين پهتا آهيون.

اسان کي خوش فهمي يا دعوا ڪانهي ته اسان سنڌ جي سڀني مرضن جو ڪو اڪسير علاج ڳولي لڌو

آهي. اسان رڳو اهو پڌائڻ جي ڪوشش پيا ڪريون
ته پرائڻ جنترن، منترن ۽ ڦيٽڻ ڇنڻ مان ڪجهه ڪونه
ورندو. سنڌي قوم کي ڳنڍجي سڌجي پنهنجي نئين ۽
انقلابي قومي راهه ڳولڻ کپي. اسان جي ذهن ۾
جيڪا اپري سپري سوچ پيدا ٿئي سا "جيڪو حال
حبيبان، سو پيش پريان" وانگر پڙهندڙن اڳيان پيش
ڪريون ٿا ۽ يارن کي سوچڻ جو سڏ ڏيون ٿا. انهيءَ
مان سنڌي قوم کي ڪي ٻه ٽڪا به فائدو ٿئي ته ان
کي اسين پنهنجي ٿورڙي پورهئي جو تمام وڏو ٿلُ
سمجهداسون.

رسالو ڪهاڻي

ڪن پنجابي اديبن "پنجابي بولي" کي اردوءَ
جي غلبي کان بچائڻ ۽ پنجاب جو نڪتي نظر پيش
ڪرڻ لاءِ "ڪهاڻي" نالي رسالو ڪييو آهي، ان جي
ڪن تازن پرچن جا ڪي مضمون اسان جي نظر مان
نڪتا آهن. جن ۾ ڏيکاريل آهي ته "پناهگير ڪامورا-
شاهي ڪيئن پاڪستان جي مرڪزي نوڪرين کي
اڙڻ نانگ وانگر ڳڙڪائي ويٺي آهي. هڪ پرچي ۾
بهارين بابت مضمون آهي. جنهن ۾ ثابت ڪيو ويو آهي
ته انهن بلائن کي هتي اچڻ جو ڪو به حق ڪونهي.
ٻيا به ڪي چڱا مضمون آهن. جن ۾ اردو يارن جي
اڪڙ جي ڦوڪڻي مان هوا ڪڍي ويئي آهي. ٻئي
طرف پنجابي سياست جي چالاڪ سچاتل ڪردار کي

اڪيلو ۽ ڪين معصوم بلڪ مظلوم ثابت ڪرڻ جي ڪوشش به ڪيل آهي. اسان جي نظر ۾ اسان کي ان سلسلي ۾ پنهنجي قومي نقطي نظر تي سختي سان قائم رهڻ کپي ۽ هر سنڌ دشمن لاڙي جي بااصول مخالفت ڪرڻ گهرجي. ان سان گڏ اسان کي هر ان ڌر جي ان حد تائين پٺڀرائي به ڪرڻ گهرجي جيڪا ڌر جنهن حد تائين ڪنهن به سنڌ دشمن ٽولي جا پول پڌرا ڪري ۽ ان جي مخالفت ڪري. ساڳي ڌر جڏهن ساڳئي وقت سنڌ جي قومي مفادن جي مخالفت ڪري ته ان حد تائين سندس ترديد ۽ مخالفت به ضرور ڪجي. مطلب ته ساڳئي وقت جيتري چڱائي، اوتري پٺڀرائي ۽ جيتري مدائي اوتري مخالفت. انهيءَ اصول جي دائري ۾ اسين رسالي "ڪهاڻي" جي آجيان ڪريون ٿا ۽ پڙهندڙن کي ان سان قومي مفادن جي دائري اندر رهندي، اردو شاهيءَ خلاف بااصول تعاون ڪرڻ ۽ ساڳئي وقت مٿس جائز ۽ سمجهداريءَ واري تنقيد ڪرڻ جي صلاح ڏيون ٿا.

[ماهوار تحريڪ - آگسٽ ١٩٧٣]

پاڻ تي ڀاڙيو!

”جيڪي لڳي سو ڪاٽي اڪ ۾!“ سنڌي مسڪين عوام کي تباهه ڪرڻ ۾ وڏيرا شاهيءَ، سنڌ دشمن پرماريت ۽ مهانگائيءَ شايد اڃا ٻئي ڪا ڪسر ڇڏي هئي جا هن ڦهري ٻوڏ اچي پوري ڪئي آهي. سنڌي عوام جي قوت گذران جو ثمر ذري گهٽ تباهه ٿي چڪو آهي.

ههڙين اوچتين آفتن مهل ماڻهوءَ کي پنهنجي اڳوڻي ميڙي چونڊي ڪم ايندي آهي. پر سنڌ جي مسڪين ماڻهن گذريل ۲۵ سالن ۾ ڏلن ۽ ٽيڪسن جي ٻلي پنهنجي جيڪا ميڙي چونڊي قومي خزاني ۾ جمع ڪرائي سا پنجابي - پناهگير زميندارن، سرمائيدارن ۽ وچين طبقي جي سازشي ٽولي ناٻي ڳوڙو ڪري هضم ڪري ويٺي. نه رڳو ڪاڏائون پر خرمستين ٿي به زيان ڪيائون. 'پرائي مال تي ٽوپي تراڙ ٿي!' رڳو بنگالي مسڪينن جي قتلام ڪرائڻ تي، به مسڪين عوام جا ڪروڙين اربين رپيا برباد ڪري ڇڏيائون.

هيڏانهن ٻوڏ ملڪ ڀنگ ڪري ڇڏيو ته هوڏانهن خزانو به ذري گهٽ خالي آهي. حد کان زياده فوجي

خرچ جو ڳڻپ اڃا تائين عوام جي ڪڇيءَ ۾ پئو پيو آهي. ان سفيد هاٿيءَ کي پالڻ لاءِ به قارون جا خزانا کپن. جوتين پاسي سڄي دنيا ۾ مهانگائيءَ جو ويل آهي. سڀ کان وڏي ڳالهه ته دنيا ۾ اَن جي زبردست کوٽ ٿي ويئي آهي. سون ٿي به اَن مشڪل ملي. پيو ته ٿورو پر خود سڄي دنيا جي اناج جو گدام آمريڪا به خالي ٿي ويو آهي ۽ اتي به اناج وڌيڪ آبادي جي مهم پيئي هلي. هيل روس ۾ فصل خراب ٿيو آهي. ان کي ڪروڙين ٽن اناج کپي. چين کي کپي. هندوستان کي کپي. انهن سڀني جون اکيون آهن آمريڪا، ڪئناڊا ۽ آسٽريليا ڏي. جن وٽ بچت ۾ اَن هوندو آهي. پر انهن ملڪن به هينئر بان ڪئي آهي. آمريڪا ۾ ٻهريون دفعو اناج جي ٻاهر روانگيءَ تي بندش وجهڻ جي ڳالهه پئي ٿئي.

امداد جا ٽيڙ وڏيرا ۽ ڪامورا کائي ويندا!

سوال آهي ته سنڌي عوام کي هن آفت مان مڪمل طور تباهه ٿيڻ کان ڪيئن بچايو وڃي.

ٻهرين ڳالهه آهي ٽرت امداد جي، يعني ڪجهه ڏينهن لاءِ کاڌي، ڪپڙي ۽ اجهي ڏيڻ جي؛ ريڊيو ۽ اخبارن ۾ ڪٿي جا به اچي پر اها امداد اصل ڏتڙيل ماڻهن کي ملي، سو ڪوڙوڪي نه ٿو لڳي. ”ڪانگ

آهي مٿو جو لٽولٽو ٿو ڪچ وڃي!" وڏيرا، ڪامورا، واپاري ۽ سندن چمچا مري ڪوڙ ويا آهن جو غير ملڪي امداد عوام تائين پهچي. سڀ پاڻ ۾ ملي ڪائي ويندا. اها سڀني کي خبر آهي. ان ۾ رتيءَ جو به فرق ڪونه پوندو.

قرض ڏيڻ مسڪينن کي ڪونه ملندو!

پي ڳالهه آهي قرض جي. قرض ڪريو ته سرڪار وٽ قرض ڏيڻ لاءِ پئسو به ٿئي. ڪجهه مهينا اڳ جهڙي ريت وڏيرا هارين جي نالي ۾ سڀ رقمون وٺي ڪائي ويا، هينئر به ائين ڪونه ٿيندو، سو وسهڻ ڏکيو آهي. عام مشهور آهي ته هڪڙي مها وڏيري هڪڙي ڏينهن ۸۰ هزار رپيا هارين لاءِ رکيل قرض جي رقم "گهرائي" ورتا. زرعي بئنڪ جي مئنيجر رکيو ايترو چيو ته "ڪوڙن سچن هارين کان آڱوٺا هڻائي رڪارڊ جي پورائي ڪريان ته پوءِ پئسا ڏيان." ته مرکيو نوڪري ٿي وڃي. ڪيسن ڪري جند ڇڏايائين. تنهنڪري ڪٿي سرڪار، سرڪاري طرح سڄي جهان جا خزانا گڏ ڪري سندي عوام ۾ ورهائڻ لاءِ ڏئي ته به هيءَ وڏيرڪي ۽ ڪاموڪي انود جي ڪڍ انهن سڀني کي ائين ڳڙڪائي ويندي جو پتو به ڪونه پوندو ته ڪٿان آيا، ڪٿان ويا.

ٻاهرين امداد مان پورت ڪانه پوندي!

پر وڏي ڳالهه آهي ته اول اهو خزانو اچي ڪٿان؟ ممڪن آهي ته ٻاهريان ڪي ملڪ پنهنجي مطلب لاءِ ڪجهه همدردي ڏيکارين ۽ ڪجهه رقم ڏين. پر ان مان پورت مشڪل پوي. هيڏي مهانگائي، هيڏي ڪوت، هيڏي اڻ هوند ۽ هيڏي تباهيءَ لاءِ ٻاهرين امداد سمنڊ ۾ ڦڙي برابر ٿيندي.

ڦر جو مال موٽائي هٿ ڪريو!

پس پيش عوام کي فقط پنهنجو پورهيو ۽ پنهنجي موڙي ڪم ايندي. ڇا سنڌي عوام وٽ اڃا به ڪا موڙي رهيل آهي؟ ها.

اها موڙي آهي سنڌ جي چوري ۽ غبن ٿيل زمين. ون يونٽ جي اونداهي رات ۾ ڪوڙا ڪليمنٽ، فوجي ڪرنل، جنرل ۽ سول آفيسر سنڌ جي پلي زمين جا لکين ايڪڙ چورائي ويا. اڄ ان جي قيمت ڪروڙ نه، ارب نه پر کرب رپيا ٿيندي. اها ارب ۽ کرب رپين جي چوري ۽ غبن ٿيل ملڪيت اڄ موٽائي وٺجي ته سنڌي عوام کي وڏي اوج اچي سگهي ٿي. تنهنڪري هڪدم ڪوڙن ڪليمن جي هنگامي بنيادن تي جاچ ڪرائي، اهي رد ڪري، زمين سنڌي عوام جي ڪم ۾ آندي وڃي. جي لڳن ۽ بدمعاشن اها زمين وڪڻي

ڇڏي هجي ته ڪين ڳريون سزائون ڏيئي سندن حرام جي ملڪيت ضبط ڪجي. ساڳي طرح ون يونٽ ۾ چوڌرين ۽ ايوبي ڪرنلن، جرنلن جي هنيل ڌاڙن جو مال موٽائي هٿ ڪيو وڃي. اهي رٽائرڊ جنرل ڪرنل سنڌ کان ڪوبه لهڻو ڪونه گهرن. لهڻو هوندن ته پنهنجي انگريز مائي باپ تي هوندن، جنهن جي فوج ۾ ڀرتي ٿيا ۽ جنهن کي خوش ڪرڻ لاءِ عربستان، انڊونيشيا ۽ ملايا جي مسلمانن کي قتل ڪرڻ کان به ڪين مڙيا ۽ ان جي عيوض پلاٽ، انعام ۽ عهدا هٿ ڪيائون. اجا به ڪو انعام رهيل هجين ته چنجين ته انگريز کي لنڊن درخواستون موڪلين. سنڌ جي جان ڇڏين. ”سمهي يار سان، تيل ميٺ گهري مڙس کان“ اهو ڪم نه ڪن.

فضول خرچي بند ڪريو!

پي ڳالهه، ته فضول خرچي هڪدم بند ڪئي وڃي. پاڪستان جي سموري آمدنيءَ جو ۷۰-۸۰ سيڪڙو فوج تي خرچ ٿيو وڃي. ڪنهن به ٻئي ملڪ ۾ شايد ئي فوج تي ايترو سيڪڙو ٻسو خرچ ٿيندو هجي. اڳي ته خير ڪيئن به هو پر هاڻ پاڻي سر کان چڙهي ويو آهي. هاڻ عوام جي پئسي جي هڪ هڪ پائي سودي سمجهي خرچ ٿيڻ گهرجي. پاڪستان کي پنهنجي پاليسي اهڙي رکڻ گهرجي جو ڪيس عوام جي سموري

ڪافي هٿيارن ۽ فوج ٺاهڻ وڃائڻ جي ضرورت نہ
پوي. ڏٺو ويو آهي تہ جيئن فوج حد کان وڌي،
تيئن ملڪ ڪمزور. فوج ۽ هٿيارن جو ڳاٽي ڀڳو خرچ
ملڪ جي ڇيلهہ ڀڃيو ڇڏي. پوءِ ملڪ تي ڍل ۽ خيرات.
اها فوج ڪي هٿيو ڪارين جو پاڙيتو بڻايو وجهي. اهي
ڪمس لڪ ۽ ٺوڙي وجهيو پيا هلائيندا آهن. تان جو
اهڙي فوج پرائي ڍين ۽ خيرات تي اهڙي هريو وڃي
۽ مفت جي مال جو اهڙو چشڪو پئجيو وڃيس جو
سورڳو پنهنجي ملڪ ۽ عوام جي دشمن ٿيو ان جي
ڳاٽي تي چڙهيو ويهو رهي. ايشيا، آفريڪا، لئٽن آمريڪا
۾ ان جا سوين مثال موجود آهن. خود پاڪستان جو
مثال ئي ڪافي آهي.

بلوچستان تي فوجي چڙهائي بند ڪريو

آخري ڳالهہ تہ بلوچستان تي فوجي چڙهائيءَ تي
روزانو عوام جا لکين روپيا برباد پيا ٿين. اهو ڏٺو وائٺو
زبردست زيان هڪدم بند ٿيڻ گهرجي. مسئلي کي
جمهوري نموني حل ڪيو وڃي. قومي مصلحت لاءِ
ڪجهہ ڪرڻو پوي تہ ڪجي. اڳين سنڌ دشمن فسادن
پيري ملڪ جي سربراهہ لالوڪيت جي غنڊن کان
هٿ ٻڌي معافي ورتي هئي. هن دفعي وزير اعليٰ وري
بہ فسادين ۽ بدمعاشن کي هٿ ٻڌا. انهن جي خيال
۾ بلوچستان جي عوام جو ڏک لاهڻ لاءِ جيڪا هن

حڪومت کي نرم ٿيڻو نه پوي ته اها گهڻائي ٿي ٿيندي. پيا ته ٺهيو پر خود بلوچ سردارن تي نه سنڌي عوام جون ڪئي لک مهارون هجن پر بهرحال هو سنڌ دشمن غنڊن ۽ فسادين جي هرجي پر ته ناهن ۽ ڪنهن به حالت پر گهٽ سلوڪ جا مستحق ته ڪونهن! جي حڪومت وقت تي فسادين ۽ غنڊن کان معافي وٺڻ پر عيب نٿي سمجهي ته بلوچستان جي مظلوم عوام ۽ سنڌن اڳواڻن اڳيان جهڪڻ پر ڪين ڪهڙو عيب ٿيڻ گهرجي؟

بهرحال هي مسئلو جلد کان جلد حل ٿيڻ گهرجي ۽ ته اهو عوام لاءِ وڏيڪ مسئلا، وڏيڪ مجبوريون ۽ وڏيڪ مصيبتون پيدا ڪندو.

سنڌي عوام تباهيءَ تي غالب پنجابي ويندا.

سنڌي قوم جي ڏکن سان ازلي مائٽي آهي:

سورن سانديياس پورن پالي آهيان
سکن جي سيد چئي پکي نه پياس
جيڪس آءٌ هياس ڪري گونڊر ول جي!

جيڻن هزارن سالن کان اڳراين، جنگين، ڦرين لٽين، ڏڪارن، ٻوڏن ۽ ٻين انساني آفتن سان منهن ڏيندي هتي اچي پهتا آهيون، تيئن هن آفت جو لڪ اميد ته لنگهي وڃي پار پونداسين. اسان جون همتون پست نه

ٿيندو، مصيبت جي منهن ۾ اميد ته اسان جي قومي ٻڌي وڌيڪ مضبوط ٿيندي. اسان ۾ قومي ۽ طبقاتي سمجهه ۽ ساڃهه وڌيڪ پختي ٿيندي. اسين هڪ ٻهتر، وڌيڪ متحد ۽ مضبوط قوم بڻجي اڳتي وڌنداسين ۽ پنهنجي ٻوليءَ حقن حاصل ڪرڻ ۽ بهتر زندگي ماڻڻ لاءِ جدوجهد وڌيڪ تيز ڪنداسون.

اي ٻوڏ!

اڄ سنڌ هاڻوڪي ٻوڏ جي وڪڙ ۾ آهي ته خبر پئجي آهي ته ٻهاري قاتلن جي ٻوڏ اچڻ واري آهي. هن ٻي ٻوڏ مان هلندڙ قهري ٻوڏ جي جاءِ ڪانهي. هلندڙ ٻوڏ هزارين ماڻهو دربدر ڪيا آهن، گهر ڊاٺا آهن، مال ۽ فصل تباهه ڪيا آهن. ٻر نيٺ اهي گهر اڏجي ويندا، مال ۽ فصل ٻيهر ٿي ويندا، زخم ميٽجي ويندا. پر نئين ٻوڏ سڄي سنڌ کي غرق ڪرڻ ٿي اچي. هفتي يا مهيني کن لاءِ نه، هميشه هميشه لاءِ. هيءَ پاڻي جي نه، انسانن جي ٻوڏ آهي. هن ٻوڏ ۾ زهر آهي، هيءَ آدمخور ٻوڏ آهي. هيءَ ٻوڙن ماڻهن، فصلن يا گهرن کي نه پر هڪڙي سڄي قوم ۽ ان جي هزارين سالن جي قومي وجود کي لوڙهڻ، ٻوڙڻ ۽ نيست نابود ڪرڻ ٿي اچي.

ٻهاري پناهگير هڪ خاص زهريلي، ڏکني، خطري

۽ تاريخي خمير مان نهيو آهي. هندوستان جي تنڊي ڪيڏي هزار سالن کان سوين هندو توڙي مسلمان قومون آباد آهن. وچ ايشيا جي ڌورن ۽ ڌاڙيلن جا ٽولا هزار سالن کان هڪ ٻئي پويان ڪات ڪهاڙا کڻيو، انهن هندو توڙي مسلمان قومن کي ڦريندا ۽ غلام بڻائيندا رهيا آهن. هر هڪ رهزن ٽولي جو سڀ کان رهزن ۽ بدمعاش اڳوان پنهنجي چمچن کان پاڻ کي غازي، سلطان، شهنشاه وغيره جو لقب ڏياريندو رهيو آهي. ان لقب وٺڻ لاءِ شرط هو ۽ سندس ڌاڙيل ۽ قاتل ٽولي کي جن ڌاڙن ۽ قتل جو پروانو ملي ويو ٿي. ڇو ”اسين مسلمان آهيون، هي سلطان سڀ کان وڏو آهي. هي اوليا الامر آهي. هن تي خدا جو ڇانو آهي. هي پراون ملڪن ۽ قومن جون جيڪي به ڦرون، ڌاڙا ۽ قتل ڪرائيندو سي عين اسلام آهن. اسين سڀ هن جا پوئلڳ آهيون. تنهنڪري اسين به جيڪي ڪريون سو شريعت موجب جائز آهي. سڄي دنيا الله جي آهي. الله جو وارث هي سلطان سڀ کان وڏو (يعني قاتلن جو اڳوان) آهي. تنهنڪري هو جتي وڃي اتي قبضو ڪري ٻين قومن جي مسلمانن کي پنهنجو غلام بڻائي سگهي ٿو.

هندوستان جا مسلمان هميشه ان ڪشمڪش ۾ ورهايل رهيا آهن. هڪڙا وقت بوقت ٻاهران ايندڙ بدمعاش ٽولا ۽ سندن چاڙتا، ٻيا ملڪ جا اصلوڪا رهندڙ حق حلال جو پورهيو ڪندڙ مسلمان، سنڌي، بلوچ، بنگالي وغيره.

اصلي رهاڪو مسلمان قومون هميشہ قربل ۽ قرجندل رهيا آهن۔

ٻهاڙي ۽ ٻوہي وارا هميشہ اورن سان۔ شامل رهيا آهن. هالوڪا ٻهاڙي پناهگير هزارين سالن کان قربون ڪندڙ اورو تُوان جا تاريخي وارث ۽ جاءِ تشين آهن. هي بہ ٻان ڪي الله جا خاص خلقيل اصلي مومن ليڪن تا. هنن کي جيتي وٺي اتي وڃي قبضو ڪن. جو تہ هي سڄو جهان الله جو آهي. تنهنڪري هتن جي ٻيءُ جي جا گير آهي. ٻيا ڪافر تہ ٺهيو پر مسلمان بہ پورا مسلمان نہ آهن، ڪهت آهن، ٿيچ آهن. انهن جون ٻوليون، ثقافتون، تمدن، سندن تاريخي قومي حق سڀ باطل آهن. ٻهاڙي ۽ ٻوہي وارا جنهن بہ مسلمان قوم جي نڙي تي وڃي لت ڏين تنهن جو ڪم آهي تہ ٻڙڪ بہ ٻاهر نہ ڪڍي تہ ٻہ ڪافر ٿي پوندا. ٻهاڙي پناهگير انهيءَ پرواني جي آڌار تي ٻهرين ٻنهن جي هم وطن سان وڙهيا، پوءِ بنگال تي قبضو ڪيائون، شرارتون ۽ سازشون ڪري هنن جو جيئڻ حرام ڪيائون، پوءِ هميشہ جي دستور موجب شاهي فوج چاڙهائي آيا. غدار ۽ وطن دشمن ٻچڙا شاهي فوجي ٽولي سان گڏجي بنگالين کي ڪٽيائون. هاڻ وري رخ رکيو اٿن سنڌ: ڏانهن. سنڌ الله جي آهي. هي الله جا خليفا ۽ وارث آهن. تنهنڪري هنن جو مٿس حق آهي، هي پنهنجو حق نادر شاه، ابدالي ۽ ارغونن ۽ ترخانن وانگر ڇڪين ٿا. وٽن سا ڳہو. ”اسلامي“ پروانو آهي.

سنڌ جي ماڻهن کي پڪ ڏني ويئي ته جيسين پيُر صاحب جي دم ۾ دم آهي، تيسين سنڌ سان انڌير نه ٿيڻ ڏنو ويندو ۽ سنڌ ٻهاري قاتلن جي حوالي نه ڪئي ويندي. سنڌ جا ماڻهو پيُر صاحب کي سڀني خطرن خلاف پنهنجو وڏي ۾ وڏو بند سمجهن ٿا. پر سنڌ دشمن سازشين، پاڪستان، هندوستان ۽ بنگلا ديش جي حڪمران ٽولن گڏجي سڄي اهو بچاءَ بند ٽوڙي وڌو آهي. هاڻي سنڌ واڳن جي وات ۾ اچي وئي آهي.

بنگلا ديش کي سنڌ تي اهي آفتون مڙهڻ لاءِ ڪڙوڻي هٿيار هو، يعني ١٩٥ جنگي ڏوهن جا ملزم. سڄي دنيا کي خبر آهي ته بنگلا ديش ۾ جنسي قيام ڪئي ويئي. اها آسمان مان ملائڪن ڪانه اچي ڪئي. اهي ماڻهو هئا. ڪڙا قاتل ٻهاري پيا غدار ۽ وطن دشمن يحيى شاهي فوجي ٽولي جا بچيل فوجي سپاهي. بنگلا ديش جي ماڻهن لکين قاتلن مان گهولي گهولي ۽ چونڊي چونڊي ١٩٥ اهڙن فوجين تي هٿ رکيو جن لاءِ کين خاطري آهي ته سندن قوم سان ڪيل درندگيءَ ۽ وحشانيت جا هو ٻين سڀني کان وڌيڪ مجرم آهن. ڪڙي ٿيندي آهي جنگ، پر ٿيندي آهي آدمخوري. جنگ ته خير جيئن آهي تيئن آهي، پر عام انسانن سان آدمخوري بين الاقوامي جرم ٺهرايو ويو آهي. هر ملڪ جي قانون ۾ ۽ خود پاڪستان جي قانون ۾ اهڙي آدمخوري

ناجائز ۽ غير قانوني آهي. اوڀر بنگال ۾ يحيٰ شاهي جي فوجي ٽولي جي بيچيل فوج مان مهني يا ٽورن گهڻن اهڙي آدمخوري واريون حرڪتون ڪيون آهن، تنهن کان ڪوبہ انڪار نٿو ڪري سگهي. خود وزير اعظم پنهنجي جا اکر آهن:

"اوڀر پاڪستان ۾ جي ڀيانڪ واقعا ٿيا ۽ جا قيامت ٿي گذري .... اسين ان جو تصور بہ ڪرڻ نٿا چاهيون .... اسين انهن ڳالهين تي سوچيون ٿا تہ لنئون ٿيو پوي .... اسين ڪن جهنگلين جي چنبي ۾ اچي وياسين .... انهن واقعن تي ويچار ڪرڻ سان منهنجا لڱ ڪانڊارجي ٿا وڃن ...."

(ڪئناڊا براڊ ڪاسٽنگ ڪارپوريشن کي ڏنل انٽرويو. تاريخ ٢٣ جنوري ١٩٧٢)

اهڙن هيبتناڪ ۽ لڱ ڪانڊاريندڙ واقعن جو جن ساڻن تي الزام هجي، تن تي جيڪڏهن مقدمو هلي تہ ڪهڙي اربع خطا ٿي پوي ها. قومي وقار ان ۾ ناهي تہ اسين درندگين جي پردہ پوشي ڪريون ٻر انهي ۾ آهي تہ اسين پنهنجن پاڻون جي قاتلن کي جوڳي سيکت ڏيون يا ڏياريون تہ جيئن دنيا ڏسي تہ اسان واقعي پنهنجي تاريخ جو نئون ورق ورايو آهي ۽ اڳوڻين حڪومتن جي بدمعاشين ۽ جرمن کان پاسو

ڪيو اٿئون. ڪو پولس وارو ڦيري واري ڪان ۾ رهيا ٿو وٺي ته ان تي ڪيس هلي چڪو، مهينا سزا تي اچي.
پاڪستان جي وڏي اڏ ڪئي رت ۾ غرق ڪرڻ جي ڏوهه هيٺ چند ماڻهن تي مقدمو هليو ته ان تي انسان کي بيهوشي جو وڃڻ ڪپي.

بهرحال انسانيت خلاف، پاڪستان جي وڏي اڏ جي ماڻهن خلاف، جنگي قانون جي خلاف ڏوهه ڪرڻ جي الزام هيٺ آيل انهن ١٩٥ جنگي ملزمن کي ڪيس ڪان بچائڻ لاءِ حڪومت بنگله ديش سرڪار جو اهو شرط قبوليو آهي ته بهاري قاتلن کي پاڪستان يعني سنڌ پنهنجي مٿان سوار ڪرڻ قبول ڪري.
پاڪستان جي عيوضي مسٽر عزيز احمد پنهنجي پريس بيان ۾ چيو آهي ته ”پاڪ هند ڳالهه جو سڀ کان اهم نڪتو اهو آهي ته فوجي ملزمن تي ڪيس نه هلايو ويندو.“ ان نڪتي وارو مطلب حاصل ڪرڻ لاءِ بهارين جي آفت سنڌ تي مڙهڻ منظور ڪئي ويئي آهي.
تنهن جي معنيٰ ٿي ته سموري پاڪ هند ڳالهه جي مرڪزي نڪتي جي چٽي سنڌ تي وڌي ويئي آهي.
هميشه جي دستور موجب يحيٰ شاهي فوجي ٽولي ۽ بهارين جي ڪڌن ڪرتوتن جي سزا سنڌ کي ڏني ويئي آهي. هن ڳالهه مان اسان کي رت جي ڏپ ٿي اچي. اَن رت جي جيڪو اهي البدر ۽ الشمس جا تربيت يافته غنڊا ۽ قاتل هتي اچي وهائيندا.

هنن قاتلن ۽ پاڪستان اڳيئي تباهہ ڪري ڇڏيو آهي، باقي ۽ جو خير اسان کي ماڻ ته نظر نٿو اچي.

آزاد ڪريو!

جي ايم سيد جي ظاهر ڪيل قومي مقصدن سان بنيادي طرح سڀ سنڌي وطن دوست متفق آهن. انهن مقصدن کي حاصل ڪيئن ڪجي، تنهن بابت مختلف رايا آهن. اسان کي به سيد صاحب سان قومي راهہ عمل بابت بنيادي اختلاف آهن ۽ اسان اها حقيقت ڪڏهن به نه لڪائي آهي. پر اسان اها ڳالهہ مڃڻ لاءِ هرگز تيار نه آهيون ته سيد صاحب ڪو پاڪستان لاءِ خطرو آهي. سيد صاحب ته پاڻ پاڪستان کي خطري ۾ وجهندڙن ۽ پاڪستان ناس ڪرائيندڙن جي ظلمن جو شڪار ٿيندو رهيو آهي. سنڌ پارن حق جو ڪلمو پڙهڻ جي ڏوهہ ۾ مٿس بہ اڇلايا ويا ۽ سالن جا سال کيس آزاديءَ کان محروم رکيو ويو آهي. هن وقت ۾ هن دور ۾ جڏهن مودوديءَ جهڙا قاتل جن جا هٿ لکين اوير پاڪستانين جي رت سان رڱيل آهن سي آزاد هجن، نواب مظفر تان سڀ ڪيس واپس ورتا ويا هجن، "اردو ڪا جنازه هي ذرا دهوم سي نڪلي." جهو قاتل سگنل ڏيئي پوليءَ وارا فساد شروع ڪرائيندڙ "جنگ" اخبار جو فسادي شاعر رئيس امروهوي

ڪاڄ، تجمل سان ويا ڪاهه ڏيندو رهندو هجي؟ ڏاڍيون جي ايم سيد جو قيد رهڻ سنڌ سان سراسر زيادتي آهي ۽ سنڌي عوام جي قومي توهين آهي. سنڌي قوم جو مطالبو آهي ته جناب جي ايم سيد توڙي ٻين سڀني سنڌي قومي ڪارڪنن جهڙو ع. غ سنڌي ۽ ٻين شاگردن کي آزاد ڪيو وڃي، مٿن جاري ڪيل وارنٽ واپس ورتا وڃن.

[ماهوار ”تحريڪ“ سيپٽمبر، ١٩٧٣]

اچو ته سوچيون

ائين ٿو لڳي ڄڻ اسين چؤطرف گهيري ۾ اچي ويا آهيون. اسان جي قومي جدوجهد جا قافلا پنهنجي منزل جو ڏس وڃائي رڻ واهي ٿي ويا آهن. اسين رڃن پويان ڊوڙي ڊوڙي، اوجهڙن ۾ ٿاٻا کائي کائي ٿڪجي ساڃا ٿي ڪري پيا آهيون. ائين پيو لڳي ڄڻ گذريل پنج سال اڳتي نه پر پوئتي ڌڪبا رهيا آهيون.

اسان سمورو ٿمر ڪٿائي ڇڏيو آهي، اسان جي هڙ ۾ هوڏن کي نه سياسي سمجهه هئي نه پڌي، نه طاقت هئي نه ڏاهپ. اسان وٽ فقط ڪجهه ڪمزور ارادا هئا، نعرا هئا، منڇرو ويساهه هو. اسان جيئي سنڌ جا نعرا هنيا. پر اسان کي اها خبر ڪانه هئي ته سنڌ ڪيئن جيئندي ۽ ان کي ڪير جيئاريندو. اسان هڪ ٻئي کي سڏ ڪيا "سنڌيو! بيدار ٿيو، ميدان ۾ نڪري اچو." بيداري ڪيئن ايندي، ميدان ۾ گڏ ڪيئن ٿبو ۽ ميدان ۾ گڏ ٿيڻ کان پوءِ ڇا ڪبو؟ انهن سوالن جا جواب اسان وٽ ڪونه هئا. اسان انهن جوابن جي ضرورت ئي ڪانه سمجهي. تنهنڪري اسان اهي سوال پڇيائي ڪونه. ڪنهن اتفاق سان اهي سوال اٿاريا ٿي ته اسان ڪاوڙجي ٿي پياسين. اسان پنهنجي هزارين سال پراڻي

قومي بيماريءَ جو علاج ڳولڻ بدران، پرهيز ۽ ڪيري ڪرڻ بدران، حڪيمن ۽ ڏاهن کان ڏس پڇڻ کان سواءِ، پوڻن ۽ ڦيڻن، وردن ۽ وظيفن ذريعي ڪرڻ گهرڻو ٿي. اسان جدوجهد بدران سياسي پيرن جون ڀاسون ڀاسيون ۽ پڙ ڇاڙهيا، اسان سياسي جنايون ۽ پوڻن اڳيان ڏماليون ڪيون. ڳوڏي مان پٽ چٽڻ گهريو ٿي. اسان ڪريءَ تي بهشت جا خواهشمند هئاسون.

اسان ميرن وانگر موالين. ڪي ملهه وڙهائڻ چاهي ٿي. اسان جي مرضي هئي ته اسين پيا سڀ گهر ويٺا هجون، فقط اسان جا ڪجهه شاگرد، اديب، شاعر ۽ تقرير باز آڪاڻيون، شعر ۽ ڪتاب لکي، تقريرون، جلسا ۽ مظاهرا ڪري دشمن کي ويچاري پڇاڙي ڪڍن. اسين فقط ٽاڙيون وڄايون، نعرا هڻون، تعريفي خط لکون، قصيدا پڙهون. اسان ڳولا، مطالعي ۽ تحقيق بدران پنڪيون لڏيون ۽ خواب ڏٺا. اسان پڪهر وهائڻ بدران وات جا نڪاءَ هنيا. اسان هڪ منظم ۽ متحد قوم ٿيڻ بدران، ڊيڊ ڊيڊ جانور جون منو ڪروڙ الڳ ڌڙيون چاڙهيون. اسان تاريخ مان لکي ۽ فراد ڪرڻ چاهيو ٿي. موت ۾ اسين تاريخ جي وڏي چمر جو نشانو ٿي ويٺا آهيون.

اڄ اسان جي قومي قيادت "اندو هاٿي لشڪر جو زمان" اسان جا شاگرد ۽ اديب "پورس جا هاٿي" اسان جي قومي فهم و فراست "چاڪيءَ اٿ وچارو

”ڪٿ ڪٿ گهمي گهائي ڏاري“ اسان جي قومي سياست ڏڪڙي جو ماڳ پيش سان ويڙهه“ اسان هيترن سالن جي جدوجهد کان پوءِ پنهنجا قربل مال ۽ ملڪيتون ته موٽائي ڪونه ورتا، پنهنجا حق ته ڪونه حاصل ڪيا، پاڻ ۾ ڪي بهتر ۽ نيون لياقتون ته ڪونه پيدا ڪيون پر اڳلو نوان نقصان سٺا اٿئون، نوان مرض پرايا اٿئون. اسان ۾ پيا هزارين قومي عيب هئا پر اسين هڪ ٻڌاڪي قوم ته هئاسون. اسان وٽ اڄايو وات هڻڻ هميشه عيب پئي رهيو آهي. اسان وٽ مڙسن جا گفتا وڏي مقصد ۽ مان وارا ٿيندا آهن. پر هيئر سنڌ دشمنن جو نقل ڪري اسين هڪ ٻڌاڪي ۽ چاڙي باز قوم بنجي ويا آهيون. اسان جو ادب، اسان جي شاعري، اسان جي اسٽيج سڪٽين لفاظي ۽ کوکلي نعري بازيءَ جون علامتون ٿي پيون آهن. اسان سنڌي لفظن کان سندن مان ۽ وقار کسي ورتو آهي. اسين هڪ وڦلجندڙ قوم بنجي پيا آهيون.

ڏسجي ٿو ته اسين سڀ ڪجهه وڃائي چڪا آهيون. اسان وقت جي راند هارائي ويٺا آهيون. اسان جون سڀ ڪوششون اجايون ويون. اسان جي قومي قسمت بدلجڻ جا امڪان ختم ٿي ويا. تاريخ شايد اسان جي مقدر ۾ اهو لکي ڇڏيو آهي ته اسين پنهنجي وطن ۾ بي وطن ۽ پنهنجي گهر ۾ هڪ خسيس اقليت وانگر گولپ ۽ غلامي واري حياتي گذاريون.

ڏسڻ ۾ واقعي اڳين اچي ٿو. انهيءَ ۾ ڪجهه حقيقت ۽ صداقت به آهي. پر سموري حقيقت ۽ صداقت اها ناهي. اهو فقط هڪڙو امڪان آهي. اهو حقيقت جو فقط هڪڙو رخ ۽ هڪڙو ڏيک آهي. حقيقت جو ٻيو ۽ وڌيڪ اهم رخ ۽ پاسو هي آهي ته اسين صحيح معنيٰ ۾ "اسين" نه آهيون. اسين قومي راند هارائڻ وارا ضرور آهيون پر سموري سنڌي قوم نه آهيون. اسان جهڙي ٻهراڻ ڪني سنڌي قوم سڏايون ٿا سو عظيم سنڌي قوم جي فقط هڪڙي ننڍڙي طبقي يعني وچين طبقي جو به هڪڙو ننڍڙو حصو آهيون. سڄي سنڌي قوم جدوجهد ۾ شامل ٿي ڪانه ٿي آهي. اسان ان کي شامل ڪري نه سگهيا آهيون. سچي ڳالهه ته اسان ان کي شامل ٿيڻ ئي نه ڏنو آهي. جڏهن اها شامل ٿيندي، جڏهن اسين ان کي شامل ٿيڻ ڏينداسين يا اهڙا اپاءَ وٺنداسين جو سڄي قوم شريڪ ٿي سگهي ته پوءِ ڳالهه يقيناً ٻي ٿي ويندي. ان حقيقت ۾ ڪو جيتري شڪ جي به گنجائش ڪانهي.

اچو ته اسين وچين طبقي وارا سورما پنهنجي ڪردار تي تنقيدي نظر وجهون. پنهنجي حرڪتن تي پشيمان ٿيون، چالاڪي بازي ۽ سڪلي نعري بازي بند ڪري، نثرت، لهڻائي ۽ سنجيدگيءَ سان پنهنجي قومي جدوجهد جي مسئلن جي تحقيق شروع ڪريون. اچو ته سنڌي قوم ۽ سنڌ دشمن قوتن جي چنبن چاڙ ڪريون، اچو

تہ سڄي پاڪستان ۽ دنيا اندر پنهنجي ساٿين ۽ دشمنن جي سڃاڻپ ڪريون. اڄو تہ قومن جي قسمت بدلائڻ جي سائنس ۽ هنر جي باقائدي پرورش حاصل ڪريون. پوءِ اهو علم ۽ هنر هڪٻئي کي ۽ عوام کي سيکاريون. موٽ ۾ عوام کان سکون ۽ پنهنجي ۽ هنن جي علم ۽ هنر کي ملائي هڪ ڪريون. اچو تہ لکين سنڌي عوام کي سڃاڻپ ۽ متحد ڪري هڪ منظم انقلابي وطن دوست تنظيم ٺاهيون ۽ ان جي قيادت هيٺ هڪ منظم ۽ متحد، سوچيل سمجهيل ۽ رٿيل انقلابي وطن-دوست جدوجهد هلايون. اچو تہ هر قسم جي سنڌ دشمن ارهہ زورائيءَ ۽ حملي خلاف بچاءَ جو علم ۽ هنر پرايون. اچو تہ سنجيدا، چاڻو، نهٺا، سچار، سرويچ ۽ سمجهو انقلابي قومي نوڪر، ڪارڪن ۽ سپاهي ٿيون، صحيح سائنسي نموني سڀ طرفي قومي جدوجهد هلايون. پوءِ ڏسون تہ ڪير ٿو اسان جي حق پرست جدوجهد جي راهہ روڪي سگهي.

جبل ماري جڪ، جو آڏو مجيبن کي
ٽوڙي لڪن لڪ، سڀ لنگهنديس سنڪ سان.

چليءَ جو سبق!

غلام ۽ اڌ غلام قومون پنهنجي قسمت ڪيئن ٿيون بدلائي سگهن؟ انقلابي سائنس جا ڄاڻو چون ٿا تہ ان لاءِ چار ڳالهيون گهرجن: هڪڙو انقلابي نظريو ۽

انقلابي پروگرام تيار ڪرڻ، ٻيو انقلابي پارٽي. ٽيون انقلابي پارٽيءَ جي اڳواڻي هيٺ انقلابي قومي ٻڌي قائم ڪرڻ، يعني انقلابي قومي گڏيل محاذ قائم ڪرڻ. چوٿون صحيح ڍنگ جي جدوجهد هلائڻ. پهرين ٽن ڳالهين تي سڀ متفق آهن. چوٿين ڳالهه تي اختلاف آهي. ڪجهه چون ٿا ته ”صحيح ڍنگ جي جدوجهد اها آهي ته صلح سانت سان جمهوري جدوجهد هلائي قوم جا گهڻا ماڻهو پنهنجي پاسي ڪري اليڪشن کٽي، اقتدار وٺجي ۽ پوءِ آهستي آهستي اقتصادي ۽ سياسي انقلاب آڻجي.“ ٻيا چون ٿا ته ”نه. سگهي اليڪشن کٽبي ته به اقتدار عوام کان کسجي ويندو. قومي دشمن جي دلال زميندارن ۽ سرمائيدارن جي فوج جونڊيل حڪومت کي سگهو ساهه کڻڻ ڪانه ڏيندي، اها يا ته ان کي پولرٽو ڪري نچائيندي يا وجهه ڏسي ان کي ڊنڊي سان ختم ڪري ڇڏيندي. تنهنڪري انقلابي نظريي ۽ پروگرام موجب انقلابي پارٽي ٺاهي، انقلابي قومي ٻڌي قائم ڪري، اليڪشني نه پر هٿيار بند انقلابي جدوجهد ڪجي. ڀلي ان ۾ ويهه يا ٽيهه سال لڳي وڃن. پر پوءِ اهڙي جدوجهد ڪامياب ٿيندي ۽ قائم رهندي. باقي سگهي اليڪشني جدوجهد ڪٿي ڪامياب به ٿي ته به اُن جو کٽيو عوام دشمن ڦري کڻي ويندا.“

لاطيني آمريڪا ۾ ٻئي ڳالهيون آزمايون ويون آهن.

هڪڙو مثال ڪيوبا جو آهي. ٻيو چليءَ جو آهي.
ڪيوبا وارن انقلابي وطن دوستن هٿيار بند عوامي جنگ
ذريعي سامراجي دلال زميندارن ۽ سرمائيدارن جو تختو
اونڌو ڪيو. چليءَ وارن چونڊن ذريعي زمينداري
قوم دشمن راڄ جو انت آندو. ڪيوبا تي آمريڪا حملا
ڪيا. اڌڙيون ٻڦاوتون ٿيون. ناڪه بندي ٿي. سندن
اَن پاڻي بند ڪيو ويو. پر همراهه اڳي کان به اڳرا
آهن. چليءَ وارن ويچارن صلح سانت سان وڏي ستاڪت
ڪري جمهوري جدوجهد هلائي اخبارون ڪڍيون،
هڙتالون ڪرايون، عوامي مظاهرا ۽ جلسا ڪرايا. ووٽ
اليڪشن کٽيائون. سڄي دنيا ۾ گهرون مبارڪون هلي
ويون ته ڏسو، چليءَ وارن سواءِ ڪنهن هڏ جو ڪي
جي انقلاب آڻي ڏيکاريو. پر تازو سامراجين جي دلال
زميندارن ۽ سرمائيدارن جي فوج اوچتو حملو ڪري چليءَ
جي انقلابي صدر صاحب کي شهيد ڪري ڇڏيو.
انقلابين کي گولي گولي ماري ڇڏيائون. هن وقت سڄو
چليءَ رت ۾ وهنجي پيو آهي. جنهن رتو ڇاڻ کان
چليءَ وارا انقلابي ويچارا ٻيڪا ٿي سا ساهون آهن. شايد
جيڪڏهن اول مزمي ڪري ڏنڊو کڻن ها ته هينئر
دشمن کين مردار ڪري ماري ڪونه سگهي ها.

انقلابي ڏاها سچا هئا. حڪومت جي معنيٰ آهي
هڪڙن طبقن جو ٻين طبقن مٿان ڏنڊي جو راڄ. هر
حڪومت ڪنهن نه ڪنهن طبقي جي ...

ڊڪٽيٽرشپ آهي. پوءِ ڀلي ڪٿي اُن تي جمهوريت جو ٺپو هڻي ڇڏيو، ٿلهي ۽ ڪاري مستقبل جي ڪاري ٻٽڙي سان... بخملي غلاف چڙهيل هجي، زهر جو علاج زهر آهي ۽ ڏنڊي کي ڏنڊو ڀڃندو. فقط ووٽن جي ڪاغذي چٽڪين وسيلي اڏيل حڪومت ڪاغذ جو گهر آهي. اهو ڏنڊي جي سٽ جهلڻ کان سگهندو. انقلاب معنيٰ سڀ کان پهرين دشمن جي حڪومتي مشنري يعني فوج، پوليس ۽ ڪامورا شاهيءَ کي ڪچلي ختم ڪري، پنهنجي فوج، پنهنجي پوليس، پنهنجي انتظامي مشنري قائم ڪرڻ. ان کان سواءِ قومن جي تقدير بدلجي سو ناممڪن آهي. چاهيءَ جي قوم دشمن ۽ سامراج پرست انقلاب هڪڙو پيرو وري دنيا جي انقلابي وطن دوستن کي اهو بنيادي سبق ياد ڏياريو آهي.

پنو ۽ اشتهار ڪٿان ملندا؟

پنهن ۽ اشتهار لاءِ پڪارينديءَ سال ٿي ويو آهي پر اڃا ڪو داد فرياد ڪونهي. اردوءَ جا فحاشي، تعصب ۽ نفرت ڦهلائيندڙ رسالا ۽ پريس پاڪستان جي اپوجهه عوام جا ڪروڙين اربين رپيا ڪاٺي چٽ ڪري اُلهن جي خلاف ڪم ڪري رهيا آهن. پناهگير قلم فروش ڪاٺي ڪاٺي هاڻ ته ٿاٿن ٿا. سنڌي اخبارن ۽ رسالن کي لڪ جي هڪڙي پني به نٿي ملي ۽ سموري جو سمورو پنو، سمورا سرڪاري ۽ خانگي اشتهار اردو وارن

ڪي ملن ٿا. اسين هڪ ٻيو وري مطالبو ٿا ڪريون ته سيني سنڌي رسالن کي ڊڪليئريشن ڏنا وڃن، ٻنو ڏنو وڃي، اشتهار ڏنا وڃن، اهو اسان جو حق آهي. سنڌي قوم جو حق آهي.

[هفتوار "تحريڪ" – آڪٽوبر ١٩٧٣]

"سنڌو ديش" اڪر خلاف واويلا جي آڙ ۾ ننڍڙو ڀارت ڏاهڻ بند ڪريو.

جنگ ۾ حملو ڪندڙ فوجون ايڪ لاءِ دونهين جا گولا استعمال ڪنديون آهن. جن جي ڪري اڳئين کي سماڻ ٿي ڪونه ڀولدو تہ سندس خلاف ڪهڙو گهات ٿيو گهرجي. ڀارت ڪان آيل يا اتان ڪان موڪليل سازشي ٽولو "سنڌو ديش" خلاف واويلا مچائي ان جي آڙ ۾ ڇپ ڇاپ هڪڙو ننڍڙو "پناهگير پرديش" ٺهيو ٿاهي. اهو پرديش اصل ۾ هڪڙو ننڍڙو ڀارت هوندو. سڀ ڪم رٿيل آهي ۽ ڏاڪي بہ ڏاڪي ٿيو ٿئي. پهرين پير ڏاڪا. پير پاڻ ۾ مليل ٽولا هڪڙا چون "ڪراچي صوبو ڪپي." ٻيا شريف ٿيو چون تہ "نہ، اسان کي فقط ڪراچي شهر لاءِ شهري سهوليت مهيا ڪرڻ لاءِ اندروني اختياريون ڪپن." ٽيو ڏاڪو آهي "ڪراچيءَ کي کليل بندر ٺهرايو" چوٿون ڏاڪو آهي تہ "ڪراچي ۾ دست اندازي نہ ڪريو" پنجون آهي تہ "پلا اسين آزاد ٿا ٿيون." روس ۽ ڀارت سان سمنڊ جو ڪارو پاڻي. مٿو ڪري ڏيڻ جي بندوبست ڄڻ ڳالهيون ٿي وڃون اٿن. روس، آمريڪا ۽ ڀارت کي چون "توهان جو صوبو ٺهندا سون، پاڪستان ختم ڪري

ڏينداسون." روس کي چون ٿا، "ٿهڙل ٽڪيل بندر ٿا ڏيون." آمريڪا کي چون ٿا تہ "توهان جا پڌا پانها ٿي رهنداسون." بلوچ سردارن کي اڳ ئي انجام ڏنو اٿن تہ "ڪراچي بلوچستان جي حوالي ٿا ڪريون." ونن ڳالهيون هلائڻ وارن جي ڪوٽ ڪانهي. ساڳي گهر جو هڪڙو ڀاتي دهلي ۾ "مها ڀارتي" ٿيو ويٺو آهي. تہ ٻيو لنڊن ۾ "انگريز" ٿيو ويٺو آهي. ٽيون واشنگٽن ۾ آمريڪا جا ڳڻ ڳائي تہ چوٿون ماسڪو ۾ "مها انقلابي" ٿيو ويٺو آهي. پنجون پيڪنگ ۾ "ثقافتي انقلاب" جو قصيدو پيو پڙهي. سرڪار کي "سنڌو ديش" وارن کي ڪاٽ ۾ وجهڻ، بلوچن جو ڪوس ڪرڻ جو ڪم سونپي ڪيس اوڏانهن منهن ڏيئي هي پنهنجي ڪم کي لڳا پيا آهن. سنڌي عوام جو مطالبو آهي تہ هاڻي "سنڌو ديش" جي اکر کي ڪافي استعمال ڪيو ويو آهي. هاڻ نئين پارٽي صوبي "پناهگير پرديش" ناهڻ وارن جي بہ ڪجهہ خبر وٺو. تہ قصو ڪٿي پهچائي ڇڏيو اٿن.

اچو تہ پاڻ بہ سوچيون!

اسان سنڌين ۾ بہ اخلاقي جرات هئڻ کپي تہ پنهنجي ڪم جي ڍنگ تي ٻيهر غور ڪريون. سگهون ٿا سگهي ۾ نہيون نہ هئون. اهو چوڻ ڪافي ناهي تہ اسان سنڌ کي ساهہ ٿا ڏيون. ساهہ بہ ڪنهن حساب

ڪتاب، ڪنهن رمز، ڪنهن ڏاهپ، ڪنهن رسمي سان ڏيو ته سنڌ کي فائدو رسندو، ته ته نادان دوست کان دانا دشمن ڀلو. عام قانون جو اصول آهي "جو ڳي خبرداريءَ ۽ احتياط کان سواءِ ڪيل ڪم ايڪ نهتيءَ وارو ڪم نه ليکبو." سنڌي وڏڙا به چئي ويا آهن ته "ليکو پڌي پوءِ لٺ هڻجي" - "اهو سون ئي گهوريو جو ڪن چني."

اسان کي گهرجي غور ڪرڻ کان پوءِ به سمجهه ۾ نٿو اچي ته سنڌ جي سنڌي نالي ۾ ڪهڙي خرابي آهي جو ان کي هرويرو مٽائي هندي نالو ڏيئي "سنڌو ديش" ڪريون. ڇا سنڌي عوام کي سنڌ بدران "سنڌو ديش" جو نالو وڻندو؟ اسين پاڻيون ٿا ته آخر سنڌي ٿيڻ ۾ ڪهڙو عيب آهي جو نالو مٽائي "سنڌو ديشي" ٿيون. خاص ڪري سنڌ ۾ محترم جي ايم سيد ۽ سندس نمائندو جناب ظفر علي شاهه پڻ لکت ۾ چئي چڪا آهن ته "سنڌو ديش جو مطلب ساڳيو سنڌ آهي، ٻيو ڪجهه به نه." نهڙن ڀارن کي هڪدم وڏو ٿيڻ جو شوق هوندو آهي. اهو شوق پورو ڪرڻ لاءِ هو وڏن جا سانگ رچائيندا آهن. ڪوڙ پچائيءَ ۾ ٻيءَ، ماڻ ٿيندا آهن، ڪنڌيون پرٽائيندا آهن. چور، پوليس وارا ۽ بادشاهه ٿيندا آهن.

ڪڏهن ڪڏهن ڪمزور طبقن يا قومن جا ماڻهو به اهي سانگ ڪندا آهن ۽ ڪوڙ پچائيءَ جا وڏا ۽

شاندار ڪارناما ڪندا آهن. پارن کي ڏسي ته هر ڪو ڀليو ڪلندو آهي. هر قوم کي اهڙ سانگ اڪثر گھڙي ۾ پنجي ويندو آهي.

بنگالي پاڪستان ۾ اڪثريت ۾ هئا. پنجابي پناهگير زميندار، سرمائيدار سامراجين ۽ سندن فوج کان هزار ميل ٽريل هئا. وچ ۾ سمنڊ ۽ ڀارت هئا. کين ظلم خلاف منظم قومي جدوجهد جو تاريخي تجربو هو. مڙس ماڻهو وچون طبقو هو. منظم ۽ مجاهد قومي جماعتون ۽ تنظيمون هيون. وطن سان وفادار دانشور ۽ ملازم طبقو هو. پنهنجي فوج هئين ته به پيچاڙيءَ تائين چيائون پئي ته "اسان کي خودمختياري کپي. اسان کي الڳ ملڪ ڏهڻو ڪونهي." مجيب آخري دفعي قيد ٿيڻ تائين به "بنگلا ديش" جي پڙڪ ڀاهر ڪانه ڪئي. آن کان پوءِ به کين لکين ماڻهو قربان ڪرڻا پيا. رت ۾ وهنجڻو پيو. ڀارت نتو مهينا گهوڙا گهوڙا ڪئي ۽ تياري ڪئي. تنهن کان پوءِ به وڏو جنگ ٿيو. راڄ گڏ ٿيا. آمريڪي ۽ روسي بحري بيڙا حرڪت ۾ آيا. ذري گهٽ جنگ عظيم ٿيڻ واري هئي. تڏهن مس مس وڃي "بنگلا ديش" ٺهيو، ۽ بنگالين جي لئي ڏي ويئي.

اسان جي ۽ بنگالين جي جاگرافيائي، تاريخي، سماجي ۽ سياسي حالتن ۾ زمين آسمان جو فرق آهي. اسين

جيڪڏهن چاهيون ته به هنن حالتن ۾ في الحال
بنگله ديش وارن سان ذڪر ڪٿي نٿا سگهون ۽ اسان
جي اچي دل ٿي ته اسان جي به هڪدم بنگالين جهڙي
لٺي ٿئي. وڏيڪ نه ته به اسين ڪوڙ ڳچائيءَ ۾ ساڻن
ذڪر ڪٿي وٺون. تنهنڪري اسان هڪدم "سنڌوديش"
جو اعلان ڪري ڇڏيو. ۽ بنگالين ڌير ڪئي. سمورو
ڪم تيار ڪري پوءِ نعرو هنيائون. اسين انهن کان
گوءِ کڻي وياسون. اسان تياري پياريءَ جي ڪان ڪانه
ڪري ۽ هڪدم چوٽ ۾ پنهنجو نعرو هڻي ڇڏيوسين.
واه! واه! ٿي ويئي. اخبارن ۾ بيان آيا. فوٽا ڇپيا.
نعرا لڳا. اسين ڪوڙ ڪوڙ ۾ هڪڙي عظيم قوم جا
"عظيم مجاهد سورما" ٿي وياسين. هو 'بنگله ديشي بهادر'
ته اسين 'سنڌو ديشي سورما'.

مطلب ته اسان پنهنجو نالو دنيا جي سورهن، ۽
سرفروش قومن جي لسٽ ۾ لکائي ڇڏيو 'ري ڪٿي،
ري وٺئي، پاڻ سيجڙي پسي'! اهڙيءَ ريت اسان جو
ڪم ٿي ويو. اسين پنهنجا نعرا هڻي، ڪم لاهي هاڻ
ڪٿي چٽي اچي گهر سکي ٿيا آهيون. اسان جو ڪم
ٿيو. پر دشمن جو به ڪم ٿي ويو. سنڌ دشمن کي
ڇڳيءَ طرح خبر آهي ته همراه في الحال رڳو وات جي
لسٽ پيا وٺن. هو ڄاڻن ٿا ته جن کي اهڙا خطرناڪ
۽ ڪٺن ڪم ڪرڻا هوندا آهن سي پريس پاران ذريعي جهان
۾ پڙها ڪونه ڳڻهائيندا آهن ۽ دشمن کي اگوات

خبردار ڪري ڪيس مڪمل تياريءَ جو موقعو ڪونہ ڏيندا آهن. ڳائڻ وارا اها سستي نڙ ۾ ڳائيندا آهن:

آيل آن نہ وسهان هنجون جي هارين،
آليو آب اکين ۾ ڏيہ ڪي ڏيکاريس،
سڄڻ جي سارين سي نہ ڪي روئن نہ ڇون ڪي.

ٻر دشمن کي تہ پنهنجي قوت ۽ ڏاڍ تي ٻردو وجهڻ لاءِ ٻل کپندا هئا. هنن هڪدم رڙ ڪري ڪٺي سڄي سنڌي قوم کي نڙيءَ ۾ هٿ وڌو آهي. جي ”خبردار! اب کهاں بچ کر جاسکتے هو!“ ”سنڌو-ديش“ جي اکر کي گهڻ ۾ ڳوڙهي وانگر وجهي ڪٺي ڦيرايو اٿن. هنن اڳيئي سنڌين جو ٻوٽ بند ڪرائڻ لاءِ وهڻ ٻئي ولوڙيا. ڪڏهن ڏاهر ۽ محمد بن قاسم کي قبر مان ٻئي اُٿاريائون، تہ ڪڏهن پارٽي سازشون ٻئي ايجاد ڪيائون. انڌو گهري الله کان هڪڙي اک، هنن کي ٻئي ملي ويون. هاڻ وٽين سي ڏاڍا هئن، وٽين ٿو ملڪ پينگ ڪن، وٽين سي قلام ڪرائين، مجال جو اسين ڪجهي سگهون! جيڪو ڪجهي سو ”سنڌو ديشي“ ڏي اخبار ۾، هڻ ڪاٿ ۾ا سياسي ميٽنگون، جلسا جلوس تہ ٻري رهيا رڳو ”لطيف جو ڏينهن“ بہ نٽا ملهائي سگهون. جلسو ٿيو ناهي تہ ٻناهگير نقلي ترقي پسندن سيا ٻاڙهيل ٻہ چار سورما اچي نڪاءُ ڪندا. ”تنهنجو ديش منهنجو ديش، سنڌو ديش“. سرڪار نامدار کي بهانو مليو، همراه ٻيا

ڪاٺ ۾، لطيف جو جلسو ٿيو ختم!

هاڻ ته چار سنڌي پاڻ ۾ گڏ ويهي چانهن جو ڪوپ به ڪي نٿا سگهون نه ته ٻئي ڏينهن ورس ۾ ايندو ته "سنڌو ديشي ماڻهو ڪمان ڪا چار روزه اجلاس- ختم .... پارٽي نمائندون ڪي شرڪت .... بغاوت ڪي تاريخ مقرر هوگئي .... عنقريب مهاجرون پنجابيون ڪا قتل عام شروع ڪيا جائي گا ...." ٽئين ڏينهن اچي سرڪاري وارنٽ نڪاله ڪندو ۽ راڄ سڄو ڪاٺ ۾ هوندو. ظاهر آهي ته اسان جي اها نيت ڪانه هئي. پر عملي طرح "سنڌو ديش" جو اکر في الحال ڪم ٿي سنڌين جو گلو گهٽڻ جو ٿو ڏئي. پنجابي ۽ مهاجر سازشين جو سڀ کان سازشي دماغ به سنڌين جي مُرلي بند ڪرائڻ لاءِ هن کان وڌيڪ ڪو ڏک نسخو مشڪل ايجاد ڪري سگهي ها. درحقيقت جي سچ پچ "سنڌو ديش" قائم ٿيڻ جو ڪنهن کي انديشو هجي ها ته "سنڌو ديش" جي امڪان کي ڪچيءَ ۾ ئي ختم ڪرڻ جو هن کان وڌيڪ ٻيو ڪامياب طريقو ڪهڙو آهي جو ان بابت ڪچيءَ ۾ ئي ووءِ ووءِ ڪري دنيا جهان ۾ ان جون پڪارون وجهي ان ڳالهه کي روڪڻ ۽ ڪچيءَ ۾ ئي ڪچلائڻ جو بندوبست ڪري ڇڏجي. جو ته دشمن کي ٻٽل ڏيڻ کان سواءِ "جيئي سنڌ" جي محفل ۽ گڏيل قومي پليٽ فارم تي سڄي سنڌ کي وري متحد ڪجي، جو نه پهچي جائز

هين ۽ آزاديءَ لاءِ جدوجهد ڪي نئين سر تيز ڪجي، جو نه نئين سر قومي صف بندي ڪجي ۽ ڏاهپ ۽ دانائيءَ سان اڳتي وڌجي؟ جو نه هڪڙي ننڍڙي پارٽي ٽولي بدران سڄي قوم کي پاڻ سان وٺي هلجي. پس پيش به تم ڪم اهو ئي ڪامياب ٿيندو، جنهن ۾ سڄي قوم شامل هوندي. پس پيش جيڪا ڳالهه سڄي قوم گهرندي ان کي ڪير روڪي سگهندو؟ اها ڳالهه تم هونئن به صاف پيئي آهي ته دنيا ۾ ڪوبه قانون، ڪوبه دستور، ڪابه فوج هن دور ۾ قومن کي زبردستيءَ، حراميائي سان ڪنهن ٻئي جو غلام رکي نٿي سگهي. قومون فقط انصاف ۽ سچي برادريءَ جي بنياد تي ئي گڏ رهي سگهن ٿيون. زور جي مانٽي وارا زمانا ويا ۽ وري نه ايندا. اها ڳالهه صاف پيئي آهي جيڪو اها نٿو سمجهي سو يا ته بدمعاش آهي يا احمق. ان حالت ۾ پاڙيءَ ڪان اڳ ڪپڙا لاهي، اجايو پاڻ کي ڏنڀو ڪرڻ ۽ خوامخواه دشمن کي ٻل ڏيڻ جو ڪهڙو ضرور؟ اچو ته وري به سوچيون.

اشوڪ سنڌي گم، مظفر پارٽي موجود!

اشوڪ سنڌي گم آهي، پوليس چوي ٿي "ڊي ايس پي جي آفيس مان رات جو پيچي پارت هليو ويو آهي." پوليس کي پهريون ته ڪشف ٿيو هوندو، پيو يا ڪيس هٿ سان پارت جو بارڊر ٽپايو هوندو يا ٿيو پارٽ سرڪار

کان پڇيا ڪرائي هونداؤن ته ”برابر بهتو“ چوئون پيا
وري اتي وچي ڪيس جيترو ڏسي آيا هوندا. پنهنجن
ڳالهه تي ٽڪي سگهي. جيستائين پوليس انهن جنن ڳالهين
سان هڪڙي ڳالهه تي هٽ رکي، تيستائين ماڻهو
چوندا رهندا ته ”اشوڪ سنڌي کي پوليس عذاب ڏيئي،
چيچلائي ماري سندس لاش گم ڪري ڇڏيو آهي.
پئي پاسي پارٽ کان آيل نواب مظفر جنهن کي پڏوسين
ته سرڪار نامدار ريجهائي ريجهائي، سندس وات مٺو
ڪرائي، مٿان ڪرائي آهي سو هاڻ ڪائي پي،
اوڳرائي ڏئي، وري شروع ٿي ويو آهي.

اشوڪ سنڌي پنج هزار سالن کان سنڌ ۾ پاڪستان
وطن جو رهندڙ هو. ان کي پاڪستان ڇڏي پارٽ ڀڄي
وڃڻ لاءِ ڪهڙو سبب ٿي سگهي ٿو؟ پارٽ جي آڪير
ته نواب مظفر کي لڳڻ کپي ها جو پارٽ کان آيل
آهي. جي پارٽي شهرن پويان لکنوي، دهلي، رامپوري
سڏائڻ ۾ حرج ڪونهي ته، انهن حضرات کي گڏي
سڏي هڪڙي اکر ۾ پارٽي سڏي سگهجي ٿو. انهيءَ
حساب سان اشوڪ سنڌيءَ بدران مظفر پارٽي پارٽ
ڀڄي وڃي ها ته ڳالهه سمجهه ۾ اچي ها. اشوڪ سنڌيءَ
جو پارٽ ڀڄڻ سمجهه ۾ نٿو اچي. سنڌ دشمن ٽولو سنڌ
کي ”پناهگير پرديش“ بنائڻ لاءِ ڪئين اسڪيمون هلائي
رهيو آهي. هڪڙي اسڪيم آهي سنڌين جي آبادي
گهٽائڻ ۽ غير سنڌين جي آبادي وڌائڻ جي. سنڌ ۾

رهندڙ پنجابين ۽ پٺاڻن جا به پاڻ وارث بڻيا آهن. بلوچن کي چون ٿا تہ ”اوهان سنڌي ناهيو“ باقي رهيا. غير بلوچ سنڌي. انهن جو تعداد گهٽائڻ لاءِ وٽ وانان ۽ لڳا پيا آهن تہ ”هندو سنڌ مان ڪڍيو.“ ٻي طرف ”پارٽي ۽ بنگلہ ديشي بهاري سنڌ تي مڙهيو.“ مطلب سنڌي ڪڍيو. پناهگير آڻيو. پوليس ۾ سنڌي آهن تہ تن کي ماڻهو مارڻ ۽ رشوتن وٺڻ ڪان واندڪائي ڪانهي جو سوچين تہ دشمن جي چال ڇا آهي. پيا آهن پيا. بني تہ اهڙا وجهہ پيا ڳولين تہ مفت ۾ غازي بہ ٿيون ۽ سنڌين جو بہ گهر مسيت ڪريون.

هي سوال اشوڪ جي غائب ٿيڻ جو ڪونهي. سنڌين جي غائب ٿيڻ جو آهي. اڄ اشوڪ سنڌي غائب آهي. سڀاڻي پيا سنڌي غائب ڪيا ويندا. ڪن جو ڏس پارت طرف ڏيندا تہ ڪن جو روس، چين ۽ افغانستان ڏانهن، واڻيا پڇائي پوءِ مُسلا پڇائيندا. تان جو ڪنهن ڏينهن پوليس اعلان ڪندي تہ ”جي ايم سيد جيل ٽوڙي درياہ ٽپي دهليءَ اڏامي ويو، رسول بخش پليجو چين يا روس ويو، ٻئر سنڌي آمريڪا ويو، اياز جو انگلنڊ ۾ ڏس آهي.“ هيءَ معمولي ڳالهہ ڪانهي. سنڌ جي وجود جو سوال آهي. جيستائين پيو قطعي ثبوت نٿو پيش ڪيو وڃي، تيستائين هي واقعو پڇڻ جو نہ پر وحشيانہ قتل جو واقعو سمجهڻو پوندو. واسطيدار عملدارن کي گرفتاري ڪري مٿن قتل جو مقدمو هلائڻو

پوندو، اشوڪ کي واپس چئي، پارٽ موڪلي، سنڌي قوم جي اکين ۾ ڌوڙ نٿي وجهي سگهجي. اشوڪ سنڌي جي سڄي سنڌي قوم وارث آهي. قومون پنهنجن پڄن بابت اهڙا واهيات بيان پڌڻ لاءِ تيار نه ٿينديون آهن. هن قوم کي سولي ۽ معقول سمجهائي گهرجي.

[ماهوار ”تحريڪ“ - نومبر ١٩٧٣]

نئون قانون

ڪجهه وقت اڳ عوام سان انجام ڪيو ويو هو ته ”اڳوڻي پراڻي پاڪستان جي جاءِ تي هڪ نئون پاڪستان بڻايو ويندو؟ “اهو نئون پاڪستان ڪهڙو هوندو؟ ان بابت عوام کي قسمين قسمين اميدون ۽ انديشا هئا. ڪن کي اميد هئي ته عوام دشمن ٽولن، اسلام ۽ نظريه پاڪستان جي آڙ ۾ ٢٦ سالن کان پاڪستان تي جيڪو ڦرلٽ، مڪر ۽ بدمعاشيءَ جو نظريو مڙهيو هو، جنهن کان بيزار ٿي ڪروڙين بنگالي مسلمان دانهون ڪري، پاڪستان کان ڇڄي ويا سو ختم ڪيو ويندو. باقي رهيل پاڪستان جون ڦريل ۽ ڦرجندڙ ڌريون به بنگالين وانگر دانهون ڪري ڇڄڻ جون واعون نه ڪولين، انهيءَ لاءِ ساڻن وهنوار ڪيو ويندو ۽ سندن گهر جي ٻولين تي سندن حق تسليم ڪيو ويندو. اهو فقط تڏهن ممڪن هو، جڏهن پاڪستان جي نالي ۾ ڌاڙن هڻندڙن جي ڪس بند ڪرڻ لاءِ سڀني ڌرين جي قومي وجود کي تسليم ڪري، ڪين پنهنجي گهر جو ڌڻي ڪري، قبول ڪيو وڃي. ڪن سمجهيو ٿي ته بنگال جي دردناڪ واقعي مان سبق سکي، اهڙي صحيح ۽ سمجهداريءَ

وارو ڪس ورتو ويندو، شروع ۾ صوبائي خودمختاري ملڻ بابت، جيڪي ڳالهيون ڪيون ويون، تن مان ائين ٿي نظر آيو ته نئون پاڪستان آهستي آهستي انهيءَ صحيح رخ ۾ طرف ڏانهن وڌي رهيو آهي. پر سنت ٿي آهي اميدون ناڪام ٿينديون نظر آيون: ٻهريائين نئين دستور ۾ قومي تضادن کي تسليم ڪرڻ جي ڳالهه لنوائي ڇڏي ويئي. هاڻ هڪ آرڊيننس ذريعي پاڪستان اندر ڌار ڌار قومن جي وجود تسليم ڪرڻ کي باقاعدي هڪ قانوني ڏوهه ٺهرائي ڇڏيو ويو آهي. اها بندش پڻ اکرن ۾ وڌي ويئي آهي. پر ان جا خراب نتيجا پڻ اکرن ۾ بيان ٿي نه سگهندا. اسان سنڌي اها دعويٰ ڪندا رهيا آهيون ته "سنڌ جون زمينون، درياهه، گذر جا وسيلا، مال ملڪيتون، ٻولي، ثقافت ۽ ٻيون سڀ پياريون ۽ قيمتي شيون ۽ ڳالهيون اسان جي ملڪيت آهن. انهن تي اسان جو ئي حق آهي. اهو اسان جو ابائو ورثو آهي. ٻئي ڪنهن کي بہ حق ڪونهي، جو اسان کي انهن کان محروم ڪري." اها دعويٰ اسين انهيءَ ڪري ڪندا آيا آهيون ۽ انهيءَ ڪري، ڪري سگهيا آهيون، جو اسان جو اهو ويساهه ۽ اساس جي اها دعويٰ ٻڌي رهي آهي ته "اسين هڪ تاريخي قوم آهيون." هاڻ قانون جي هنن پڻ سٽن ۾ اسان جي انهيءَ دعويٰ کي غلط، باطل ۽ خلاف قانون ٺهرايو ويو آهي.

اوهين آهيو ڪير؟

موجوده صورتحال هيءَ آهي ته هاڻ جيڪڏهن اسين چئون ٿا ته "اسان جون فلاڻيون زمينون، فلاڻا گذر جا وسيلا ۽ فلاڻا حق اسان کي موٽائي ڏيو، ته اڳيلو هڪدم اسان کان سوال پڇندو ته "اوهين آهيو ڪير؟" جي چئون ٿا ته "اسين سنڌي قوم آهيون" ته داد فرياد بجاءِ خود، سڏا ڪاٺ ۾ هنيا ويندا اسين. نتيجو اهو نڪرندو، جو اسين پنهنجي ڪنهن به ٿڪر ڏرتيءَ لاءِ ڪا دعويٰ ڪري يا ڪو حق چڪائي نه سگهنداسون. اهڙيءَ ريت سنڌ جي ڌرتيءَ ۽ ان جي سمورين نعمتن ۽ ملڪتين تان اسان جا حق واسطا ۽ حجتون رد ۽ باطل ٺهرايون ويون آهن. اسان جو سنڌ ڌرتيءَ بابت تاريخي رڪارڊ ۾ پيل ڪاتو، قلم جي هڪڙيءَ ليڪ سان ختم ڪيو ويو آهي. اسان جي ڌرتيءَ ۽ اسان جي گهر جي ٿيڙن تي جيڪي بس ناجائز قبضا، جڳهون ڦريون ۽ ڌاڙا هيستائين لڳي چڪا آهن، سي هن قانون سبب سڀ جائز ۽ قانوني صورت اختيار ڪري ويا آهن. جو ته هاڻ انهن ڏوهن بابت اسين ڪابه داد ڪوڪ ڪرڻ کان خارج ٺهرائجي چڪا آهيون.

قانوني مال غنيمت!

هن قانون موجب سنڌ جو مال ۽ سنڌس ٿيڙ سڄي جڳ لاءِ مال غنيمت ٺهرايا ويا آهن. نه رڳو هتي پاڪستان ۾ رهندڙ ڪوبه ماڻهو پاڻ کي پاڪستاني

سنڌي، اُن مان جيڪي ڀڄائي سگهي، سو ڀڄائي سگهي ٿو. پر ڪو لنڊن، ڪئناڊا، آفريڪا يا ڀارت ۾ رهندڙ ماڻهو به ٻهارين والگر ڀاڱ ڪي مسلمان ۽ پاڪستاني سڏائي، پاڪستان تي پنهنجو حق ڄڻائي، سنڌ جي ڪنهن به زمين ۽ گذر جي ڪنهن به وسيلي تي قبضو ڪري سگهي ٿو. جيڪو به اعتراض ڪندو تنهن کي هن آرڊيننس موجب ڦيرائي گهيرائي، وٺ سٽ ڏيئي مجرم ثابت ڪري سگهجي ٿو.

مطلب ته هزارين سالن کان وٺي اڄ تائين، اسين دودي، هوشو، هيمون ماڻي بختاور ۽ لطيف جي نقش قدم تي هلندي، پنهنجي ابائي ورثي بچائڻ لاءِ جيڪا جدوجهد ڪندا رهيا آهيون، سا پاڪستان جي هن چوويهن سال ۾ قانوني طرح ناجائز ۽ خلاف قانون ٺهرائي وئي آهي.

هيءُ آرڊيننس، خاص ڪري اُن جو قوميتن کي غير قانوني ٺهرائڻ وارو حصو، پاڪستان لاءِ هرگز هرگز فائديمند ثابت نه ٿيندو. هيءُ آرڊيننس پاڪستان جي قومي مسئلي جو نه رڳو صحيح حل ناهي، پر بلڪل غلط ۽ قطعي نقصانڪار حل آهي. اهو رواجي عقل، تاريخي ۽ جاگرافيائي حقيقتن جي به سراسر خلاف آهي. مثال طور هن قانون موجب هتان کان هزارين ميل پري هندستان جي هُن ڇيڙي وارو بهاري يا يارني مسلمان ڪلوڙ سياڻي جيڪڏهن ڪٿان کهٽ ڏيئي، بارڊر ٽپي، اوچتو

هتي اُچي نڪري ته هتي قدم رکڻ شرط اهو ڪلوو ۽
منڇر ڍنڍ تي صدين کان ٻڪن ڏکن ۾ رهندڙ ڪابگل
مهاڻو ٿي ويا پاڻ ۾ هڪ قوم! باقي ڪانگل ۽ سنڌس
صدين جا پاڙيسري مهاڻا، ڪوسا، خاصخيلي، رند، سما
سي پاڻ ۾ ڪجهه به ڪونه ٿيا! ڪهڙو ڪهڙو نسب
ڏناڻون ته ٿيا پاڪستاني!

سوال آهي ته قومن کي بچائڻ ۽ مضبوط ڪرڻ لاءِ قومن
جي وجودن کي ختم ڪرڻ فائدي وارو ۽ ضروري آهي
يا پاڻ انهن کي تسليم ڪري هرهڪ کي پنهنجو
جائز حق ڏيارڻ فائدي وارو ۽ ضروري آهي؟ دنيا جي
ٻن عظيم ۽ مضبوط ملڪن روس ۽ چين جو مثال وٺو!
روس ۾ سرڪاري طرح سؤ کان مٿي قومتين جي
وجود کي تسليم ڪيو ويو آهي. ڪين قانوني ۽
دستوري حق ڏنو ويو آهي ته 'جڏهن چاهين، تڏهن
ڪنڍيل سوويت سرڪار کان الڳ ٿي وڃن!' ڪي
ايڏيون ته ننڍڙيون قوميتون به تسليم ٿيل آهن، جو
انهن جي آبادي اسان جي تعلقي يا ضلعي جيتري به
مس ٿيندي! انهن کي به انهي جدا علائقي جو وارث
تسليم ڪيو ويو آهي؛ چين ۾ غير چيني قوميتون نالي
ماتر ۽ انهي ۾ لوڻ برابر آهن. اهي اڪثر جبلن جي
جهڏن ۾ رهندڙ قبائلي آهن. ڪن ته جبلن ۽ ٻيلن
کان ٻاهر واري دنيا ڏٺي ته ڇا ٻڌي به ڪانهي. پر
چيني سرڪار انهن کي جبلن، ٻيلن ۽ ٻيٽن مان ڪڍي

گولي هٿ ڪري پنهنجا خودمختار صوبا، علائقا ۽ ضلع
ڏنل ٿي. ڪٿي ڪٿي تہ خودمختار تعلقا بہ ڏنا ويا آهن
مائوزي تونگ جو سرڪاري لقب آهي ”چين جي مڙني
قوميتن جو اڳوان“ هو چين جي عظمت جو هڪڙو ڪارڻ
اهو ٿو ٻڌائي تہ ”چين جي سمورين قوميتن جي وچ ۾
اتحاد مضبوط آهي.“ روس ۽ چين اهڙي قوميتن کي
بہ قومي خودمختاري ڏني آهي، جن وٽ پنهنجي
الف-ب بہ ڪانہ هئي. انهن کي الف-ب ڏيئي پڙهائي
ماڻهو ڪري، ڪين ٻڌايو ويو آهي تہ ”اوهين هڪ
الڳ قوميت آهيو، هي اوهان جو الڳ قومي علائقو
آهي. ان تي ڀرپائين اوهان جو حق آهي!“
چا ان ڪري روس ۽ چين ڪمزور ٿيا آهن؟ ڪين
بگهڙ ڪاٽي ويا آهن؟ هو دنيا جي ڪلن ڪان ڪين
آفتن ۽ عذابن مان لنگهيا آهن ۽ سڌن وار بہ ونگو
نہ ٿيو آهي. ڇو؟ چو تہ هنن تاريخي حقيقتون، تسليم
ڪيون، انهن کان پکا ڪونہ هنن بي ايماني نہ ڪئي،
سچائيءَ کان ڪم ورتائون. اڄ ان سچائيءَ جو بدلو
کين ملي پيو.
ٻئي طرف انگريز، فرينچ، ڊچ ۽ پين سامراجين
ايشيا، آفريڪا جي عظيم قومن جا نالا ميساري، کين
”ديسي“ سڏيو. ڪن تہ مورڳو آفريڪا ۽ ايشيائي
قومن کي چيو تہ ”اوهين فرينچ آهيو، پورچو گيز آهيو.
اوهان آفريڪي، ايشيائي ناهيو.“ پوءِ؟ تاريخ چا ڪيو؟

اڄ اهي هيٺ نابت ٿي ڪوڙ جا ڪوٽ ڪٿي آهن؟ اڄ عظيم قومون پوري به دنيا ۾ اوچو ڳاٽ ڪري ٿيون هلن ۽ سامراجي ڪوڙن جي منصوبن ۾ ڏوڙ پئجي ويئي آهي ۽ هو لاچار منهن کي تسليم ڪريو ٿيون پوليون پيا پولين. تاريخي سچاين جي منهن کي ترڙيءَ هيٺان لڪائڻ جي ڪوشش هميشه اجائي ثابت ٿي آهي. عقل جي ڳالهه اها آهي ته پاڪستان ۾ تاريخي سچائين کان ڪوهيون ڏيڻ ۽ قانوني ڦندن جي واريءَ ۾ شترمرغ وانگر منهن لڪائڻ جي پاليسي ترڪ ڪئي وڃي. اهن اڳڪلن سڪلن مان چوڌري غلام محمد، چوڌري محمد علي، اسڪندر مرزا، ايوب، يحيٰ، مودوديءَ کي ڪهڙو هڙ حاصل ٿيو، جو هاڻي حاصل ٿيندو؟ اهي سڀ ٿلهيار ۾ ڦوڪون ثابت ٿيون. جيڪا ڳالهه جيئن هئي، تيئن وڃي بيٺي. ساڳيءَ طرح هاڻ به هن قسم جي قانوني حرفتن وسيلي عوام مٿان چالاڪي يا ڪِبدي ڪرڻ جي پاليسي به بس پيش آوين ناڪام ٿيندي.

جلد يا سويل عوام هن آرڊيننس ۾ جيڪا رجعت پرست ۽ غير جمهوري ذهنيت سمايل آهي، تنهن کي چڱيءَ طرح سمجهي ويندا ۽ آهستي آهستي ان جي خلاف منظم ۽ بااصول جدوجهد هلائي، ان کي ناڪام بنائيندا. الهيءَ ڪري امين پوري خلوص ۽ خيرخواهي سان مطالبو ٿا ڪريون ته هن بنيادي مسئلي تي ايوب خان

۽ مودوديءَ جي پٺ وٺڻ جي پاليسي ترڪ ڪري، پاڪستان جي مظلوم ۽ ستايل عوام سان پوري ليکي ۽ همدرد ڪرڻ واري پاليسي اختيار ڪئي وڃي. انهيءَ ۾ ئي سينءِ جي عزت آهي. اها ئي پاڪستاني عوام جي ٻڌيءَ، مضبوطيءَ ۽ ڀلائيءَ جي واٽ آهي. ٻي واٽ فقط تفرقي، ڏڦير ۽ فاشزم ڏانهن وٺي ويندي ۽ سينءِ کي تباهه ڪندي. اسان جي صلاح آهي ته هن آرڊيننس جي قومن واري فقري تي ٻيهر ويچار ڪيو وڃي ۽ قومي اسيمبلي ان ۾ گهربل ترميم ڪري، قوميتن جي وجود تسليم ڪرڻ تان بندش ڪڍي ڇڏي.

چِهبڪ!

ٻئي طرف اسين پنهنجي سنڌي عوام کي ڪجهه چوڻ چاهيون ٿا: اسان ڪان قوم سڏائڻ جو حق قانوني طرح کسيو وڃي، سا ڪا معمولي ڳالهه ڪانهي. ان ڪنهن سبب ڪان سواءِ ٿي نه ٿي سگهي. اسان کي سبب اهو نظر اچي ٿو ته اسان باوجود چڱيءَ موچاري شروعات ڪرڻ جي، هڪ قوم ٿي ليکجڻ بابت پنهنجي دعوي عملي طرح ثابت ڪري ڪونه سگهيا آهيون. اسان کي تاريخ طرفان جيڪي گهرڙيون عقل ۽ ڏاهپ ڪان ڪم وٺي، ڪين محنت ڪري، ٻڌيءَ ۽ تنظيم ناهڻ لاءِ مليون هيون، سي اسان ٻاڻ ٻڌائڻ، هڪ ٻئي

جي ڳالهين ڪرڻ، خسيس ذاتي فائدن وٺڻ، ننڍڙن ٽولن ٺاهڻ ۽ عوام تي اثر ڪرڻ تي زيان ڪري ڇڏيون. اڄ اسان وٽ چوطرف فقط ليڊر ئي ليڊر آهن- هاري ليڊر، شاگرد ليڊر، قومي ليڊر، ادبي ليڊر وغيره وغيره! پر ڀنيان ڪجهه به ڪونهي. نه نظريو، نه پڌي ۽ نه تنظيم.

هي غير جمهوري آرڊيننس اسان جي لاءِ هڪڙو ڇهڪ آهي. جيڪڏهن اهو ڇهڪ کائي، اسان سجاڳ ٿيانسين ۽ پنهنجا فرائض پورا ڪياسون، ته ڇنبو ته اسان کنيو، هارايو ڪونه.

قومن جي زندگيءَ ۾ لاهيون چاڙهيون اينديون رهنديون آهن. هن عارضي شڪست سبب اسان کي هرگز مايوسي ٿيڻ نه کپي ۽ هشيار ٿيڻا ڪري، قوم کي ڳاريون ڏيئي، وري پنهنجي ڀيل ڀوڇا جي ڏنڍي ۾ لڳي وڃڻ نه کپي. نڪي زالن وانگر سڪٿي ميڪ ميڪ ڪري پنهنجي محنت جو ماتم ڪرڻ کپي. اسان جيڪڏهن مڙس ماڻهو ٿي، حالتن جو مقابلو ڪيو ۽ پنهنجا فرض ادا ڪيا ته پوءِ هي عارضي مشڪلاتون يقيناً ختم ٿي وينديون ۽ وقت جي واڳ وري اسان جي هٿ ۾ اچي ويندي.

ڏونگر ڏکوين تي ٽپي ڪنڍين ڪره،
تون جي پهڻ پڀ جو ته لڳ به مڻهنجا لوه.

مذهب جي آڙ ۾ سنڌين ۾ ويڇا نه وجهو!

پاڪستان جي دستور ۾ روءِ زمين جي انساني حقن جي تسليم ٿيل دستور موجب، هر سرڪار جي هيٺين پاشندن کي هڪجهڙيون ذميواريون ۽ هڪجهڙا حق حاصل هوندا آهن. البت هيٺين ۽ ڪمزور ٽولن سان اهڙي رعايت ڪري سگهجي ٿي ته کين سندن فائدي لاءِ ڪي رعايتون ڏنيون وڃن، جهڙوڪ: اليڪشن ۾ تعليمي سهولتن ۾ نوڪرين وغيره ۾ خاص ڪوٽا وغيره.

پاڪستان جا ازلي دشمن سنڌين جي زور پچڻ ۾ کين پنهنجي گهر ۾ بي گهر بنائڻ لاءِ ڪئين گهاٽ گهڙيندا رهيا آهن. هندو سنڌي انهن سازشين جي سازش جو خاص ۽ دلپسند نشانو بڻيا رهيا آهن. سنڌ جا مائهو انهيءَ سازش کي ناڪام بنائڻ لاءِ جدوجهد ڪندا رهيا آهن. تازو ميڊيڪل ڪاليجن ۾ داخلا لاءِ ڪي ٽائون مقرر ڪيون ويون آهن. ان ۾ هندو سنڌين لاءِ ڪوٽا مقرر ڪيون ويون آهن. ظاهري طرح اها سندن حقن جي حفاظت ڪرڻ لاءِ مٿن مهرباني ڪئي ويئي آهي، پر ان مهربانيءَ جي آڙ ۾ حقيقت ۾ هڪڙي تمام وڏي بي انصافي لڪل آهي. هندو سنڌين کي ڪڏهن به الڳ ڪوٽا جي گهر نه ڪئي آهي. الڳ ڪوٽا سان مهرباني لاءِ پر مٿن چئي آهي، اها چئي انهن تي انهي ڪري وڌل نظر اچي ٿي، جو هو هندو آهن. مذهب

جي بنياد تي ڪنهن به پاڪستانيءَ کي سندن جائز
حقن کان گهٽ حق ڏين، پاڪستان جي دستور موجب
ڏوهه آهي، اها ڏوهه جهڙي ڪارروائي فوراً بند ڪئي
وڃي، هندو سنڌين ۽ مسلمان سنڌين جي وچ ۾ زوري
پيدا ڪيل فرق ختم ڪيو وڃي، ۽ هندو سنڌيءَ کي
مسلمان سنڌيءَ جهڙا ۽ جيترا حق ڏياريا وڃن. اها زور
جي مڙهيل مهرباني مونائي وڃي.

[ماهوار ”تحريڪ“ ۾ ڊسمبر ١٩٧٣ع]

نئون سال

اسان جي البيلي ۽ مستاني ڌرتيءَ خلاءَ ۾ ترندي، نچندي، ڦيريون پائيندي، امندي لمندي پنهنجي سج کي هڪڙو پيو ڦيرو ڏيئي ورتو.

انهيءَ هڪڙي سال ۾ ڌرتيءَ تي الائي ڇا ڇا نه ٿيو! الائي ڪيتريون ڌرتيون پنهنجن سجن جي ڳولا ۾ ڦيريون پائيندي رهجي ويون! الائي ڪيترين ڌرتين جا سج هميشه لاءِ لهي ويا ۽ ڪائنات سندن البيلا ۽ مستانا ڦيرا هميشه هميشه لاءِ وسري ويا! انساني دلين جي جهان ۾ الائي ڇا ڇا ٿي گذريو، هن هڪڙي سال ۾، هن ڌرتيءَ تي!

هونئن ئي سال به اڳئين وانگر گذريو. هن سال به سج پنهنجي ڌرتيءَ کي روشني، طاقت ۽ گرميءَ جا اٿاهه خزانا سوکڙيون ڪري ڏيندو رهيو. هن سال به ڌرتيءَ ۽ ان جي حلالي ٻچن، گرمين، سردين، پوساتن، واچوڙن، بارشن ۽ طوفانن ۾ پورهيا ڪري دولتن جا انبار پيدا ڪيا. گهر، محل ۽ ماڙيون اڏيا. علم، ڄاڻ، سونهن، ايڪي ۽ پيار جا خزانا خلقيا. هن سال به ڌرتيءَ جي حلالي ٻچن کي تنگيون، بکون، فاقا، گندگيون، بيماريون، بدصورتيون، نفرتون، بي عزتيون،

غلاميون، قيد، ڦاسيون، گوليون، بم ۽ راڪيٽ پلئه پيا. هن سال ۾ ترقي جي ڏاڙيلن جاوا ڪيا. آڪڙيون ۽ خرمستيون، بدمعاشيون، دنگا فساد ۽ جنگيون ڪيون. مطلب ته هن سال ۾ اهو ڪي ٿيو، جيڪو لکن سالن ڪان ٿيندو اچي، پر هن سال رڳو اهو نه ٿيو. ڪجهه ٻيو به ٿيو. هن سال سڄي دنيا جي حرام خورن ۽ بدمعاشن جي لٽ ڀردارن جي گهر ۾ گهوٽالو وڌيو. سنڌن گهڃيءَ ۾ عوام جي غصي ۽ انتقام جو ڦندو وڌيو سوڙهو ٿيندو. سنڌ ۾ به پيو نه ته به سنڌي عوام قيمتي سبق پرايا. ڪچا گهڙا پُري پچي پيا. هاڻ ٻڪن جي ضرورت محسوس پئي ٿئي. هاڻي فقط رت ڏيڻ وارن، اورچ، سمجهو ۽ دانا مڙس جو ڪم رهيو آهي؛ نه ڪٿي ڪاڻ وارن يا نادان، احمق، نمائشي ۽ چاڙي باز مڙس جو.

نئون سال هڪ سان نوان رنگ لائيندو. نيون آسون، نيون آزمائشون، نيون ڪاميابيون، نوان چئلينج آڻيندو. عوام ضرور فاتح ٿيندو.

ڍه اکياڳي ٻڌن ڪريو

نئين وزير اعليٰ اعلان ڪيو آهي ته "سنڌ ۾ رهندڙ سڀئي سنڌي آهن." ڪراچيءَ ۾ بار بار باهيون ٻريون، ماڻهو ماريا ويا، گوليون هليون، دڪان سڙيا، بئنڪون لٽيون، علي اعلان هٿياربند بغاوت ڪئي ويئي؛ سيئني

باغين، ڦريون لٽيون ڪندڙن، ڌاڙا هڻندڙن ۽ باهيون ڏيندڙن کي بار بار جلد وري ڇوڪ ڇڏيو ويو. تازو نيو دفعو ماٽيلي علائقي ۾ بغاوت ٿي آهي ۽ نيو دفعو باغين ۽ مجرمن کي آزاد ڪيو ويو آهي. ان حالت ۾ سنڌ جي ماڻهن کي خسيس ۽ ڪوڙن الزامن ۾ جيلن ۾ سڙڻ ۽ ڳارڻ يا گهرن ۾ نظربند رکڻ، سنڌ جي مختلف ماڻهن ۾ فرق ڪرڻ ناهي ته ٻيو ڇا آهي؟ سنڌي عوام جو مطالبو آهي ته سنڌي شاگردن، هارين، قومي ڪارڪنن ۽ ٻين مظلومن کي آزاد ڪيو وڃي. محترم جي ايم سيد تان پابنديون ختم ڪيون وڃن، سنڌي رسالن تان بندشون لاٿيون وڃن. سنڌ جي سمورن ماڻهن کي هڪ اک سان ڏٺو وڃي ۽ ٻه اکيائي بند ڪئي وڃي.

[ماهوار "تحريڪ" – جنوري ۱۹۸۳ع]

اهو ڏينهن به ايندو!

"تحريڪ" پنهنجي عقل ۽ سمجهه آهر سنڌي عوام جي خدمت ڪرڻ لاءِ پنهنجي اڳيان رهنمائي ڪندڙ اصول رکيا آهن. اهي پنهنجي پهچ آهر انهن تي عمل ڪرڻ جي ڪوشش ڪندي رهي آهي.

انهن مان پهريون اصول اهي آهي ته قومي رسالي کي سچ پچ قومي امانت ڪري ليکجي. ان کي ذاتي دوستيءَ يا دشمنيءَ لاءِ استعمال ڪرڻ قومي جرم آهي. ته رکو ايترو به جيڪا مخالفت حقيقت ۾ ذاتي ڪن سببن نه پر قومي عقيدن، نظرين ۽ ڪمن سبب هجي، اها مخالفت به جيڪڏهن ظاهري طرح "تحريڪ" سان واسطو رکندڙ ڪنهن هڪڙي ماڻهوءَ جي نالي ٿئي ته ان باري ۾ به اڪثر نه لکيو وڃي. ان ڪري "تحريڪ" سان واسطو رکندڙ ڪارڪنن کي سندن عقيدن، نظرين ۽ ڪمن جي سزا ڏيڻ لاءِ ۽ کين بليڪ ميل ڪري، کين سنڌي عوام جي خدمت جي راهه تان هٽائي وڃڻ تي مجبور ڪرڻ لاءِ سندن خلاف طرحين طرحين جون سسپيسون ڪيون ويون، بهتان مڙهيا ويا، افسانا گهڙيا ويا، ناٽڪ کيڏيا ويا، گاريون ڏنيون ويون، مگر "تحريڪ" کي جيڪو چپ جو امر هو، سو ان

تي قائم رهي.

ڌڪي فقيرن، موڙئون ڀني ماٺ جي!
مرجان چاليهہ چئي، سگا سپرين جي!

اسان کي خوشي آهي جو اسان جي پڙهندڙن انهيءَ پاليسيءَ کي درست سمجهيو ۽ پسند ڪيو.

تازو اخبارن مان معلوم ٿو ٿئي ته لاڙ ضلعي جي هڪڙي وڏيري، وزير اعظم پاڪستان اڳيان "تحريڪ" تي الزام هنيو آهي ته "اها هارين کي زميندارن خلاف ڀڙڪائي ٿي."

الزام، بهتان ۽ ملامتون "تحريڪ" ۽ تحريڪ وارن لاءِ ڪا نئين ڳالهہ ڪينهن. اهي ڪين ورثي ۾ مليا آهن.

سورن اسان ساڻ نڌيڪي نينهن ڪيو!
سر جي تان سور، ساماڻي تان سک ويا.
اهي پڻي پور نماڻيءَ نصيب ٿيا!

تحريڪ وارا شروعات کان ئي سدائين ڪنهن نہ ڪنهن ماري ۾ مبتلا رهيا آهن. اهو ڏينهن خالي، ڪونهي جڏهن سندن ڪي نہ ڪي عيب اٿا لڪرن. ڪڏهن ولي پاڻي کان لک رهيا ونيو، پشمغليت ٿا لکن، ڪڏهن گورماليءَ کان پڻ لک وٺو "سرائڪي

ڏينهن" پيا ملهائين. ڪڏهن ڪنهن خوبصورت انقلابي
ڪارڪن کي برغلايو نعپ جي ڪامريڊن جي آندل
انقلاب جو عين ٽائيم تي تختو اونڌو ڪريو ڇڏين.
ڪڏهن جي ايم سيد جي اشاري تي پوليءَ جا فساد ٿا
ڪرائين. ڪڏهن لنڊن وڃيو سورمن جي سپاهه جو
انت لهيو اچيو پي - پي سرڪار کان لونگيون ڪلهي
۾ وجهائين. سندن ٻاري ۾ چيني ڪامريڊ فرمائين ته
"روسيون کي اثر مين آگئي هين- سوشل سامراج،
کي ايجنٽ هين-" روس جي گاديءَ جا خليفا ڪامريڊ
فرمائين ته "مائوسٽ هين، آمريڪي ايجنٽ هين." وري
ٻنهي ڌرين انقلابي فرقن جا مفتي سڀ گڏجي متفق ٿي
فتوا ڏين ته "شاوسٽ ڪٽر قوم پرست هين، ٻاهرين
کي ايجنٽ هين." پاڪستان جي استحڪام، سالميت
۽ اتحاد جي نئين عشق ۾ گرفتار ٿيل وڏيرا چون ته
"سنڌو ديشي آهن، بغاوت ڪرائي ملڪ ٽڪرا ٽڪرا
ڪرائيندا." جنگ وارو رئيس امروهوي فرمائي ٿو ته
"تحريک فتنے کي جڙ هے، اسے کيون نهين بند
کيا جاتا؟" هاڻي هي انڪشاف ٿيو آهي ته "هارين
کي ڀڙڪايون ٿا. مطلب ته شڪر آهي، وسريل ڪونه
آهيون. سڀني کي هردم ياد آهيون. دلچسپ ڳالهه اها
به آهي ته چيني ۽ روسي خليفن ۾ هونئن هزارين اختلاف
هوندا، پر انهيءَ ڳالهه تي متفق آهن ته "تحريڪ
وارا بدمعاش آهن." وري ڪوڙن ڪامريڊ حضرات

جماعت اسلامي ۽ ٻنهين قوميت وارن پناهگير پر دشمن
۾ ڀل ڪيترا اختلاف هوندا پر "تحريڪ" جي مخالفت
۾ متفق آهن. هوڏانهن نقلي قوم پرست وڏيرن ۽ نقلي
سوشلسٽ وڏيرن ۽ منڊن پوئلڳن ۾ ڀل ڪيترا اختلاف
هوندا پر "تحريڪ" بابت ٻئي متفق آهن ته "هي
خراب ماڻهو آهن." مطلب ته سمورن سنڌ دشمن ٽولن
جي نظر ۾ اسين ٻُرا ۽ بدڪار آهيون. اسان کي انهيءَ
جو ارمان ڪونهي، خوشي آهي. اسين انهيءَ ڳالهه
کي پنهنجي معمولي ۽ ابرين ميرين وطن سان وفادارين
جو سرٽيفڪيٽ سمجهون ٿا. اسين سنڌي هارين کي
نٿا ڀڙڪايون. نڪي ڀڙڪائيندا آهيون. ڀڙڪائڻ معنيٰ
ڪوڙو وڏاءُ ڪرڻ، ڳالهه مان ڳالهوڙو بڻائڻ، تيليءَ
مان تنب ناهڻ، لائي لڳائي ڪرڻ. اسين انهيءَ قسم
جي ڳالهين جي خلاف آهيون.

پر جي سنڌي هارين خلاف جيڪي ظلم ۽ ڪلور
ميچ ٻچ ٿين پيا، تن جي سچي ڳالهه ڪرڻ به "ڀڙڪائڻ"
آهي، ته پوءِ ان ڳالهه ۾ به اسين پنهنجي ان ڄاڻائيءَ،
بي پهچيءَ ۽ بندشن سبب مجبوراً پوئتي پيل آهيون.
اسين پنهنجي انهيءَ ڪوتاهيءَ ۽ بي پهچيءَ تي شرمسار
آهيون. اسين قبول ٿا ڪريون ته پيا اسان کان ان ۾
اڳتي آهن. اسان تي ناراض ٿيندڙ مهربان جناب فقير محمد
عيسيٰ کوجي جهڙن ڄاڻو ۽ هوشيار ماڻهن کي ته
ڇڏيو پر سنڌ جي ننڍڙن ٻارن کي خبر آهي ته اهي

ڪيون آهن؟

هيئتي ڪي خبر آهي ته آڏين ٿي ڳنڍيل چونڊن ۾ هارين ڪي "پڙڪائي" جناب فقير محمد عيسيٰ جهڙن نام ڪلن ۽ زير زانگ وڏيرن جي ٻولن جي خانداني آبرو "ڪيين جهڙن" هارين هٿان خاڪ ۾ ملائي ڇڏي. اهي ٿي چون ٿا ته "اسان زرعي سڌارا آندا آهن، ۽ زميندارن جا ظالم بند ڪندا سون." اهي ٿي چون پيا ته "وڏيرن ڪي غريبن جو رت چوسڻ جي اجازت نه ڏني ويندي." جيڪڏهن ائين چون "ڏوهه" آهي ۽ هارين ڪي "پڙڪائڻ" آهي ته ان ڏوهه جو وڏي ۾ وڏو "ڏوهاري" آهو آهي، جنهن کي دانهن ڏني ويئي آهي. يعني ذوالفقار علي ڀٽو، وزير اعظم پاڪستان ۽ سندس ساٿي جهڙوڪ: ممتاز علي ڀٽو، غلام مصطفيٰ جتوئي وغيره. مهربان فقير محمد عيسيٰ کي گهرجي ته اصلي "ڏوهاري" ڳولي هٿ ڪري، "تحريڪ" مسڪين جي ڳچيءَ مان هٿ ڪڍي.

تنهن ڪان سواءِ ڳوڙهي جاچ ڪبي ته خبر پوندي ته اصل ڏوهاري اجا به ڪي پيا آهن. اسان جي سمجهه ۾ هارين کي "پڙڪائڻ" جا اصل ڏوهاري آهي آهن، جن جناب فقير محمد عيسيٰ صاحب جهڙا جي وانگر سنڌي هارين جون حياتيون زهر ڪري، سنڌن نس نس ۾ وڏيرڪي ظلم خلاف زهر ڀري ڇڏيو آهي. جيڪڏهن فقير صاحب جهڙا ماڻهو پنهنجي زندگي ۾ جو پهل پهل

سنڌ جي اڀوجهه مسڪين ۾ ڳڪدام ماروئڙن خلاف
سازشن سٽڻ لاءِ وقف ٿي ڪري ڇڏين ها، سنڌن لڇون
ته لٽارائين ها، ڪوڏرون ٽپارائي سنڌن وهڪ جون
جايون ته ڏنڀارائين ها، ڪين ڳوٺن ۾ مٽ نه ڀارين
ها، ڪين انڌارين ڪوٺڙين ۾ پوليس جي خونخوار بگهڙن
هٿان نه ڏاڙهائين ها، جيڪڏهن سنڌن چلهيون نه اجهارائين
ها، سنڌن عمريون ڪوڙن ڪيس ۾ نه ڳارائين ها،
ڪين جيئري ئي ري ڪفن چرندڙ پرندڙ لاش نه بنائين
ها، سنڌن چپن کان مرڪ، اکين کان روشني ۽ زبانن کان
ٻڙڪ پاهرڪيڻ جي طاقت کسي نه وٺن ها، جيڪڏهن
سنڌن دلين کي ٻرندڙ ڪورا ته بنائين ها، ته هڪڙو
پڙو ته نهيو پر لڪ پٽا پس ڪين فقير صاحب جهڙن
بزرگن خلاف اٿي ڪڙو ٿيڻ لاءِ تيار ڪري نه سگهن ها.

فقير صاحب محترم، افسوس جو اسين نجومي ناهيون.
اسان کي خبر ناهي ته اهو ڏينهن ڪڏهن ايندو، پر
اسان کي پڪ آهي ته اهو ڏينهن ضرور ايندو ۽ توهان
جي، اسان جي خواب خيال کان به اڳ ايندو، جڏهن
دنيا جي هن خطي ۾ به هارين کي "ٻڙڪائڻ" جي
"ڏوهه" جا اصل "ڏوهاري" پڌرا ٿيندا، جڏهن عوام
عدالت جي ڪرسيءَ تي ويهندو، جڏهن حساب ڪتاب
ٿيندو، جڏهن سبيل چپن جا ٽاڪا کلندا، جڏهن دلين
جي ڪورن تان پڪ لهندا، اجهاڻل اکيون وري پرائديون
۽ ڪين کي ڳولي ڏسنديون، جڏهن ٽاٽن ۾ جيلن جون

اونداهيون ڪوٺڙيون ۽ انهن ۾ وهايل رت ۽ ڏيل ڏاڍهون، ڪوڪون ۽ پڪارون شاهد ٿي بيهندا، جڏهن بي موت ماريلن جون قبرون ڳالهائينديون، جڏهن برباد ٿيل جوانيون ۽ لٽيل لڄون پنهنجي قاتلن جي سڃاڻپ ڪنديون، جڏهن اڻ ڳڻيل گمنام ڏوهن جا فرياد رجسٽر ٿيندا، جڏهن حيرت ڇهڙيون سڃاڻپون ۽ پيرا-پيٽيون ۽ اتو ڪيون ڄاڻيون ٿينديون ۽ اڻ وسهڻ جوڳا چالان ٿيندا، جڏهن حيران ڪندڙ ڪيس هلندا ۽ آڏيون پڇائون ٿينديون، جڏهن اهڙو انصاف ٿيندو ۽ اهڙيون ججمينٽون ملنديون، اهڙيون سزائون اينديون، جن جو ۾ توهان فقير صاحب، توڙي اسان هينئر تصور به نٿا ڪري سگهون. فقير صاحب توهان هينئر اسان مسڪينن تي اڄوڪي وزير اعظم پاڪستان اڳيان فرياد چاڙهيو آهي. توهان جهڙن بزرگن تي سنڌ جي ماڻهن گهڻو اڳ، ان کان به وڏي هستي وٽ فرياد داخل ڪرائي ڇڏيو آهي. اها هستي آهي سچائي جي تاريخ جو قاضي، يعني سنڌ جو انقلابي عوام. اسان کي يقين آهي ته اهو قاضي، حقي فيصلو ڪندو. اسان نه رڳو "تحريڪ" رسالي جي زندگي، پر سموري عوامي تحريڪ، پنهنجي حياتي، پنهنجون اميدون، پنهنجي ايمان، پنهنجي آبروءَ کي ان فيصلي جي داءُ تي لڳائي ڇڏيو آهي. انهيءَ وچ ۾ "تحريڪ" يا تحريڪ وارن سان جيڪي به ٿيو آهي يا ٿيندو، سو صبر ۽ همت سان پوڳڻ جو اسان اصل کان وٺي فيصلو ڪري ڇڏيو

آهي. اميد ته اوهان اسان کي ثابت قدم ڏسندا.

فقير صاحب ”تحريڪ“ کي ذاتي طرح توهان سان ڪو واسطو يا دشمني ڪانهي. اهو ئي سبب آهي جو توهان جي ظرفان تبر جي سنڌي عوام سان ڪيل ”ڀلائين“ جو ذڪر ڪرڻ کان اسان پرهيز ٿا ڪريون. سو تہ توهان کي خبر آهي تہ توهان جي ”خدمتن“ بابت هڪڙو ٻہ نہ پر درجن ڪتاب لکجن تہ بہ اهو خير جو ذڪر پورو نہ ٿيندو. تہ اسان جو ذاتيات سان واسطو ڪونهي. اسين ذاتي طرح نہ توهان جا بدخواهہ آهيون ۽ نہ ڪنهن بہ ٻئي زميندار جا. اسين فقط ظالم ۽ وطن دشمن وڏيرڪي سماجي نظام جا مخالف آهيون. اسين فقط سنڌي عوام جي دشمنن، ظالمن ۽ غدارن جا دشمن آهيون. اسان جي دعا آهي تہ شال خدا توهان جهڙن بزرگن کي عوام دوستيءَ ۽ وطن سان وفاداري جي راهہ ڏي موٽڻ جي هدايت ۽ توفيق عطا فرمائي.

[ماهوار ”تحريڪ“ - فيبروري ١٩٨٣]

چوٿين مارچ

چوٿين مارچ سنڌ جي قومي حقن جي جدوجهد کي هڪ نئين منزل تي پهچايو.

اڳي اها سنڌ دشمن سامراجين جي مقرر ڪيل قانوني دائرن اندر، گهر جي ڪنڊن، اوطاقن، جلسي گاهن ۽ اسيمبلين تائين محدود هئي. هاڻ اها گهٽين ۾ نڪري آئي. اڳي اها فقط وات ۽ قلم جي جنگ هئي، هاڻ اها ڌنڌي جي لڙائي بڻجي ويئي. اڳي سنڌ لاءِ قربانيءَ جو جيهو ڳالهيون ڪرڻ، نوڪري يا وزارت نه وٺڻ ۽ جيل ڀوڳڻ هوندو هو. چوٿين مارچ سنڌ لاءِ هڏ ڀڃائڻ جو رواج وڌو. اڳي اسان پڻ آزاديءَ لاءِ لڙندڙ قومن جي پيٽ ۾ جڻ ڪوڙ بڇائيءَ جي لڙائي پئي ڪئي. چوٿين مارچ سچي پچيءَ لڙائي جي هڪڙي تمام هلڪي جهلڪ ڏيکاري. چوٿين مارچ ٻوڙهيءَ پرائي، اوطاقي، اليڪشني ۽ اسيمبلي واري قومي سياست جي ڀيٽ ۾ عوامي ۽ انقلابي سياست جي برتري ثابت ڪئي. ان ڀڃڪڙيءَ ۽ قربانيءَ جون ڪرامتون ڏيکاريون. ان سنڌي عوام ۾ اعتماد پيدا ڪيو. پوليس ۽ جيل جو ڀئو ڀڳو. سامراجي دهشت کي ٽوڙيو. نوجوانن ۾ حوصلو پيدا ڪيو. ان ڪري سنڌ جا ماڻهو چوٿين مارچ ۽ چوٿين

مارچ وارن کي سلام ٿا ڪن.

۾ اڄ چوٿين مارچ وارن جي رڳو ڳالهه رهجي ويئي آهي. اهو جذبو ۽ اهي مڙس مرڪلائي ويا آهن. شاگرد تحريڪ جي اڄوڪي حالت چوٿين مارچ تان چڙهي چڙهي ويٺي ڪري. هرڪو حيران آهي ته ائين ڇو ٿيو؟

سنڌ جي ساري تاريخ ۾ قومي قربانيءَ جي جذبي جي ايڏي کوٽ هئي ۽ غداريءَ جو لاڙو ايڏو عام ۽ زور هو جو سنڌ جي ماڻهن کي چوٿين مارچ وارو واقعو تمام وڏو واقعو نظر آيو. حالانڪ ان ڏينهن شاگرد فقط بي گناهه، اوچتو ۽ بزدل حملي جو شڪار ٿيا هئا. هنن هلي ملهي ڪو جنگاڻ ڪونه ڪيو هو. نڪو ڪنهن سنڌ دشمن طاقت تي جسماني حملو ڪيو هو. سنڌن سوڀ اها هئي جو هو هڪڙي گڏيل مسئلي تي ڪجهه وقت گڏ ٿيا هئا ۽ گڏ رهيا هئا. سنڌي وڏيرڪي دستور موجب پيچ پائي پيا ڪونه هئا. بس.

ان کانپوءِ به سالن جا سال سنڌي شاگرد فقط بي گناهه حملن جا شڪار رهيا آهن. (مثال طور؛ عبدالرزاق سومري ۽ ننڍي چام جي شاگردن جي شهادت وغيره) ۾ اها به وڏي ڳالهه سمجهي ويئي ۽ اديبن، شاعرن ۽ وچين طبقي جي ماڻهن گڏجي، انهن زخمين ۽ شهيدن کي بي گناهه زخمي ۽ شهيد ٿيڻ تي سورمو ۽ سورهيه ڪري ڳايو وڄايو. ظاهر آهي ته اها خاص رعايت فقط

سنڌ جي خاص حالتن سبب ھئي. نہ تہ دنيا ۾ قومي
قربانيءَ ۽ سورھيائي جا عام معيار بلڪل پيا آھن. ھر
شاگرد طبقو ان همت افزائي ۽ تعريف ڪري سخت
خوشفهمي ۾ پئجي ويو. دنيا جهان جي خبر نہ ھئڻ
ڪري ۽ وڏيرڪي طبقي جي روايتي بزدليءَ سان ڀاڻ
پيئيندي، ھو پاڻ کي سچ پچ وڏا ھيرا ۽ سورما سمجھڻ
لڳي ويا. منجھانئن نھٺائي، خلوص، پنھنجن لاءِ قرب ۽
خود قربانيءَ جو جوھر آھستي نڪري ويو.

پيو تہ چوٿين مارچ سماجي وانڍڙن جي تحريڪ
ھئي. شاگرد رمتو جوڳي آھي. پر، ٽي ڏينھن رھيو،
پڙھيو ۽ امتحان پاس ڪري وڃي سامراجي ۽ عوام دشمن
طبقن جي سرڪار جو نوڪر ٿيو يا عوام دشمن طبقن
۾ داخل ٿيو. الله الله خير صلاح. اھو اڪثر عوام دشمن
طبقن مان پيرتي ٿئي ٿو. جي منجھانئن ڪو اتفاق سان
ڪٿي مارو ماڻھن مان بہ اچي ٿو تہ بہ ماروئڙن جي
مارن جي صفن ۾ گھڙڻ جي آسري تي. اتي قبول
پيو تہ چئو حج ڪنيائين. انھن مان انھن جھڙو ماري
ٿي ويندو، پاڻ وڏيڪ. ان ڪري شاگرد طبقي جو
جوش و خروش اڪثر ٻاراڻيءَ وارو جوش ٿئي ٿو. ان ۾
گونھائي، سچي سڪھہ ۽ جذبہ ڪونھي. تنھنڪري ھو
ڪامورا شاھي، ۽ پاھگير شاھيءَ جي افلاطون آڙي ڪاھن
جي چالاڪين، عيارين، مڪرن، فريبن، لالچن ۽ رشوتن
جي سٽ سھي نہ سگھيا.

ٿيو ته سنڌي شاگرد تحريڪ اڳيان ڪو منظم انقلابي وطن دوست نظريو موجود ڪونه هو. ڪين سنڌي پورهيت عوام جي انقلابي تنظيم جي رهنمائي حاصل ڪانه هئي. ڪيس سنڌي عوام جي ڀرپور تائيد حاصل ڪانه هئي چو ته سندس مفاد عوام سان ظاهري طرح ته هڪ هئا. پر حقيقت ۾ انهن ۾ وڏو تضاد ۽ فرق هو. هنن جو ڪم اسڪالرشپون، داخلائون ۽ نوڪريون ماڻ ڪي ٿي ويو. پر عوام کي سموري وڏيرڪي ۽ سامراجي غلاميءَ جي نظام کي ڊاهڻ کان سواءِ ڪوبه فائدو نٿي پهتو. شاگرد طبقو عوام جو نالو استعمال ڪرڻ لاءِ آتو هو، پر ان سان سچي جنگاڻ ۾ ماسري مدامي ٿي بيهڻ، سائس هڪ ٿيڻ ۽ سندس پٽ وٺڻ لاءِ تيار ڪونه هو. عوام بدران هن کي وڏيرڪي نقلي قوم پرستيءَ ۽ پناهگير نقلي ترقي پسنديءَ جي پٺ وٺڻ ۾ فائدو نظر آيو. عوام پويان هلڻ ۾ رڳو سور هئا. هنن مفتبري، نالو ۽ فائدا هئا. تنهنڪري پنهنجا اندازا ڪم نڀائڻ لاءِ هڪڙا هڪڙن سياسي پيرن جا مريد ٿي ويا. پيا پين جاه ايئڻ ذاتي ۽ طبقاتي لالچن، انڌي پوڄا، سياسي جهالت ۽ هوس مڙسن جا سڌا سڪائي چڙيا. جيڪي قوم جا طبيب بنجي آيا هئا سي خود جڏا ۽ بيمار ٿي پيا. باچ شاگرد تحريڪ سڪرات ۾ آهي. نڪا ٿي مري، نڪو ٿي منجو چڙيءَ.

ڪجهه وقت اڳ ڪن عام سنڌي ماڻهن ۾ شاگردن

جي جوش، جذبي ۽ ڪاميابين کي ڏسي اهو خيال اچي پيدا ٿيو ته عوام دشمن حاڪم طبقي سان پرتي ٿيل شاگرد طبقو سچي قوم جي نمائندگي ۽ اڳواڻي ڪري سگهي ٿو ۽ ٿوري پڙهيل مڙس ماڻهو اندي، گونگي، ٻوڙي عوام ٻاران وڏهي سوڀ ڪٺي سگهن ٿا.

سموري دنيا جي تاريخ ۽ سنڌ جي ويجهڙائي واري تاريخ انهن غلط فهمين کي دور ڪري ڇڏيو آهي. هاڻ هر سمجهو سنڌيءَ کي خبر پئجي وئي آهي ته سنڌ جي منو ڪروڙ عيسن، موسن، ڪرڙن ۽ ڪاڏيرن کي پنهنجي درد جي دوا ڀاڻ ڪرڻي پوندي.

تڏهن ڇا شاگرد سچ پچ محب وطن ۽ قوم پرست اصل نٿا ٿي سگهن؟ ٿي سگهن ٿا، پر فقط اهي جيڪي ڀاڻ کي عارضي ۽ زباني طرح نه، پر سچيءَ زندگيءَ لاءِ دل جان ۽ عملي طرح عيسن، موسن، ڪرڙن ۽ ڪنڊن سان ملائي هڪ ڪندا ۽ سنڌ فائدي واري انقلابي وطن دوست نظريي، عمل جي واٽ، تنظيمي واٽ ۽ عملي جدوجهد کي مڪمل طرح پنهنجو سمجهندا.

هر محب وطن سنڌي شاگرد کي سوچڻو آهي ته هو ڪهڙي واٽ ويندو؟ ذاتي ۽ طبقاتي لالچ واري، عوام دشمن واٽ يا پورهيت سنڌي عوام جي سچي پچي سنڌي انقلابي ۽ عوامي واٽ؟

سنڌ جي تاريخ ان سوال کي اڄ جي ايجنڊا تي رکي ڇڏيو آهي. هر ڪنهن کي پنهنجو فيصلو ڀاڻ ڪرڻو آهي.

[ماهوار "تحريڪ" مارچ ١٩٧٣]

ناڱن وري ڀرن مان منهن ٻاهر ڪڍيو آهي!

نقلي ترقي پسند سنڌ دشمن ناڱن وري ڀرن مان منهن ٻاهر ڪڍيو آهي! وري ڪئين سنڌ دشمن ڪپر، ٻه-منهيون، ڪوراڙيون، ٻيڻمڻيون ۽ هڻ-ڪٽيون ۽ سنڌن زهريلا "سنڌي" ٻچا پڻ ٻه سرندا نظر اچڻ پيا! وري به جيون مرڪائي "سنڌ"- "انقلاب" - "جمهوريت" - "صوبائي خودمختاري" - "عوامي اتحاد" ۽ "ڀائي ڀائي" جا مٺا ٻول ٻولي، سنڌي عوام کي نوان قهري ڏنگ هڻڻ جون تياريون ڪري رهيون آهن! وري به رهزن رهبر بڻيا آهن! وري به قاتل منصف ٿيا آهن! وري به هٿ سان زهر پيارينڌڙ، ويج ۽ حڪيم ٿي اچي ويٺا آهن! وري به سنڌ جي بدنصيب تاريخ جي دوکي، دولاب ۽ دغا جا ورق دهرائجڻ لڳا آهن!

اهي جن پنهنجي قوم ڀائي ڪوڙن ڪاميٽن ۽ ناجائز قبضيدارن جي هنيل ڌاڙن جي مال بچائڻ ۽ سنڌي هاري ڀائين جي مخالفت کي ڪچڻ ۽ ٽي اسرڻ کان روڪڻ لاءِ، هاري ڪميٽي جي آڙ ۾، سنڌ جي هاري عوام جي جدوجهد تي ناجائز قبضو ڪري، ڪين برغلائي، ڀٽڪائي، روهه ۾ رلائي، ٻاڻ ۾ وڙهائي، ڪڏهن به صحيح معنيٰ ۾ گڏ ٿيڻ ۽ پنهنجي حقن لاءِ

وڙهڻ ۾ ڏنو، اهي جن ڌمپ جي ڏالي ٻڌي ۽ ون يونٽ جي مخالفت جي آڙ ۾، ڪڏهن به ون يونٽ جي مخالف عوام کي آسرو، آيرڻ ۽ متحد ٿي لڙڻ نه ڏنو، جن محب وطن اديبن تي پنهنجا ڀاڙيتو شڪاري ڇڏي سنڌي "ادبي تحريڪ" کي لولو لنگڙو بڻائي ڇڏيو، جن ٻروچ سردارن ۽ پٺاڻ خانن کي چوري سرحد مان سنڌين خلاف ڪوڙيون انڪوائريون هلرائي، خون ٿيل سنڌي عوام کي اُلٽو خوني ۽ ڌاڙيل ڪري بدنام ڪيو ۽ بلوچستان مان عين وقت تي اردو مڙهائڻ جا اعلان ڪرائي سنڌيءَ جي ڪُس کي ڌڪ هڻايا، جن سنڌ ۾ فسادن لاءِ ميدان تيار ڪرايا، "پناهگير پرديش" جا فتنا کڙا ڪيا، سنڌي عوام جي مجرمن ۽ خونين کي "جيالي اور بهادر عوام" جا خطاب ۽ هشيون ڏيئي مظلوم سنڌين جا ڪوس ڪرايا، جن مٽ جي موڙهن، پرمتڙين ۽ وڙهن سنڌين کي چوري، سبز باغ ڏيکاري، ٻهيون ٻڌي، وڏا الڪتوي لقب ڏيئي، مٽ مان ڪڍي، سنڌي عوام جي جدوجهد کي ٻڌي چوڙ ڪري، کهڙن جي حوالي ڪرائي، سنڌي اتحاد جا تختا ڪڍائي ڇڏيا، جن سنڌين کي تعريف ۽ خوشامد جو ڌاتورو کارائي سونت مان ڪڍي، سندن واتان بيوقوفيءَ وارا ڪمهلا، وات جا ٽڪاءُ ۽ سڪٽيون ٻاڙون هڻائي، 'جيئي سنڌ' جي تحريڪ کي ڪچلرائي، مارائي سندس جنازو رلائي ڇڏيو، جن سنڌي شاگرد تحريڪ ۾ پنهنجو تربيت ورتل

"نفعت ڪالم" ڇڏي سندس مضمون درهم برهم ڪرائي، ان کي ڪتن ۽ ڪانگن جو ڪاڄ ڪرائي ڇڏيو، سي وري به "سنڌ" لاءِ اوچڱارون ڏيندا اچي نڪتا آهن.

جيڪي نقاب پوش عادتي مجرم سنڌي عوام خلاف سنگين ترين ڏوهه ڪري ۽ ڪرائي، ڪجهه ڏينهن لاءِ عوام کان روپوش ٿي ويا هئا، سي وري آهستي آهستي عوام آڏو پيا اچن. هنن وري پنهنجا اڳوڻا ظاهر ظهور اڏا سنڀاليا آهن. وري به هڪڙا سڀي پاڪستان جا غوث ۽ قطب ٿيا آهن. پيا مختلف صوبن جا ولي بڻيا آهن. نواب شاهه جو بدنام ۽ ڪٽر سنڌ دشمن وڪيل رشيد رات وچ ۾ سنڌي هارين جو امام مقرر ٿي ويو آهي. "عوامي ادبي انجمن" واري سازش جا باني حسن حميدي ۽ حسان، سنڌي ترقي پسند ۽ قوم پرست اديبن جا مخفي مرشد مقرر ٿيا آهن. پيا منافق ۽ مڪربل بدمعاش ۽ دليءَ جا لڳ سنڌي شاگرد تحريڪ جا روحاني پيشوا ۽ رهبر بڻيا آهن. وري بہ مسٽر پس جي مشينري ٽاپ گيئر ۾ وڃي ويٺي آهي. وري به مصنوعي "سنڌي شاگرد ليڊر"، مصنوعي "سنڌي هاري ورڪر" ۽ مصنوعي "سنڌي قومي اديب" تيار ڪندڙ سنڌ دشمن فئڪٽريءَ ڊبل شفٽ ۾ ڪم ڪرڻ شروع ڪيو آهي. وري به پالپڻ کان پرتي ڪيل ۽ غداريءَ جي سنڌيءَ تي مانڊيل، تپايل ۽ پاليل ڪوڙا "ڪامريڊي ڪيپسول" چڙهيل، "سنڌي شاگرد ليڊر" - "سنڌي

هاري ورڪر“ - ”سنڌي ترقي پسند قومي اديب“ پيوٽين
سان لڳي ويا آهن ۽ ٻوڙن ۾ آهن.

وري به ”ترقي پسند عوامي قوتن جي اتحاد“ جو
ڪوڙو ڍونگ ۽ ستڙادو ناٽڪ رچائي صحيح ۽ بااصول
ترقي پسند عوامي اتحاد جي راهه ۾ زبردست رڪاوٽون
کڙيون ڪيون پيون وڃن. وري به ميٺي ڇپ ڏيکاري
پٺي وڃي. وري به عوام جي غم ۾ واڳوءَ وارا لڙڪ
هاريا پيا وڃن . وري به ترقي پسندي ۽ انقلاب جون
راهداريون، پروانا، سندون، لقب، خلعتون، انعام اڪرام
ورهائجڻ لڳا آهن. وري به رلن ٻرڇايا پيا وڃن، وري
به ترقيءَ پسنديءَ جي درگاهه جي تڙيل ”مرتدن“ ۽
”منڪرن“ کي پناهگير ترقي پسندي ۽ قومي غداريءَ
جي راهه تي آڻڻ لاءِ معافين ۽ نين نوازشن جا دلاسا
ڏنا پيا وڃن. وري به ڪاغذي جماعتن جا عهدا، ليڊريون،
جلسن جون صدارتون ۽ اخباري بيان جي زور تي
”عظيم ليڊر“ مشهور ٿيڻ جون بشارتون پيون ورهائجن.
ڪسيل عظيم لقب موٽائي ڏيارڻ جا انجام ڪيا پيا
وڃن. وري به سنڌي عوام جي رامجيءَ کي لڳي ڪانئس
سنڌس قومي جدوجهد جو پڪر ڪسڻ لاءِ ٽي نه ٻر
ٽي هزار لڳ سلڪ ۾ پڪڙي پيا آهن.

وري به هٿ سان کٽو ڏيئي مازيل هاري ڪاميٽيءَ
جو لاش تاريخي قبر مان ڪڍي، نيڪ ڏيئي اسٽيج تي
سينگاري ويهاريو ويو آهي. ڪجهه وقت اڳ ان سياسي

مڙدي جي نالي ۾ پن ٽن ”هاري ورڪر“ چاڙن هٿان لڪ چپ ۾ ٺهراءُ پاس ڪرايو ويو ته ”سنڌ جي هارين ۽ سنڌين جماعت جو فرض آهي ته پناهگير نمپ (سنڌ ۾ نمپ معنيٰ پناهگير نمپ) جي فرمانبرداري ڪن.“ تازو سڪرنڊ ۾ ساڳين هٿ ٺوڪين ۽ غدار ”هاري ورڪرن“ هٿان گهر جي ڪنڊ ۾ لڪي هاري ڪميٽيءَ جي نالي ۾ سنڌي هارين کي حڪم ڪرايو ويو آهي ته ”جيڪو غاصب سنڌ جي زمين رکيو هڪ سال کان قبضو ڪري ويٺو هجي تنهن کي به سنڌ جي ڌرتيءَ جو جائز مالڪ تسليم ڪيو وڃي ۽ ان جي خلاف ڪير اکر به نه ڪڇي.“

هيترا سال سنڌي اديبن کي ويڙهائي، خوار خراب ۽ ذليل ڪري سنڌي ادبي سنگت جو جنازو رلائي، هاڻ وري سنڌي اديبن ۽ سنڌي ادبي سنگت کي سنڌي اديبن ۽ سنڌي عوام خلاف استعمال ڪرڻ جي سٽ سٽي ويئي آهي.

پناهگير ”رينگ ماسٽرن“ پنهنجي سنڌي اديب ٻالڪن کي ”اٽينشن“ ٿيڻ جو ڪاشن ڏنو آهي. انهن ٻالڪن کي اڳي حڪم مليل هئا ته ”هڪڙن کي آڙ بڻايو، ٻين کي وارو ڪريو. جي ايم سيد جون مدحون ۽ قصيدا پڙهي ڪيس زمين تان ڪڻي ستين آسمان تي چاڙهي، ولي ۽ پيغمبر بڻائي، سنڌ جي ٻين محب وطن کان ڪاٽي، الڳ ۽ اڪيلو ڪري پوري طرح پنهنجي

نبضي ۾ آڻيو. ڊونگ ڪري سنڌو ديش جو منتر وڏي
سڏ ڇپيو. اهڙي طرح سنڌي سورمن ۽ جي ايم سيد جي
زهر ڀرڪ عاشقن جنو ويس اوڍي ، ’ نافرمان‘ سنڌي
اديبن ۽ قومي ڪارڪنن کي ذليل ۽ خوار ڪري
سنڌي ادبي اتحاد جا تختا ڪيو ۽ سنڌ جو قومي ادبي
مورچو ڊاهي ڇڏيو.“ جي ايم سيد ۽ اياز سنڌيت جا پيل-
پايا ليکيا وڃن ٿا. ٻئي هميشه پاڻ ۾ متحد رهيا آهن،
اها ڳالهه خراب هئي. سو جي ايم سيد جي عشق جي
آڙ ۾ اياز کي نشانو بڻايو وڃي. اشاري جي دير هئي.
رات وچ ۾ اياز کان قومي شاعر جو لقب کسجي
ويو. اهو لقب ماڻڻ جو پروانو نياز کي ملي ويو. هن
پاڻ کي حقدار تسليم ڪرائڻ لاءِ ڪارروائي شروع
ڪري ڇڏي. اياز شاهه کي اردوءَ ۾ ترجمو ڪيو ته
نياز مقابلي لاءِ وري ان کي ڇنڪي ”واڻ مني
ڪياماڙي ڪو“ ٽائيپ جي فارسيءَ ۾ ترجمو ڪيو.
فتوا جي صاحبن فتوا ڏني ته اياز جو ترجمو بيڪار.
نياز جو ترجمو عاليشان. اياز جا وڏا فوٽا ڇپيا هئا.
ان جي مقابلي ۾ نياز جا اچان ٻه وڏا فوٽا ڇپيا ويا.
پناهگير ”رينگ ماسٽرن“ جي حڪم سان اياز ”سنڌ
جو آواز“ ”قومي شاعر“ جي گاديءَ تان لهي ”پ-پ
جو پٺو“ - ”هنديءَ جو پانڌيڙو“ ۽ ”غدار“ ٿي ويو.
ٻين اديبن ۽ قومي ڪارڪنن ۾ پاڪر ڪنو وڌو ويو.
”موسو مکڻ جو ، جمهوري جهڻ جي.“ ظاهر آهي ته

”جيڪي رافضي ۽ بدعتي جي ايم سيد جي پيغمبريءَ ۽ ڪرامت ۾ شڪ ٿا ڪن، تن کي ”في سبيل الله جهنم واصل ٿا ڪريون“ اصل مطلب اهو ته جن کي پناهگير نقلي پنهنجي ڪَڪَ جو ڪانءُ ٿا سمجهن، تن سان ساري سور ڪيجن، ڪي غدار، ڪي بزدل ته ڪي بد اخلاق. ڪو ڪونه رهيو هر ڪنهن سان ڪو نه ڪو نقلي لاڳو ٿي ويو. سڀ ڏوهي، سڀ واجب القتل. فقط پناهگيرن جا مستند مليل ڀروسيا چاڙتا وڃي اسٽيج تي پهچيا ۽ سان پاڻ وانگر ٺاڏيون ڏيڻ لڳا. وچ ۾ ٿوري گرمي ٿي ته مٽن ڀڪدر ڪڪ پڻ ٿي ويا. ۽ ٽي ڏينهن ميسٽا ۽ ويچارا ٿيو پٺي ڀڳا. هاڻي وري ”اڀشن“ ٿيڻ جو حڪم مليو اٿن. هاڻي وري ٻيو ٽيءَ تي چڙهيا آهن.

هاڻي وري نئون ڊرامو تيار ٿيو آهي. ساڳيا ”سنڌي ائڪٽر“ ساڳين ”پناهگير ڊائريڪٽرن“ جي هدايتن موجب ڪو نئون ڀروپ، ڪو نئون سانگ، ڪو نئون ناٽڪ ڪرڻ وارا آهن. ڪهڙو؟ سا اڃان خبر ڪانهي؟. في الحال فقط اها خبر آهي، ته هاري ڪميٽيءَ وانگر سنڌي ادبي سنگت کي به هٿيار بڻائي سنڌ خلاف استعمال ڪرڻ جا حڪم پهتل آهن. وري به چاتل سڃاتل پناهگير چاڙتا اديب جن هوڻين ته سڄي عمر ”سنڌ سنڌ“ ڪئي آهي، پر جن هر فيصلي جي گهڙيءَ ۾ ڪوهي ڏيئي وڃي سنڌ دشمن جو ساٿ ڏنو آهي سي وري ڪجهه دير سنڌيت جو سانگ

رچائيندا، محب وطن بڻبا ۽ پوءِ عين وقت تي، عين
فيصلي جي گهڙيءَ تي، مشتري مفادن کي خنجر هڻي،
پاڻ گولي تي وجهي پنهنجا ساٿي پوسائيندا.

پنهنجو نقلي ترقي پسندو! مڪارو! منافقو! بي رحمو، ظالمو! عوام کان روپوش ٿيل نقاب پوش، عوام دشمنو!

اوهان گذريل ۲۷ سال سڄي پاڪستان جي عوام
کي انگريزن تي ڇڪايو آهي، سنڌ جا به اوهين وارث،
بلوچستان جا به اوهين وارث ته سرحد جا به اوهين وارث
ٿيا ويٺا رهيا آهيو! اوهان نه بنگال جي عوام کي پاڻ
۾ نهن ۽ متحد ٿيڻ ڏنو، نه بلوچستان جي عوام کي،
نه سرحد جي عوام کي. اوهان نقلي سنڌي، نقلي بلوچ،
نقلي پٺاڻ، نقلي بنگالي بڻجي، سنڌين، بلوچن، پٺاڻن
۽ بنگالين مان پنهنجا ايجنٽ پرتي ڪري، انهن جي
قومي تحريڪن جا تختا ڪري ڇڏيا. اوهان پنهنجي
مفادن جي جهري خاطر پاڪستاني عوام جون پڪريون
کهي ڇڏيون. اوهان کين متحد ٿيڻ نه ڇڏيو ۽ کين
اندران ڪمزور ڪري ايوب، يحيٰ ۽ مودوديءَ جو
آسان شڪار بنائي ڇڏيو. اوهان جا هٿ بنگال جي خون
۾ رڱيل آهن. جيڪي سنڌ، بلوچستان ۽ سرحد مان
ٿيو پيا ٿئي پيو تنهن جو جرم اوهان جي به گردن
تي آهي. هاڻ بس ڪريو! صدين جي ستايل سنڌي

عوام کي وڏيڪ ستائڻ بند ڪريو! غليظ، عوام دشمن، ذاتي، طبقاتي ۽ ٽوليبازيءَ جي مفادن لاءِ انقلاب ۽ ترقي پسنديءَ کي خوار ڪرڻ بند ڪريو! سچي بااصول عوامي اتحاد جي راهه روڪڻ لاءِ اتحاد جا ڪوڙا ڍونگ رچائڻ بند ڪريو. پنهنجي ڪيل گناهن لاءِ سنڌي عوام کان معافي وٺو، پڇتايو. وڌيڪ هٽ-ناٽڪ، سانگ، ڪرميٽ، منافقيون، مڪر، ڊراما ۽ ڪيل رچائڻ کان باز اچو. سنڌي جدوجهد جي ٺيڪيداري ختم ڪريو. ورنه سنڌي عوام اوهان کي هرگز وڌيڪ وقت بدمعاشيون ڪرڻ نه ڏيندو ۽ اوهان کي پنهنجي تاريخي جرمن جو سنگين ڪيتو لوڙڻو پوندو.

نقلي ترقي پسندن جا سنڌي چاڙتؤ! هاڻ ته ڪجهه شرم ڪريو! هاڻ ته دشمن جي اشارن تي ناچ بند ڪريو!

سنڌ سان گذريل ۲۰ سال جيڪي ڪجهه ٿيو آهي ان ۾ وڏيرا شاهيءَ کان سواءِ اوهين به هڪجهڙا بلڪ انهن کان به وڌيڪ جوابدار آهيو. کهڙو وزارت لاءِ غدار ٿيو. اوهان وڌيڪ نيچ آهيو. اوهان ته پن چٽن ستون رپين، جلسن جي صدارتن، اخباري بيانن، چاپلوسين ۽ ٺلهي خوشامد تي سنڌ جا مفاد وڪڻندا ۽ غداريون ڪندا رهيا آهيو؛ اوهين رهبر جي ويس ۾ رهزن ٿيا ويٺا آهيو. اوهين ته علاج جي بهاني زهر ويٺا پيا‌ريو. اوهان سنڌ کي اندران جڏو، لولو ۽ لنگڙو ڪيو آهي. اوهان هر فيصلي جي گهڙيءَ تي سنڌ کي پٺ ۾

خنجر هنيو آهي. اوهان "سنڌي هاري ورڪر" - "سنڌي شاگرد ليڊر" - "سنڌي قومي اديب" جي ٻهروپ ۾ سنڌي عوام مان ويساهه گهاتي ڪئي آهي. اوهان پنهنجو سڀ عقل، ذهن، طاقت ۽ لياقت عوام جي اکين ۾ ڌوڙ وجهڻ لاءِ استعمال ڪئي آهي. اوهان جي ئي معرفت دشمن سنڌ جي اتحاد کي تباهه ڪيو آهي. اوهان ئي سنڌ جي بيوسيءَ ۽ هيٺائي جا فوري ڪارڻ آهيو، اوهين ئي بلوءَ، عبدالرزاق ۽ ٻين شهيدن جا اصلي قاتل آهيو.

پنهنجي آقائن جي ڪيري تي نه ڪڏوا الهن جون پاڙون برابر پاتال ۾ آهن. هو برابر پاڪستان جي حاڪم ٽولي جا نمائندا آهن، هنن وٽ انگلون، چالاڪيون، دولت، عوام دشمن علم، ڏاهپون، هلنديون ٻجنديون، اخبارون، رسالا ۽ ٻيا وسيلا آهن. هو اوهان کي هر طرح لڪائي ڇپائي، ۽ عوام کي پنيلائي سگهن ٿا. هو اوهان مان هڪڙن دلالن هٿان ٻين دلالن جي تعريف ڪرائي، بيان ڏيارڻي، صدارتون ڪرائي، ڪجهه وقت عوام کي آلو بنائي سگهن ٿا. اوهين بس هينئر پاڻ تي ڪئين پوش چاڙهيو پيا هلو. تنهنڪري اوهان ي هڪدم صحيح سڃاڻ برابر ڏکيو آهي. هينئر پلي ڪيترو بس پنهنجي قلم ۽ زبان ڪان پيشو ڪرائي، ڪوڙ ڪريو، گلائون ڪريو، وات مان گٿون ڳاڙيو، تال مڪر ڪريو، ٺهراءُ پاس ڪريو. ڪوڙيون ڪاغذي

تنظيمون ۽ جماعتون ٺاهيو، هڪٻئي کي لقب القاب ڏيو، صدارتون ۽ عهدا ماڻيو، پاڻ کي عظيم سورما سڏائي اسٽيج تي ٽپان ڀاڙي وانگر ٽاڏيون ڏيو، سنڌ جي حب جا سانگ رچايو، جيڪي وڻيو سو ڪريو، پر اُن ڏينهن کي نه وسارجو جڏهن سنڌي عوام اوهان کي سڃاڻي وٺندو.

ياد رکو! اهو ڏينهن ايترو پري ناهي، جيترو اوهان سمجهو ٿا. نقلي ترقي پسند پناهگير ۽ انهن جا دلالو! وڌيڪ بدمعاشيون بند ڪريو! سنڌ جي جان ڇڏيو!

سنڌ جا اديبو! شاگردو، هاريو، مزدورو! پاڻ ۾ متحد ٿيو، سنڌي اُدبي سنگت توڙي ٻين مڙني قومي مورچن کي مضبوط ڪريو ۽ وڌايو، اٿو! سنڌ دشمن ۽ سندن دلالن کي بي دخل ڪريو. نقلي ترقي پسنديءَ خلاف جدوجهد هلايو ۽ انقلابي وطن دوستيءَ جي جهنڊي کي اوچو ڪريو. جيئي سنڌ!

[ماهوار ”تحريڪ“ = اپريل ١٩٤٣ع]

پورهيتن کي سلام!

هي مئي جو مهينو آهي. مئي جي پهرين تاريخ وڏو ڏينهن آهي. اهو انساني تاريخ جو انوکو ۽ نرالو ڏينهن آهي. عام وڏا ڏينهن ڪنهن خاص ملڪ، قوم يا مذهب جا وڏا ڏينهن هوندا آهن. هي دنيا جي سڀني کنڊن جي سڀني ملڪن، سڀني قومن، سڀني مذهبن، سڀني رنگن، سڀني نسلن جي ماڻهن جو وڏو ڏينهن آهي. ٻانهن جو پورهيو ڪندڙ سموري انسان ذات جا گهڻي ۾ گهڻا ماڻهو هميشه پورهيت هئا ۽ آهن. پهرين-مئي سڄي دنيا جي پورهيتن جو وڏو ڏينهن آهي. هي ان حساب سان روءِ زمين جو، سموري انساني تاريخ جو، وڏي ۾ وڏو ڏينهن آهي.

دنيا جي ٽي ڀاڱيءَ ۾ جتي پورهيتن جون حڪومتون قائم ٿي چڪيون آهن، اتي ان ڏينهن عيدون ملهايون وينديون. دنيا جي عظيم پورهيت تخت گاهن پيڪنگ، ماسڪو، برلن، هنوئي، وارسا، هوانا، پراگ، بيلگريڊ، بوڊاپيسٽ، الان باٽور، پيانگ يانگ، ترانا، عدن، بخارسٽ ۽ سوفيا وغيره ۾ ڪروڙين پورهيت عوام ۽ سندن هٿياربند فوجي دستا ڊام ڊوم سان پريڊون ۽ مارچون

ڪندا ۽ سڄي دنيا جي پورهئي جي ڌاڙيلن، سرمائيدارن، وڏيرن ۽ جاگيردارن جي دلين ۾ ڪنبڻيون وجهندا.

اهي سڄي دنيا ۾ جتي به پورهيت متحد ۽ منظم آهن، اتي شاندار جلوس ڪرندا، جلسا ڪندا ۽ پورهيت عوام هڪ دفعو وري اهو پڪو پهه وڄائيندا ته سڄي دنيا جي ڌاڙيلن کي ڌرتيءَ جي حرام کائو ڌاڙيلن کان آزاد ڪرائي اتي ڌرتيءَ جي پورهيو ڪندڙ حلالي ٻچن ۽ ڌيئن جو راڄ قائم ڪنداسون.

پاڪستان ۾ پنجابي، پٺاڻ ۽ پناهگير مزدور به اهو ڏينهن وڏي ڌوم ڌام سان ملهائيندا. پر سنڌي پورهيت اهو ڏينهن پنهنجي مرضيءَ سان پنهنجي ليکي ملهائي نه سگهندا، هو پنهنجي پورهئي جي پوڄا ويچارا ٿيو پوين صفن ۾ بيٺا هوندا. جو ته سنڌ دشمن پناهگير، پنجابي نقليءَ ترقي پسند سنڌ جي پورهيت تحريڪ تي ڇانيل آهن. انهن جي ڇاڙتن ترڪيب ٻولين وڏيرن ۽ چوڌرين سنڌي پورهيتن لاءِ سنڌ جي ڪارخانن جا گيٽ بند ڪري ڇڏيا آهن. سنڌي پورهيت پنهنجي گهر ۾ چور آهن. سنڌ پڳهر جي پورهئي مان جيڪو اناج ۽ ڪپهه پيدا ٿئي ٿو، جيڪو غير ملڪي ناڻو ملي ٿو، ڍلن ۽ ٽيڪسن جي صورت ۾ سنڌ مان جيڪو خزانو سرڪار ۾ جمع ٿئي ٿو، ان مان جيڪي ڪارخانا ٻڌا ويا، اهي سڀ سنڌ دشمن لاءِ وقف آهن، سنڌي پورهيت، وڏيرن کي ٺڳون ۽ گهمون ڪري سگهن ڪارخاني ۾

سگها ھڪ اڌ ڄاڻ وٺڻ ۾ ڪامياب ٿين ٿا تہ ان کان پوءِ نقلين جا ٻوٽ ڦريو وڃن. ”محنت ڪشن کي حقوق“ ۽ ”انقلاب“ خطري ۾ پئجيو وڃن ۽ ھو پنھنجي ڌريد-پوڻين جي چاڙين جي معرفت سرمائيدارن کي چيو سنڌين کي ڪيرايو ڇڏين ٿا يا وري وڏيرن کي ڌاڙيو سنڌين کي انھن وٺان ٿي جواب ڏياريو ڇڏين.

سنڌ جو آن ڀاڳي ڪاٿي سنڌي پورھيت کي ڏسڪا ڏيئي ڪيائڻ اھي ڪعصبي ۽ نمڪ-حرام پورھيت-دشمن نقلي ۽ سنڌن چاڙتا، ٻورين مٿي آي وڏي بي حيائيءَ ۽ بي شرمائيءَ سان پورھيت اتحاد جون ڳالھيون ڪندا، پنھنجي پورھيت دوستيءَ جون ليارون ھڻندا، پورھيتن سان ھمدرديءَ جا لڙڪ ڳاڙيندا ۽ پنھنجي پورھيت-دشمن ڏوھن تي پردو وجھڻ جي ڪوشش ڪندا. پر سنڌي پورھيت کين سڃاڻن ٿا تہ اھي منافق سنڌ جي پورھيت عوام جا ازلي ويري ۽ جاني دشمن آھن. کين خبر آھي تہ وطن جي وارث پورھيتن کي پنھنجي وطن ۾ چور ڪندڙ بدمعاش ھرگز پورھيت دوست ٿي نٿو سگھي.

عجيب ڳالھہ!

سنڌ جي پنھنجي ڌرتي ھجي، سنڌ ۾ سنڌين جي پنھنجي حڪومت قائم ٿيل ھجي، سنڌ کان ڌھر ڌھر

سر گهورڻ وارا سنڌي سپوت سنڌ جا حاڪم هجن، وزير اعظم سنڌي هجي، سو به معمولي ماڻهو نه، پر قائد عوام فخر ايشيا جهڙو نر مڙس، جنهن جي هشمت ۽ هيبت جون واشنگٽن کان وٺي ماسڪو تائين رڙيون ۽ ڪوڪريا هجن، جنهن جي سڏ تي سڏ ڏين ۽ دنيا جا صدر، سلطان ۽ بادشاه به فخر سمجهندا هجن، جيڪو پاڪستان جي ماڻهن سان ايڏو پيار ڪندو هجي جو سنگين ڏوهن جي الزامن ۾ جهليل پاڪستاني ملزمن کي ڪيس مان ڇڏائڻ لاءِ پاڻ استعيفا ڏيڻ لاءِ تيار هجي، جنهن وٽ بهادر ۽ جري فوج هجي جيڪو پنهنجيءَ ئي اچي ته ان فوج کي خود پاڪستانين تي چاڙهي ۾ به نه ڪيٻائي، جنهن وٽ وزير، گورنر، ڪمانڊر انچيف ۽ صدر ڪاٽ ۾ پيا هجن، جيڪو ”تعزمن تشاء و تزل من تشاء“ (جنهن کي وڻيس تنهن کي عزت ڏين، جنهن کي وڻيس تنهن کي ذلت ڏان) وارا جلوا ڏيکاريندو هجي، آهي ذوالفقار علي ڀٽي کي قائد عوام بنائڻ وارو سنڌي پورهيت رڳو مزوريءَ کان به ترڙيل هجي ۽ در در ڌڪا پيو کائيندو هجي سا ڪهڙي نه عجيب ڳالهه آهي.

ائين ته نه آهي ته هندستان، روس يا آمريڪا سان منهن ڏيڻ سولو آهي. پر پناهگير - پنجابي زميندارن، سرمائيدارن ۽ سندن جوڙيوالن کان مظلوم سنڌين ۽ بلوچن کي پنهنجا حق وٺي ڏيڻ ڏکيو آهي؟ ائين ته نه آهي. ته لکين

سنڌين ۽ بلوچن کي گهوگهو ڏين سولو آهي. پر هڪڙي پر پناهگير- پنجابي زميندار سرمائيدار يا سنڌ ۾ جوڙيوال جو معمولي نعرو به ڪٿي به خطري جهڙو ڪم آهي؟ ائين ته نه آهي ته اسين پڻ دنيا اڳيان ۽ سنڌي عوام اڳيان سچا پچا شينهن آهيون پر سنڌي عوام جي دشمن اڳيان ڪاغذي شينهن آهيون؟ ائين ته نه آهي ته سنڌي عوام جي نفعي ۽ نقصان جي ڳڻپ ۾ اسان جي مڙسي آزادي مڙسي آهي، فقط ڏسڻ دل خوش ڪرڻ جي مڙسي آهي؟ جي ائين نه آهي، جي "اچي پڳ ۾ پس اندر مڙيئي اڳريون" ۽ "ڌاڻ پسڙا ڏيهه پراڻ" وارو قصو ناهي ته پوءِ سنڌي پورهيت عوام کي پنهنجا ڪيبل حق ملڻ گهرجن. سنڌ اندر هڪڙو به ڪارخانو اهڙو نه هئڻ گهرجي جنهن ۾ سنڌي ماڻهن جي اڪثريت هجي. جيستائين هڪڙو به اهڙو ڪارخانو قائم ٿي ٿيو يا ڏجي جيستائين ڪارخاني هٿان وارو اڪي ۽ ڏي ته سنڌي پورهيتن سان پيار اڪيائي نه ڪندس، منهنجي ڪان اول ڪين پنهنجا پورا حق ڏيندس.

اهم قومي مسئلو

هي مسئلو سنڌ جو قومي مسئلو آهي: سنڌي پورهيت جي طاقت پر ئي هجڻ ڪري سنڌ جي عوامي جدوجهد جي ڏاڙهي وڌيڻ ۽ پناهگير نقلي ترقي پسندن جي هئڻ پر آهي، جي ان کي ڪٽ پتلي ڪريو به

نچائين. سنڌ جي جياپي جي چاٻي سنڌي پورهيت آهي.
اِن ڪري سنڌي پورهيتن، هارين، شاگردن، اديبن ۽
قومي ڪارڪنن ۽ ٻين سموري وطن دوست عوام کي
هي مسئلو پنهنجي هٿ ۾ کڻڻ گهرجي ۽ ملڪ جي
مالڪن تي زور آڻڻ گهرجي ته هن مسئلي کي لنوائڻ
جي پاليسي ترڪ ڪن. جتي به اسان جا ڪچهرين جا
ڪوڏيا ۽ مجلسن جا مور حاڪم تڪليفون وٺي پنهن
جي تقريـر دلپذير پڌائڻ اچن ۽ پنهنجي حيرت انگيز
عوامي ڪارنامن جو وڏندڙ داستان شروع ڪن، آتي
ڪانئن سوال پڇي کين موقعو ڏيڻ گهرجي ته هو اهو
پڌائين ته هنن سنڌي پورهيت عوام خلاف هن سازش
کي روڪڻ لاءِ ڪهڙا ڪهڙا قدم کنيا آهن ۽ انهن
مان هيستائين ڪيترو ڪو تعل ڇو ڪونه نڪتو آهي؟
ڪانئن خاص ڪري اهو به معلوم ڪجي ته سنڌ جي
ڪارخانن ۾ ڪم ڪندڙ ڪل مزور گهٽا آهن؟ انهن
۾ سنڌي ٻولي ڳالهائيندڙ پورهيتن جو تعداد ۽ في سيڪڙو
ڪيترو آهي؟ ٿي سگهي ته ڪنهن محب وطن اسيمبلي
ميمبر کان اسيمبلي ۾ اهڙا سوال پڇائي اهي انگ اکر
معلوم ڪجن.

مـتـحـد ٿيو!

ٻي طرف سنڌي پورهيتن کي گهرجي ته هو سنڌ
دشمن پناهگير ترقي پسندن ۽ سندن چاڙتن ٽريڊ يونين

وڏيرن جي چڪر ۾ سان نڪرن ۽ سنڌن سنڌ دشمن بدصورت چهري کي اگهاڙو ڪن. پاڻ تي ۽ سنڌي عوام تي پاڙين. محنت ڪري ۽ تڪليف وٺي پورهيت ڄاڻ ۽ سمجهه پرائين. پاڻ کي سنڌي عوام جو ڏاهو، سمجهو، اڳڀرو ۽ اورچ مهڙ وارو اڳوان دستو ثابت ڪن. سنڌي هارين سان اتحاد ڪن. سنڌ جي سورن محب وطن طبقن کي پاڻ سان ملائين ۽ پنهنجي اڳواڻي هيٺ سنڌي عوام جو عظيم اتحاد قائم ڪري، ورن-وڪڙن ۽ لاهين چاڙهين واري اٿانگي ۽ ڏکي جدوجهد هلائي سنڌ تان وڏيرا شاهي ۽ سنڌ دشمن سامراجين جي غلاميءَ جو ڳٽ لاهين ۽ سنڌ ۾ پورهيت عوامي راڄ قائم ڪن. ان لاءِ ضروري آهي ته هو ننڍو خسيس ۽ عارضي فائدن ۽ لالچن لاءِ جدوجهد نه ڪن پر پنهنجي سچي جدوجهد ۾ سنڌ جي گڏيل مفادن ۽ آخري مقصدن جو خيال رکن. سنڌ جا وارث تي سوچين. سڪئي اقتصاديت پرستيءَ جي ڏيڻ مان نڪري اقتصادي ۽ سياسي جدوجهد کي ملائي هڪ ڪن. طبقاتي ۽ قومي جدوجهد کي ملائي هڪ ڪن. هڪجهڙائي ۽ انصاف جي بنيادن تي، سنڌ جي گذر جي وسيلن تي پهريون حق سنڌي پورهيتن جو آهي. انهيءَ قدرتي اصول جي بنيادن تي، ۽ فقط انهن بنيادن تي، پاڪستان جي ٻين انصاف پسند، حق پرست پورهيت پائرن سان اتحاد قائم ڪن ۽ ان کي مضبوط ڪن. سچي دنيا

جي پورهيتن جي جدوجهد سمجهن. سنڌ، پاڪستان ۽ دنيا جي انقلاب کي پنهنجو مقصد بنائين. فتح سنڌي پورهيت ۽ سنڌي پورهيت عوام جي ٿيندي. سنڌي پورهيت جيئي! سنڌي پورهيتن جي ڌي جيئي! دنيا جي سڀني ملڪن جي پورهيتن جي ڌي جيئي! دنيا جي مظلوم پورهيتن ۽ مظلوم قومن جي ڌي جيئي! جيئي سنڌ!!

هاڻ پيٽ کي ئه وارو ڏي!

سنڌ جي پوتار سوا سؤ سال عوام جا چپ سبي ۽ ٻاڻ ڳالهايو آهي. سنڌي عوام سوا سؤ سال سڌو آهي. هن وڏيرو، پوتار، زميندار، سردار ٿي ڳالهايو آهي. هين پوليس جو مشير، سرڪاري شاهد ۽ آنريري ماجسٽريٽ بنجي ڳالهايو آهي. هن سئنيٽري ڪميٽيءَ، اسڪول، بورڊ، ميونسپلٽيءَ، لوڪلبورڊ، اسيمبليءَ ۽ پارليامينٽ جو ميمبر بنجي ڳالهايو آهي. هن پهرين انگريز پرست امن ڪميٽيءَ وارو بنجي، پوءِ ڪانگريسي ۽ ليگي بنجي، پوءِ ريپبليڪن، پوءِ ڪنوينشن ليگي ۽ ڪائونسل ليگي ۽ قيوم ليگي بنجي ڳالهايو آهي. هاڻ هو پيپلز پارٽي ٿيو آهي ۽ اڳي ڪان به گهڻو ٿو ڳالهائي. هن پوليس جمعدار، ٽپيدار، داروغي جو حمايتي بنجي ڳالهايو آهي. هن ڪمانيءَ، ڪليڪٽر، ڪمشنر، گورنر ۽ وائسراءِ جو وفادار ٿي ڳالهايو آهي. هن قائد اعظم، قائد ملت،

چوڌري محمد علي، غلام محمد، اسڪندر مرزا، جنرل ايوب، جنرل يحييٰ خان جو پروانو ٿي ڳالهايو آهي. هاڻ هو عوامي ڏيو آهي ۽ قائد عوام جو فدائي پنجي ڳالهائي پيو ۽ ڏاڍو ٿو ڳالهائي! هو سچو وقت پيو ڳالهائي!

سنڌي پورهيت هر وقت، هر زماني ۾ سنڌ جي سموري تاريخ جي هر دور ۾ هميشه ڳالهائيندو رهيو آهي. سنڌي عوام سچو وقت ۽ هميشه پڙهندا ۽ سهندا رهيا آهن. هاڻ هو پڙدي پڙدي رت ٿي پيا آهن. سندن ڪن پچي پيا آهن. هو هاڻ پاڻ ڳالهائڻ گهرن ٿا. هر پورهيت چوي ٿو ”رڳو اڄ ڳالهايان، اوهين رڳو ٻڌو!“ جنهن ڳالهه وات مان ڪو اکر نڪري ٿو، تنهن کي ڪاٺ ۾ وجهيو ڇڏي. هاري ڪاٺ ۾ آهن. شاگرد ڪاٺ ۾ آهن. اديب ڪاٺ ۾ آهن. پين تي ڪيس هلان ٿيا آهن. گهٽن تي وارنٽ آهن، اهي سپاٽي ڪاٺ ۾ هوندا. پورهيت ڪنهن کي به ڳالهائڻ نٿو ڏئي.

پورهيتو! هاڻ ته پين کي به وارو ڏيو! خدا کي مڃو! گهڙي ڪن ته جان ڇڏ! ڪجهه ته عوام کي به وات کولڻ ڏيو. عوام کي رڳو ايترو ته محسوس ڪرڻ ڏيو ته ڪين به وات آهي. عوام جي نالي ۾ عوام جا چپ سبي ڇڏڻ ۽ رڳو پاڻ ڳالهائڻ ڪٿي جي شرافت آهي!

ڳالهائڻ ڏيو! هارين کي، مزورن کي، اديبن کي،

مسڪينن کي، مجبورن کي، ماريلن کي! ائين نه ٿئي جو ماڻهو سهي سهي، ڪنهن ڏينهن گڏجي، اهڙي هيبتناڪ هڪل ڪن جو اوهان جا "عوامي" محل ۽ ماڙيون ڊهي اچي پٽ پون. ڏاڍا ٿيو! ڪجهه هوش ڪاريو! سنڌي عوام وڌيڪ پوٽ سبيل رهڻ لاءِ تيار ناهي، سنڌي عوام کي پنهنجا جمهوري حق کپن. اهي هو هر حالت ۾ حاصل ڪندا.

هارين، مزورن، شاگردن، اديبن کي جيل جي ڳوڙهن ۾ قيد ڪرڻ بند ڪريو! قيد ٿيل هاري، مزور، شاگرد ۽ اديب آزاد ڪريو. جي ايم سيد کي سن کان ٻاهر هلڻ چلڻ ۽ ڳالهائڻ ڏيو. پليجي، عالم شاهه، پترب عطا محمد ٻنڀري ۽ غلام عباس ٻنڀري، تان ڪيس واپس وٺو. ابراهيم منشي، طارق اشرف ۽ ٻين کي آزاد ڪريو.

[ماهوار "تحريڪ" - مئي ١٩٧٣]

سنڌي هاري عوام کي بي دخل ڪندڙن کي بي دخل ڪريو!

سنڌي هارين طرفان ڪرسيءَ تي ويٺل سرڪار نامدار کي سالن کان پوءِ نيٺ سنڌي هاري ياد پئجي ويا آهن. ملڪ جي حاڪمن کي ڪنهن ٻڌايو آهي ته ”هاري بي دخل پيا ٿين،“ هنن اعلان ڪيو آهي ته بي دخليون بند ڪرايون وينديون. ڪن صاحبن گهر ڪئي آهي ته بي دخل ڪندڙ زميندارن جون لسٽون ٺاهي مٿن قدم کنيو وڃي.

سرڪار نامدار جي مخالفن جو الزام آهي ته ”اها سڀ ايندڙ چونڊن لاءِ تياري آهي. سنڌ جي پورهيت عوام کي هيترا ڏينهن ڏليپ ڏيئي، ماري، لتاڙي، چيڀاڙي هاڻ وري ڪين منهن تان هٿ پوٺائي، ماءُ رائي ڪاٺ جو ٻو وات ۾ ڏيئي ڪين اليڪشن سرڪس ۾ اشارن تي نچائڻ، ٽپائڻ لاءِ تيار ڪيو پيو وڃي. ته جيئن عوامي جمهوريت جي رڪارڊ جي پورائي ڪري وري ۾ پيا پنج سال ٻيا ڪٺڪي حڪومت جون لسٽون وٺجن. هنن جي دعوى آهي ته ’زرعي سڌارن ۾ وڏن

زميندارن حقيقت ۾ هڪڙي پارٽي ٻه زمين ڪاڻ ڇڏي
آهي. هڪڙو سير ٻه ٻج جو ڪونه ڏنو آهي. هڪڙي
ڏينهن ٻه ٻي دخلي بند ڪانه ٿي آهي. ڪا ڇپ آئي
آهي تہ فقط ننڍڙي ڪاتيدار ڪي. وڏا زميندار لنڊن
ڪاتيدارن ۽ هارين ڪي ٻاڻ ۾ ويڙهائي ٻاڻ وڙهڻا مڙا
ڏسن. وڏن زميندارن جي هارين سان ڦرلٽ ظلم ۽
دهشت وڏيا آهن. گهڻيا نـاهن. حاڪماڻا زرعي سڌارا
۽ سندن هارين سان همدردي، اها ڳالهہ هن صديءَ
جو وڏي ۾ وڏو مذاق، چٿر ۽ ڍونگ آهي. پروپيگنڊا
وسيلي عوام جي اکين ۾ ڌوڙ وجهڻ ۽ سندن زخمن
تي لوڻ ٻرڪڻ جو انهيءَ ڪان وڏو مثال دنيا ۾ ڪونہ
ملندو وغيره وغيره.' اصل ڳالهہ ڇا آهي، تنهن جي خبر
هڪڙي هاري عوام کي هوندي ٻي حاڪمن کي.
حاڪم ڳالهائين پيا عوام خاموش آهن. انهيءَ ڪي
عوامي حڪومت طرفان جڏهن پنهنجي ليکي پاڻ ڳالهائڻ
جي موڪل ملندي يا هو پاڻ پنهنجي مرضيءَ سان
اهو حق حاصل ڪندا. تڏهن پيٽي طرف پيش ٿي
سگهندا ۽ صحيح حقيقتون معلوم ٿي سگهنديون. هن
حاڪماڻي گفتار ۽ عوامي ساٿ جي دور ۾ في الحال
فقط ڏڪا هٿي سگهجن ٿا. اسين ڏڪا هٿ نٿا چاهيون.

انگريز غلام پتاڻيندڙن سندي پورهيت عوام کي
بغاوت ڪري، آزاد ٿيڻ ڪان هميشہ لاءِ روڪڻ ۽
سندن ميٽس مارڻ لاءِ سندن گذر جو آڌو يعني سند

جي ڌرتي ڪاٺن ڪسي، پنهنجي دلالن جي حوالي ڪئي، محب وطن کي ڦاهيون ۽ جاسوسن، دلالن ۽ غدارن کي عوام جون زمينون ڏنيون ويون؛ اهڙيءَ طرح سنڌي پورهيت عوام جي ڳچيءَ تي سنڌ دشمن وڏيرا شاهي سوار ڪئي وئي. مٿان وري ڪوڙا ڪلميٽ ۽ سيٽلر نازل ڪيا ويا. تان جو سنڌي پورهيت عوام پنهنجي ڌرتيءَ جي ٻارڙي ٻارڙي تان تاڙڪ ٿي ويو. اڄ ٨٥ سيڪڙو سنڌي عوام هاري آهي. پنهنجيءَ ۾ چوري ٻرائي وس، هيٺون نڌڻڪو، هيسيل، ڦريل ۽ ماريل.

سنڌي هاري زمين مان جيڪو اپائي ٿو، تنهن مان شاه شاهوڪاريءَ واري "باقاعدة" ڦر کان سواءِ وڏيري جي اوطاق، گهوڙي، سريت، مرشد، ملان وغيره ويهن ٻلائن جي ٻني تي نڪري. چاليهه پيون سٺهيون ٿلهيون ڇوريون زت ٿيون چوسين. جيڪي بچي اهو ٿورو ليکو ۽ اڳهن جي ڪوهين ۽ ٻهوڙن جهڙن وڏرڪن وياجن ۾ غرق ٿئي. پوءِ به مالن جا سال ليکو ڪونه ٿئي. سنڌي هاري عوام سدائين قرضي. ابا ڏاڏا قرضي، ٻار قرضي، پويان قرضي، نسلن جا نسل قرضي، ڏوهاري غلام. مٿان وري بيدخليءَ جو ڊڙڪو. وڏيرو جڏهن ڪاوڙجي تڏهن چئي "نڪر منهنجي زمين مان ٻاهر!" بيگر ته ڏئي ته بيدخل، ليکو ڪهري ته بيدخل. لکن سنڌين مٿان روزي بيدخليءَ جي اها تلوار لٽڪي پئي. وڏيرا شاهيءَ جي غنڊن ۽ دلالن جون لوٽيون، سڌن

راڄوڻي فيصلن جا گهاڻا، سندن پولس ٿاڻا، روينيو
آفيسون، عدالتون پنهنجو ڪم ڪنديون رهن ٿيون.
چوريون، زوريون، ڦرون، ڌاڙا، لڄا لٽون جاري آهن.
ڪوڙيون فرسٽ رپورٽون لکجن پيون. قلم ١٠٩ ۽ ١١٠
جون ڪاريون ڪوراڙيون پنهنجا وات ڦاڙيو روز ٿيون
سنڌي پورهيت شڪار جي تلاش ۾ ويٺيون آهن.
وڏيرا شاهيءَ جي دلال پوليس جي ڪوس ڳهڻ ۾
ڪامائي پنهنجي ڪاروبار ۾ رڌل آهن. ستر لک سنڌي
هاري سپوتن جي ميس مارڻ ۽ حشمت وڌڻ لاءِ سنڌ
جي هر پوليس چوڪيءَ ۽ ٿاڻي آءِ ڪانٽر ۽ بزدل
وردي پوش لغورن ۽ عادتي مجرمن جا ٽولا سنڌ جي
ٻهل ڪرڻ جهڙن ٻڙسن، ڪوڙن ۽ ڪونڌرن کي الٽو
لٽڪائي، کين مرچ ۽ بڙون پيا وجهن. سندن مائن ۽
ڀيڻن جون سندن کي اڳيان بي حرمتيون پيا ڪن، سندن
هڏ ڳڏ ڀڃي، سندن بدن کي ڏنب ڏيئي، سندن چوڙيون
لاهي، کين جسماني ۽ روحاني طرح اجڙو، لولو، لنگڙو
۽ اپاهج پيا ٻڻائين. انهن پوليس جي پيڙيل ۽ اڌ مئل
لاشن کي وري وڏيرڪي "قانون" ۽ "انصاف" جي
جانڊيه ۾ پيڙهو پيو وڃي. هڪڙي ٿڏي ۾ سالن
جا سال پوليس "حفاظت" ۾ رلائي پيا ملن. ضامن جون
درخواستون رد ۽ منظور ٿيون ٿين. شنوايون مٿان شنوايون
ٿيون ملن. وڪيل صاحبان آڏيون ٻڌائون، بحث ۽
دليل بازيون پيا ڪن، قانون جي جوڻن مان ڦنا پيا

ڪن، تخت سليماني تي ويٺل سوني قلم وارا صاحب سائن جا سال انصاف جا سانگيا تہ پيا ٿورين، فتوائون پيون ملن. اپيلون ٿيپيلون پيون ٿين. عدالتي "حفاظت" ۽ جيل جي "حفاظت" ۾ ڏنبا پيڙيون، انڌاريون، ڪانجهيون، فاقا، ذلتون ۽ عذاب پيا ملن. پويان ٻکيا اگهاڙا ٻچا دربدر پيا پٽڪن.

ڏنڍو اڪثر هڪڙو، ۽ هڪڙي هنڌ نہ هوندو آهي. اڪثر وڏيرا دوست وڏيرن هٿان هڪڙي هڪڙي هاري تي ٻن ٽن ضلعن ۾ ٻري ٻري ڪيس داخل ڪرائي ڇڏيندا آهن. پوءِ تہ جيتري ٿي موت اکين اڳيان اچي وڃي. جوان هاري اڇي ڏاڙهيءَ وارو اچيو ٿئي تہ ڪيس نٿا نيڪال ٿين. ڪئين سنڌي ماڻهو هاڻي هلندي، گهلجندي گهلجندي پساه پورا ڪريو وڃن. انهيءَ وڏيرڪي ڊپ، دهشت ۽ عذاب جي خوف کان لکين سنڌي هاري ويچارا جيڪي جت آهن، اهي اتي ساهہ سڪايو وڏيرا شاهيءَ اڳيان ڪنڌ نمايو هٿ ٻڌيو ويٺا پوڙهجن، ڦرجن، مارجن ۽ ٻکون، ذلتون ۽ عذاب سهن. ٻاهر ٻڙڪ نٿا ڪڍن.

تڏهن بہ وڏيرا شاهي خوش ناهي. ڪشمور کان ڪيٽي بندر تائين سنڌ جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ هر ضلعي، هر تعلقي، هر ٽپي، هر ديهہ ۾ روز ڪنهن نہ ڪنهن سنڌي هاري ڪٽنب کي پنهنجي سانڊيل، نپايل ڌرتي جي ٽڪري تان لوڌي ڪڍيو وڃي ٿو. مورين هيسايل

۽ ڏهڪايل سنڌي هاري ماڻهو مارڻ، ڦورڻ، ڪُسڻ، ڦُرڻ، چورڻ ڌاڙن ڪان مجبور ٿي، لڏا مٽن ڪري، ٻچا وات ۾ اباڻا ٻڌ ڇڏي، ديس ۾ پرديسي بڻجي، منهن واه ڪري کيپي، اجهي ۽ سلامتي جي ڳولا ۾ نڪرڻو پون ٿا.

بي دخليون بند ڪرائڻ جا زوردار اعلان جاري آهن. ٻئي طرف ستر لک سنڌي سپوتن کي وري جيئارڻ جي جدوجهد به زور شور سان جاري آهي. سنڌي هاري قوم جا قوم پرست لئڙا پوتار پنهنجي ”قوم“ جي نجات ۽ ڇوٽڪاري لاءِ سر ڌڙ جي بازي لڳائي رهيا آهن. البته هو ”قوم“ جو مطلب پوتارن جي ”قوم“ وٺن ٿا. سنڌي هاري جو نالو فقط پوتارن جي قوم جو تعداد وڌو ڪري ڏيکارڻ لاءِ ڪتب آندو وڃي ٿو. جنهن لاءِ هاري ”قوم“ ناهن. انهن جي بي دخلي سندن ”قوم“ جو مسئلو ناهي. لئڙن پوتارن جي ”قوم“ جا ”قومي مسئلا“ پيا آهن. انهن مسئلن بابت لئڙن پوتارن جي قومي جدوجهد جاري آهي. ٻئي طرف سنڌي پورهيت جدوجهد جا ٺيڪيدار پنجابي - پناهگير ڪامريڊ حضرات پنهنجي ڪامريڊي ڪاروبار ۾ جنبيل آهن. اخباري بيان ڇپجن پيا. پريس ڪانفرنسون ٿين پيون. ڪاغذي هاري ڪميٽيون ٺهن پيون. پناهگير - پنجابي ڪامريڊ حضرات سنڌي هارين ٻاران ماسڪو، پيڪنگ، لنڊن، ڪابل ۽ بغداد ۾ مهمانيون کائين پيا، هڪڙي پاسي اهي

"عوامي" - "قومي" ۽ "ڪامريڊي" جدوجهدون زور شور سان جاري آهن ته ٻئي طرف سنڌ جي هاري عوام جون بي دخليون ماٺ مٺيءَ ۽ جاري آهن. اهو قصو هميشه ائين هلندو آهي. سنڌ جا هاري عوام ان کي هميشه ائين هلندو نه ڏسندا. هو هن مسئلي کي پس پوش پاڻ ئي حل ڪندا. ڪهن خبر آهي ته پس پوش هن مسئلي جو هڪڙو ئي مڪمل ۽ صحيح حل آهي. اهو هي آهي ته سنڌي هاري عوام کي پنهنجي ڌرتيءَ تان بي دخل ڪندڙن کي سنڌي ڌرتيءَ، سنڌي قوم، سنڌي اقتصادي ۽ سياسي اقتدار تان بي دخل ڪيو وڃي. سنڌ جي زمين سنڌ جا حلالي هاري پٽ پنهنجي حوالي ڪن ۽ ان کي گلزار بنائين.

[ماهوار "تحريڪ" - جون ١٩٧٣]

سر تي پکي هيڪڙو!

تحريڪ کي "همراه" نيٺ ڦري آيا آهن! هڪڙي پاسي نقلي اسلام پسند پرمارن جني سي آءِ ڊي جي ڀورڙن جو ڍوليو لڳو پيو آهي ته "تحريڪ" ۽ تحريڪ وارن کي بند ڪريو نه ته پاڪستان ٿو هٿان وڃي" ته ٻئي پاسي نقلي سوشلسٽ وڏيرن جي دٻ دٻان لڳي پيئي آهي "نه ڇڏيون، نه ته پاڻ واري اسلامي سوشلسٽ وڏيرپ جو خير ڪونهي." ٽئين پاسي نقلي قوم پرست وڏيرن جي رڙ پئي پئي ته "هن کي ڇڏيو نه ته وڏيرڪي "قوم" تباهه ٿي ويندي." چوٿين پاسي نقلي ترقي پسند برقي پوش ڍوٽيون هر ڪنهن اڳيان اکين تي گوڙهو رکيو ويٺيون آهن جي "يه بديرون کے ايجنٽ همارے انقلاب کو تباه کر رهے هين!"

آخر ڇو؟ اهي سڀ ٽولا ظاهر ۾ پاڻ ۾ اڪي ويري ٿا ڏسجن پر اندر ۾ سڀ هڪ آهن. سڀ ڏيهي عوام - دشمن اصل ۾ هڪ آهن. سڀني جو مقصد هڪ آهي، عوام کي انڌو، ٻوڙو، گونگو ۽ ڀوت ٻڌل بنائي ڪين ڦري موجون ماڻين. ڪين ساڳيو هڪڙو ڏپ آهي ته متان عوام سجاڳ ٿي، متحد ۽ منظم ٿي ڪين ٽڙا نه ڀڄائي ڇڏي. نقلي سوشلسٽ هجن، نقلي

قوم پرست هجن، نقلي انقلابي هجن، ڪوڙي نقلي اسلام- پسند، ڪوبه عوام دشمن نٿو چاهي ته عوام هڪ پل لاءِ به انڌو ٻوڙو، گونگو ۽ ٻوٽ ٻَڌل نه هجي. جيڪو به عوام کي سجاڳ، متحد ۽ منظم ٿي پنهنجي مرضي پاڻ ڪرڻ جي صلاح ٿو ڏي سو سندن گڏيل دشمن آهي. ان کي ختم ڪرڻ هو پنهنجو گڏيل فرض سمجهن ٿا.

"تحريڪ" اهو ئي ڏوهه ڪيو آهي. ان نه رڳو ظاهري عوام دشمنن کي بي نقاب ڪيو آهي پر ڳجهن پردن ۾ ويٺل عوام دشمنن کي به ظاهر ڪري سنڌ جي پورهيت ۽ وطن دوست عوام کي خبردار ۽ سجاڳ ڪيو آهي ته "پاڻ تي ڀاڙيو، وڏيرا شاهي يا پرماريت جي ڪنهن به ٽولي جو آسرو نه ڪريو نه ته ڌڪ کائيندا!"

ان ڪري هنن مڙي سڙي "تحريڪ" کي چئني طرفن کان گهيري ۾ ورتو آهي. هڪڙي پاسي وارنٽ، ڪيس ۽ ضمانت جا نوٽيس آهن ته ٻئي پاسي بوڪ اسٽالن وارن کي چٺي چوائي، سنڌي عوام کي "تحريڪ" پڙهڻ کان محروم ڪيو پيو وڃي. ڪنهن ڳجهي عوام دشمن هٿ ٺٺ ديايو آهي ۽ عوام کان "تحريڪ" لڪائي پئي وڃي. ان جا ڪيترا بنڊل عوام کي ڏيڻ بدران پاڻ وٽ رکي پوءِ واپس موٽايا پيا وڃن.

سنڌي عوام جا ڳجها توڙي پڌرا دشمن ٽولا عوام کي سجاڳ ڪرڻ جي ڏوهه ۾ "تحريڪ" کي شروع

کان ونئي مختلف طريقن سان ڳجهيون ۽ پڌريون سزائون ڏيئي رهيا آهن. اسان هيستائين سڀ سزائون صبر سان سٺيون آهن، هي سزائون به اسين وڏي دل سان برداشت ڪنداسين. اسين پنهنجي عوام جي ڀلي لاءِ آئينده به اهڙيون ۽ انهن کان به وڌيڪ سزائون ڀوڳڻ لاءِ تيار آهيون. اميد ته سنڌي عوام کي ڪڏهن به نه ڪنهن به منزل تي ڪونه لڄائينداسين. اسين پاڙي ڪونه ٿينداسين. اميد ته اسين هر حال ۾، هر رنگ ۾، پنهنجي پڙهندڙن سان حال سارو پت پاريندا ايندا سين.

ٽيهه هزار ضمانت ڪهڙي ڏوهه ۾؟

عوامي سرڪار نامدار جي گهٽگهرن عوامي عملدارن کي تحريڪ جي چال چلت ۾ نيت خرابي نظر اچي وئي! حڪم ٿيو ته آئينده پنهنجي چال سڌارڻ لاءِ ٽيهه هزار اچي ضمانت ۾ رکايو. چال خراب ٿي ته پئسا ضبط.

جبل جي ڪنهن همراه جي ڳالهه ڪندا آهن ته چيائين ته "نانا وارن جو مرڻ ڏسي مان جو مرڻ تان ارواح ئي کڄي ويو آهي!" 'تحريڪ' گذريل سالن ۾ عوامي حڪومت جي سنڌي اديبن ۽ اديبي رسالن سان پنهنجائي ۽ قرب جا ڪئين لقاءَ اکين ڏسي چڪي آهي. تنهنڪري "تحريڪ" جو اصل کان

وٽي ارڏاين ٽان ارواح ڪٽيل آهي. اسان هميشه اهو خيال رکيو آهي ته:

چنيسر سان چاڳ، مٽان ڪا منڊ ڪري.

ان ڪري اسان هر لفظ ڏهه ڏهه پيرا تڪي توري لکڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. اهو خيال رکيو آهي ته اسين سورما نه سڏياسين ته قربان ٿياسين، ڪم جي ڳالهه ڪنهن نه ڪنهن روپ ۾ عوام وٽ ضرور پهچي. ان ڪري اسان ڪي طعنا به سهڻا پيا ته ”اوهان، هيترا ڏينهن پاڻ کي نه پتڊايو آهي ۽ نڪي 'تحريڪ' بند ڪرائي آهي،' تنهن مان ثابت ٿيو آهي ته اوهين سرڪار جا ماڻهو آهيو!“

پر چوندا آهن ته 'درياهه جي ڪپ تي چوڪر ڪڏي، اچ نه پڏي سڀاڻ پڏي!' سرڪار نامدار جي عاقل عملدارن نيٺ هٿي، ڏٺي، تحريڪ کي آڳي رچ ۾ ڦاسائي وڌو آهي. ڪين تحريڪ تي اصل پاهيون ڪوڙيون آهن، تنهن جي هڪڙي خبر الله کي، ٻيو ڪين، نين سمجهه پڙهندڙن کي! آهي اصل ڳالهيون ڇڏي، ڳهٽ ڏيئي، ڪمان جو ڪئي وچي مارو ڪيو اٿن، تنهن ڪاريگريءَ واري ڏڪ جو داد نه ڏين بي‌انصافي ٿيندي. ذرا ويچار ته ڪريو:—

جنهن ايڊيٽوريل تي ڏمر ڪيو ويو آهي، تنهن ۾ نه حاڪمن جو ذڪر آهي، نه سندن رعيت جو، نه سنڌ جو ۽ نه پاڪستان جو. ان جو هتي سان ته ڇا سچي

ايشيا کنڊ سان ڪو واسطو ڪونهي. ان ۾ ڳالهه آهي
هنان کان هزارين ڪوهه پري جي هڪڙي لاطيني
آمريڪي ملڪ چليءَ جي. اتي جي وڏيرڪي، سرمائيدار
ٽولي ڪجهه وقت ٿيو ته عوام جي چونڊيل جمهوري
حڪومت کي قتل ڪري ملڪ ۾ ڪوس شروع ڪري
ڇڏيا. سڄي دنيا جي عوام، جمهوري پريس، حڪومتن
۽ اڳواڻن انهيءَ عوام دشمن ۽ غدار فاشي فوجي ٽولي
جي ڪرتوتن تي ڦٽ لعنت ڪئي. پاڪستان جي
جمهوري وطن دوست پريس ۽ ماڻهن به عوام جي قاتل،
بدمعاش فوجي ٽولي ي لعنت ملامت ڪئي. سڀني کان
زوردار لعنت ملامت پاڪستان جي وزير اعظم جناب
ذوالفقار علي ڀٽي صاحب ڪئي. ”تحريڪ“ به سڄي
جهان جي عوام پاران عوام جي قاتل فوجي غنڊن
تي ملامت ڪئي. اسان جي پريس عملدارن گهٽي
جا ڪوڙ سان گهو پ ڪري ”تحريڪ“ وارا اهي ۾
اکر گولي هٿ ڪيا ۽ گهڻي غور و خوض ۽ باريڪ بينيءَ
سان تپاس ڪرڻ کان پوءِ هڪدم رزلٽ آئوٽ ڪيائون،
ته ان مت سمنڊ پري واري ملڪ چليءَ جي بدمعاش
فوجي ٽولي پاران ڪيل عوام جي قتلام جي مذمت
ڪرڻ ڪري ”تحريڪ“ پاڪستان جي امن امان کي
خطري ۾ وجهي ڇڏيو آهي! سنڌين جي ’پنهنجي‘
سرڪار نامدار جي عاقل عملدارن جي اها به مهرباني
جو ڪوڙ ڪو بهانو گوليو اٿن. جي سنڌون سڌو ڇوڻ

ها ته "بند ڪريو پنهنجي بڪواس!" ته اسين ڇا ٿي
چڪي سگهياسين؟ گنهگار ته اسين هونئن به آهيون!
سنڌي هجڻ، سنڌيءَ ۾ رسالو ڪڍڻ، سنڌي عوام جي
ڳالهه ڪرڻ، ڪي معمولي ڏوهه ته ڪونهن!

اسين سنڌ جي هارين، مزدورن، شاگردن، اديبن،
دانشورن، وڪيلن ۽ ٻين وطن دوستن جا نورائتا آهيون،
جن سرڪار جي هن قدم جي مذمت ڪئي آهي. اسين
سڄي سنڌي عوام کي اپيل ٿا ڪريون ته پنهنجي
چونڊيل نمائندن معرفت سرڪار تي زور آڻي ڪين
"تحريڪ" کي بند ڪرڻ کان روڪين.

اسان کي اميد آهي ته سرڪار نامدار "تحريڪ"
جو گلو گهٽڻ واري خيال کان باز ايندي ۽ اسان کي
پنهنجو عوام دوست فرض ادا ڪرڻ کان نه روڪيندي.
پر تنهن هوندي به، اهو امڪان موجود آهي ته
تحريڪ بند ٿئي.

جيڪي به ٿئي، اسين ڪنهن به ڪنهن نموني
سنڌي عوام اڳيان انقلابي وطن دوست نقطي نظر پيش
ڪندا رهنداسين ۽ پنهنجي حال سارو سنڌي عوام جي
خدمت ڪندا رهنداسين. ان ۾ اسين ڪابه ڪوتاهي
ڪونه ڪنداسين. "تحريڪ" جيڪو پيغام ڏنو آهي
اهو مرڻو ناهي. سنڌي عوام ان کي مرڻ نه ڏيندا.
"تحريڪ" وري ايندي.

"اهڙا مانجهي مرڻا ناهن، ويس مٽائي وڃڻا آهن!"

[ماهوار "تحريڪ" - جولائي ١٩٤٨]

سنڌيت مٿان هڪ هٿي ۽ ٽيڪو ختم ڪرايو!

سنڌي قوم جي جونڪاري ۽ واڌاري جي جدوجهد ۾ سوين هزارين ماڻهن پنهنجي پوڄ، سمجهه ۽ وس آهر ڪم ڪيو آهي، سور سٺا آهن ۽ قربانيون ڏنيون آهن ۽ ڏين پيا. سنڌي قومي جدوجهد لکين سنڌين – سنڌي هارين، مزورن، غريبن، اديبن، دانشورن، شاگردن ۽ محب وطن جي جدوجهد آهي. اها ڪنهن هڪڙي ماڻهوءَ جو سورهيائيءَ وارو ڪارنامو ناهي. اها سموري سنڌي قوم جي گڏيل ڪوشش آهي. اڃا پنڌ ڏکيو آهي، منزل ڏکي آهي. اڃا گهڻو، گهڻو ڪجهه ڪرڻو آهي.

بدقسمتيءَ سان هڪڙي ٽولي گڏريل ڪجهه سالن کان قومي جدوجهد تي زوري ڇاپو هنيو، ان کي پنهنجي چڱ ذاتي ملڪيت بنائي ورتو آهي. ان لاءِ هو محترم جي ايم سيد جو نالو ڪتب آڻين ٿا. چي ”سنڌ جي قومي جدوجهد اڪيلي سر جي ايم سيد هلائي آهي! هو ئي ان جو اڪيلو وارث آهي! سنڌي عوام کي اهو ئي ڪرڻو آهي جيڪي هو چئي! جيڪو ان ۾ حجت ڪندو، سو ڄڻبو ته غدار آهي، سرڪار جو پٺو آهي! وغيره.“

اڄ جي وڏي ۾ وڏي قومي ضرورت "قومي اتحاد" آهي. ان لاءِ ضروري آهي ته هر ڳالهه ۾ هر وقت ڪنهن هڪڙي فرد، ٽولي يا طبقي بدران سموري سنڌي عوام جي زبردست گهڻائي جي نفعي نقصان جو خيال رکجي، جيڪا ڳالهه جيتري هجي اوتري ڪجي. اجايو وڏاءُ يا ڪوڙ ڪرڻ، قومي تاريخ ۾ جعلسازي ڪري ڪنهن هڪڙي فرد يا هڪڙي ٽولي جي قربانين جا فرضي داستان گهڙي ان کي قوم جو اڪيلو وارث ڪري پڌائڻ، قوم جي لکين عوام کي سڄا ڳب، متحد ۽ منظم ڪري ميدان ۾ آڻڻ بدران ۽ جن جي صلاح مصلحت سان قوم جي ڇوٽڪاري لاءِ صحيح راهه ڳولي ڪڍڻ بدران، سڪتا وات جا نڪاءُ هٿي پاڻ کي سورمو سڏائڻ، قومي ٻيڙيءَ کي ڪُن ۾ ڦاسائڻ، وطن دوستيءَ تي هڪ هٿي ۽ ٺيڪو جمائڻ — اهي ڳالهيون اڄ قومي ٻڌيءَ لاءِ وڏي ۾ وڏيون رڪاوٽون ٿي پيون آهن.

سڄي قوم جڻ سنڌي قوميت کان خارج ۽ لا دعوي ٿي پئي آهي. رڳو هڪڙو ننڍڙو ٽولو پاڻ کي "سنڌي" سڏايو سگهي ٿو ٿڦ پيو ڪري. مصيبت اها ٿي پئي آهي ته قوم کي سخت نقصان رسائيندڙ ان روش بابت جيڪو به ٻڙڪ ٻاهر ٿو ڪڍي تنهن تي هڪدم "غدار" جو ٺپو لڳايو ٿو وڃي. ان ڊپ کان اڪثر محب وطن ساهه سڪايو ويٺا آهن ۽ سچي ڳالهه ڪرڻ کان لهرائين ٿا. نتيجو اهو ٿو نڪري جو سنڌي

قوم کي اهڙو نقصان پهچو رسي جنهن جي ڇٽي اسين سالن جا سال پڻ پوري ڪين پونداسين.

هن وقت حالت اها آهي ته ڪو ماڻهو جي ايم سيد ۽ سندس مريدن جي موڪل کان سواءِ رڳو سنڌ جو نالو ٿو وٺي ته انهن کان به لڪيت ۾ سبب ٿو گهريو وڃي ته "تو ائين ڇو ڪيو؟" ڇي "اوهين محب وطن آهيو ته پوءِ سائين جي ايم سيد جي پليان ڇو نه آهيو؟ صاف ظاهر آهي ته اوهين ان کي 'ڪتن' چاهيو ٿا ۽ ظاهر آهي ته سواءِ سرڪار جي پٺوڻن جي پيو ڪو به سائين کي 'ڪتي' نٿو سگهي! ڇنبو ته اوهين سرڪار جا پٺو آهيو!"

هن قسم جي سوچ کي ائين ڇڏيو ويو ته سائين شاهه صاحب جي مريدن جي پرمٽ وٺڻ بنا ڪير پاڻ کي سنڌي به سڏائي ڪون سگهندو. محب وطن سڏائڻ ته پري رهيو! هيءَ اهائي سوچ آهي جيڪا سنڌ ۾ ڳوٺ جي وڏيري جي هوندي آهي. ڇي "راڄ ڌڻيءَ جي موڪل بنا ڪير به ڳوٺ ۾ ڦيڙي ڪري نه هلي!" هي ساڳي ليگ واري سوچ آهي. "هڪڙو الله، هڪڙو رسول، هڪڙو پاڪستان، هڪڙي ليگ ۽ هڪڙو قائد اعظم! جيڪو ليگ ۽ قائد اعظم کان ڦريو سو الله رسول کان، تارڪ ۽ پاڪستان جو دشمن! ساڳي نازي ۽ فاشي سوچ آهي. هٽلر ۽ مسوليني جي پرمٽ بنا ڪير پاڻ کي جرمن يا اٽالين سڏائي!

سنڌي محب وطن جو فرض آهي ته هو گارين، گلائن، خوارين ۽ ڏچرين جو خطرو سر تي کڻي به، هن مسئلي جي پوري ڇنڊڇاڻ ۽ ڇڪاش ڪن ته جيئن سنڌي اتحاد ۽ ڀاڌاري جو رستو جيڪو هاڻ بند ٿيو پيو آهي سو کُلي پوي.

لکين سنڌي ماڻهو آزادي ۽ کُليءَ دل سان قومي جدوجهد ۾ هڪجهڙو ڀرپور حصو وٺي قوم کي اڳتي وڌائي سگهن.

ڪي ماڻهو چوندا "صلاح ته چڱي! پر 'شينهن' جي وات ۾ اول هٿ ڪير وجهي؟"

چڱو، تڏهن شروعات ڀلا اسين ٿا ڪريون! پهرين اسان جي سوچ حاضر آهي. سنڌ جا سجاڳ ۽ سوچيندڙ ماڻهو ٿڌي سيني ۽ ڌيان سان ويچار ڪن ۽ پنهنجا خيال سنڌي عوام اڳيان پيش ڪن.

اسان جي نظر ۾ شاهه صاحب سنڌ جو اڪيلو وارث ڪونهي. ان اڪيلي سر قومي جدوجهد ڪانه هلائي آهي. هن قوم کي ڏورڙو اڻهو پهچايو آهي ۽ وچ وچ ۾ سخت نقصان به رسائيندو رهيو آهي. سائين هيٺين ۽ ٻين ڪيترن سببن جي ڪري سنڌ جو اڪيلو وارث ۽ اڳواڻ ٿي نه سگهي: (١) سنڌ جي اڳواڻي گڏيل هٿ گهرجي ۽ نه ڪنهن هڪڙي فرد جي هٿ هئي. (٢) سنڌ جي اڳواڻي سنڌي هارين، مزورن ۽ غريبن جي هٿ ۾ هئڻ گهرجي ۽ نه جي ايم سيد جهڙن

وڏن زميندارن ۽ سجاده نشينن جي هٿن ۾. (٣) هن جي
سوچ مدي خارج آهي. (٤) ڪيس قومي جدوجهد هلائڻ
جي صحيح واٽ جي ڪابه خبر ڪانهي. (٥) ان واٽ
تي هلڻ لاءِ قومي ڪارڪنن کي جيڪي اڻ کٽ
سو سائين تي ٿي نٿو سگهي. (٦) هن کي جدوجهد
مان جيڪا سياسي قوت هٿ ٿي اچي سا ڀڄائيءَ ۾
وڏيرن جي حوالي ڪريو برباد ڪريو ڇڏي. (٧) جي ايم
سيد جي ٽولي طرفان سرڪار جي جيڪا سطحي ۽
نمائشي مخالفت پيئي ٿئي ۽ سنڌ پاران مصنوعي جنگ
پيئي هلي، تنهن سنڌي عوام کي خوشفهميءَ ۾ وجهي
ڇڏيو آهي ته "اسان پاران جيڪي ٿيڻ گهرجي سو ٿئي
پيو. وڌيڪ ٿي نٿو سگهي." هن جي خيال ۾ قومي
جدوجهد ٿيندي ئي اهڙي ۽ ايتري آهي! انهيءَ ڪوڙي
آسري تي لڳي ۽ گمراهه ٿي، اڪثر ماڻهو پنهنجي
ڪنڊ وٺيو ويٺا آهن ۽ سنڌ جي عظيم عوامي اتحاد ۽
گڏيل قومي جدوجهد لاءِ پوري ڪوشش ۽ جاکوڙ جي
ضرورت نٿا محسوس ڪن. (٨) سائين تريءَ تي بهشت
حاصل ڪرڻ جي وڏيرڪي لالين ورتي آهي. پر سنڌ
جو قومي مسئلو تمام ڏکيو، پيچيدو ۽ اونهو آهي. ان
جي حل لاءِ تمام ڏکي ورن وڪڙن واري جدوجهد
هلائڻ ضروري آهي. ان ۾ هرهڪ سنڌي محب وطن
کي هٿ وٺائڻو پوندو. خاص ڪري لکها پورهيتن
کي دل و جان سان شريڪ ڪرڻو ۽ اڳ ۾ آڻڻو

پوندو. رڳو سفيد پوش لڏي ڪان هي ڳالهہ ڳري آهي. وڏيڪ تفصيلن ۾ وڃڻ مناسب ناهي. (٩) پنهي طرف رٿابندي، همٿ، محڪم ارادي، اورچائي، فهم، لچڪ، قرباني، ڏاهپ ۽ ڊسپلين سان رٿيل اموالي اڳتي وڌياسين تہ پنهنجي جائز مقصدن حاصل ڪرڻ جا بهترين امڪان موجود آهن. سائينءَ ۽ سندن مريدن ۾ اهي ڳالهيون لياقتون ناهن. (١٠) جي ايم سيد ۽ سندس مريدن پنهنجي غير ذميوار ۽ پارٽين حرڪتن سان قومي جدوجهد جي واڌاري ۾ سخت رڪاوٽ وجهي عملي طرح دشمن لاءِ ميدان سازگار ڪيو آهي ۽ سنڌين جون راهون بند ڪيون آهن. (١١) قومي ڪم صلاح مصلحت سان ٿيڻ گهرجي. سائين جي ايم سيد آپي شينهن ۽ غير ذميوار آهي. سندس ذهنيت غير جمهوري ۽ وڏيرڪي آهي. هو نهايت نازڪ مسئلن ۾ بنا سوچ ويچار جي دٻ ڏيو ڇڏي. منجهس ايتري سمجهہ، ڏاهپ ۽ پختائي ڪانهي جو وقت سر موٽ کائي خطرناڪ غلطيون درست ڪري سگهي. نتيجو اهو ٿو نڪري جو سندس ڪري قومي جدوجهد هميشہ وانگر سالن جا سال ڪڏ ۾ ڦاٿي پيئي هوندي آهي. (١٢) سنڌ جي موجوده حالت اڄ ٺر ناهي اسان وٽ ڪيترا وسيلا ۽ موقعا هئا ۽ آهن. اسان اڳوڻين جدوجهدن ۾ ڪيئين مورچا هٿ ڪري ڇڏيا هئا. انهن وسيلن، موقعن ۽ مورچن کي همٿ، مرسيءَ ۽ ڏاهپ سان ڪم آڻجي ها تہ اسين اڄ تمام اڳتي وڌيل هجون

هاء جي ايم سيد جي متحده وڏيرڪي محاذ ۾ اين. اهڙن
شوشن ڪري اڳتي نه نه وڌي سگهياسين، موڙ گو ڪئيل
مورچا هارائي ويٺاسين. هاڻ گهڻ سال لوڙڻو ۽ پتوڙڻو
پوندو، تڏهن مس وڃي اڪولي قومي پڌي ۽ طاقت گڏ
ڪري سگهنداسين. (١٣) شاهه صاحب پنهنجي سنگين
سياسي غلط ڪارين ۽ ناڪامين کي سنڌ لاءِ قرباني
ڳڻائي ٿو. ٻڌهون ۽ اجايون وات جون لستون وٺي
دشمن کي نظربنديءَ لاءِ بهانا ڏيئي پاڻ کي سنڌ
ٻاران صدقو ٿيل مظلوم ڄاڻائي ٿو. ان فرضي قربانيءَ
۽ مظلوميت کي هو سنڌي محب وطن عوام خلاف
سياسي هٿيار طور استعمال ڪري ٿو ۽ ڪن اخلاقي طرح
مجبور ٿو ڪري ته هو سنڌس هر غلط ڳالهه آڏو سر
جهڪائي، غلط وات وٺن ۽ قومي طرح تباهه ٿين. اها
روش بي واجبي، غلط ۽ وطن دوستيءَ جي قانون
خلاف آهي.

قومي اتحاد لاءِ ضروري آهي ته اکيون پوري
ڪنهن هڪ فرد يا ٽولي پويان ڊوڙڻ بدران سڀي قوم
۽ عوام جا سجاڳ محب وطن گڏجي راهه ڪڍن ۽
اڳتي وڌن. ان گهربل صلاح مصلحت ۽ جدوجهد ۾
ٻين سمورن وطن دوست فردن ۽ ٽولن سان گڏ
شاهه صاحب ۽ سنڌس ٽولي جو به ڀرپور ۽ شاناڻو حصو
هجڻ گهرجي. پر جدوجهد جي اڳواڻيءَ تي ٺيڪو ۽
هڪ هٽي ڪنهن به فرد يا ٽولي جي نه هئڻ گهرجي

۽ تہ جدوجهد اڳي وانگر وري بہ تيز ٿي ويندي، پڙهندڙن ۽ عام سنڌي محب وطنن کي تبصري، تنقيد ۽ رهبريءَ لاءِ عرض آهي. جـيـئـي سـنـڌ!

[ماهوار ”تحريڪ“ - آگسٽ ١٩٧٣]

اسين ڪنهن جي گارگند کان نه ٻڇنداسين!
اسان پاڻ گند نه ڪنداسين!

سنڌي عوام کي پنهنجي جدوجهد لاءِ سنئين سنواٽي واٽ جي ڳولها ۽ تلاش آهي. هر سنڌيءَ جو قومي فرض آهي ته ان ڳولا ۾ مدد ڪري ۽ قوم کي اوجهڙ ۾ پوڻ کان بچائي.

تحريڪ پنهنجو فرض سمجهي راءِ ڏني آهي ته فلاڻي واٽ غلط آهي. ان واٽ کي بدلائجي. تحريڪ جو لکيو قرآن ڪونهي. هڪڙي راءِ آهي، هڪڙي سوچ آهي. اها راءِ ۽ اها سوچ صحيح به ٿي سگهي ٿي. غلط به ٿي سگهي ٿي. جي اها صلاح ۽ سوچ غلط لڳي ته ان جو جواب ڏيڻ کپي. تحريڪ پنهنجي راءِ جي حمايت ۾ دليل ڏنا آهن. دليلن جي جواب ۾ دليل ڏجن. عوام کي ٻڌائجي ته ڇو فلاڻي سوچ غلط آهي؟ اهڙيءَ ريت هي مسئلو سهڻي نموني نبري سگهي ٿو ۽ قوم جي سوچ ۽ سمجهه ۾ واڌارو اچي ٿو. اسان کي صحيح واٽ ملي ٿي. اسان ۾ وڌيڪ اعتماد

۽ يقين پيدا ٿئي ها. اسين وڏيڪ حوصلي سان اڳتي وڌون ها. پر ٿيو ڇا؟ تحريڪ جي ڪارڪنن کي سنڌي پورهيت عوام جي نقطي نظر پيش ڪرڻ جي جرم ۾ قلم باز لوفرن ۽ غنڊن هٿان غليظ ۽ گنديون گاريون ڏياريون ويون آهن. مٿانئن مسخريون ۽ ٺٺوليون ڪرايا ويا آهن. سنڌي حيا، فضيلت ۽ اخلاق جا سورا ليڪا لتاڙي قومي خدمت ڪندڙ سنڌي نياڻين تي گند اڇلايو ويو آهي. اهو سڀ ڪير ٿو ڪرائي؟

اهو سڀ محترم جي ايم سيد جي نالي ۾ ۽ سندس يارن ٿيو آهي. حالتن مان ظاهر آهي ته اهو سندس اجازت ۽ هدايت کان سواءِ نه ٿيو آهي. محترم شاهه صاحب کي هن وقت سن شهر کان ٻاهر نڪرڻ جي موڪل ڪانهي. اها پابندي ناجائز آهي. اسين انهي پابنديءَ کي سنڌي عوام خلاف زيادتي سمجهون ٿا. ان زيادتي ختم ڪرڻ لاءِ اسان بار بار پرزور مطالبا ڪندا رهيا آهيون. اسين هاڻي به اهو مطالبو ڪريون ٿا. بهرحال شاهه صاحب پابند آهي پر خدانخواسته قيد تنهائي ۾ ڪونهي. شاهه صاحب ۽ سندس مريدن جي وچ ۾ اوچيون ديوارون نڪي هٿ ڪپن ۽ نڪي ڪي وري آهن. اها سڀني کي خبر آهي ۽ اسان کي به آهي. اهڙي حالت ۾ ڪهڙا ڪم شاهه صاحب جي موڪل بنا نٿا ٿي سگهن.

پوءِ ڏهن ڪهڙو ليڪ ۽ شريف خانداني سادات

ماڻهو ۽ بزرگ اهڙا ڏاڍا ڇسو ٿو ڪرائي يا ڪرائڻ ڏي؟ ڇا هن ڪي يا سندس مريدن کي "تحريڪ" جي ڪارڪنن سان ڪا ذاتي دشمني آهي؟ اسين ننا سمجهون ته ائين آهي. هي ذات نيات، پني پاري، دنگ دڙي، ڏنڏي واپار جي جُوف جو تڪرار ڪونهي. ته پوءِ قومي سياست جي ميدان ۾ هھڙيون ڪريل ۽ غليظ حرڪتون ڇو؟ ان جو جواب بلڪل سولو ۽ سادو پيو آهي. "تحريڪ" قوم اڳيان جيڪي ڳالهيون پيش ڪيون آهن، انهن جو ڪوبه سچ پچ اثرائتو جواب موجود ڪونهي. اينري اخلاقي جرات، ايمانداري ۽ قرباني به ڪانهي جو صحيح ڳالهه مڃي پنهنجي غلطي قبول ڪري پاڻ تي تنقيد ڪجي ۽ پاڻ کي سڌارجي. اهڙي حالت ۾ باقي وڃيو اهو رستو بچي، جيڪو وڏيرڪو طبقو روز ازل کان عوام خلاف وٺندو رهيو آهي. يعني ڏاڍائي ۽ دپاءُ جو. وڏيرڪو طبقو صدين کان اختلاف ۽ اعتراض کي ڪچلڻ لاءِ عوام کي ڪاٽ، قيد، ڦاهيون ۽ سوريون ڏيندو رهيو آهي. اڄ به منجهائن جن جو وس هلي ٿو سي اهي ڏاڍا چالو ڪريو وينا آهن. باقي جن کي في الحال جيل ۾ وجهڻ، نيپ ڏيڻ يا ڦاهي ڏيڻ جي اختياري ڪانهي، سي هن وقت جيڪي طبقاتي هٿيار موجود آهن؛ انهن کي استعمال پيا ڪن. يعني ڪوڙ، بهتان، گاريون، مسخريون، ٺٺوليون، ڏچرپا، سانگ، خواريون، دڙڪا، دهمان ۽ غليظ گاريون. سياڻي

جي حڪومتي ڏنڊو هٿ ۾ چڙهي وين، ته بلاشڪ ڪاٺ، قيد، ڦاهيون، ۽ سوريون به ڏيندا. ڏاڍ ۽ ڏاڍائي سندن عوام دشمن فطرت آهي جا ڪڏهن به بدلجي نٿي سگهي.

سوال ”تحريڪ“ جي ڪارڪنن جي ذات جو ناهي. هي ڳالهه فرد ۽ ذات کان چڙهيل آهي. هي طبقاتي ڳالهه آهي. مبائين مجب وطن آهي. قوم پرست آهي، سنڌي تهذيب، ثقافت جو علمبردار آهي ۽ پيو گهڻوڪي ڪجهه آهي. پر انهن سڀني ڳالهين سان گڏ بلڪ انهن کان پهرين هو پنهنجي طبقي جو فرد ۽ نمائندو آهي. هو وڏو زميندار آهي. سيد، پير ۽ سجاده نشين آهي. وڏيري، پوتار، رئيس، پير، مير ۽ سجاده نشين طبقي جو ڪوبه نمائندو اها ڳالهه ڪٿان ٿو برداشت ڪري ته ڪي ”خسيس“ ۽ ”معمولي“ ماڻهو، اميرن خاندانن جي شاهاڻن سياسي شوقن ۽ شغلن ۾ ٽنگ اڙائين!

جيڪي ”پيغام“ ۽ ”اڳتي قدم“ ۾ ڇپيو ويو آهي. اهو رڳو ماڻين نه، ٿو ڳالهائي، سندس طبقو ٿو ڳالهائي. خطاب فقط ”تحريڪ“ وارن سان ناهي، سندن طبقي سان آهي. وڏيري طبقي کي روز ازل کان وٺي پورهيت عوام لاءِ جيڪا گهري ۽ اٿاهه نفرت ۽ حقارت آهي؛ ڪين سنڌي پورهيت عوام جي نظرين ۽ انهن نظرين جي وڪالت ڪندڙن سان جيڪو ڊپ ۽ هراس آهي، اها سموري نفرت ۽ حقارت، اهو سڄو ڊپ ۽

هراس انهن غليظ ۽ گندين ڪارين جي ڄڃ ڳڳ جو روپ وٺي وڏيرن جي قلم باز شڪاري لوڏ جي واڇن مان ڳڙي پيو آهي.

وڏيرا سياستباز عظيم ۽ اعليٰ، فرشتا ۽ ملائڪ، پيغمبر ۽ ”آدم جي روپ ۾ اور شيون، فقط ڏيکاءُ آهن، جيستائين سندن خالص طبقاتي سياست قوميت جي پوش ۾ لڪل آهي ۽ سندن طبقاتي ڳنڍر تي لت نٿي اچي. جڏهن ٿوري سوال جواب ۽ حساب ڪتاب ڏو نٿي، جڏهن سندن سياست جي اصل طبقاتي فطرت تان ظاهري قومي پوش لهيو پوي ۽ جڏهن ڪين ٿوري طبقاتي سيڪ ٿو اچي، تہ پوءِ وڏيرڪي ۽ حاڪماڻي سياست، پنهنجو قومي بزرگيءَ جو پرت پريل ريشمي غلاف اڇلائي ڦٽو ڪري، پنهنجو اصلوڪو، ڪاريال، ڏاڍاگير ۽ رهزن وڏيرڪو روپ وٺيو اچيو وڃ بازار ۾ بيهو رهي. سنڌي قوم ۾ وڙهڻ وڳڻ جا ڪي سنڌا سيڙها مقرر ٿيل آهن. ڪي فضيلتون، ڪي حيائون ۽ ڪي شرم ڪرڻا آهن. چوندا آهن تہ وڙهندي سيڪو ويڙ اڇلائيندو، ڳل ڪونہ اڇلائيندو، پر ’وڙهڻ مهل اهو ڪي ڪجهہ ڪجي جو پرچڻ مهل ڪم اچي‘ اهي قانون وڏيرا شاهيءَ ۽ پرمار شاهيءَ ۽ سندن پالتو لوڏ سان لاڳو ڪونهن. وڏيرن ۽ پرمار سياستبازن لاءِ پنهنجي ذات، پنهنجو ٽولو ۽ پنهنجو طبقو اول ۽ آخر آهي. انهن جي پاڻيءَ جي نقصان ۽ نفعي لاءِ

هو سڄي ملڪ ۽ سموري قوم جي مفادن کي تباهه ڪرڻ لاءِ تيار ٿي ويندا. اهوئي سبب آهي جو هو گلاخوريءَ جي خسيس لست وٺڻ ۽ ڇٽڻ ڀرڻ لاءِ لٽي ڪرڻ لاءِ ڪي اهڙا به ڪوڙا ۽ ڪمينا الزام تراشين ٿا، جن جو مدلل ۽ لاجواب ڪندڙ جواب ۽ صفائي، ڪين خبر آهي ته اسان آسانيءَ سان ڏيئي سگهون ٿا. ۽ر ائين ڪرڻ سان اسان کي ناقابل تلافي نقصان رسندو. ڪين ناقابل تلافي نقصان رسندو. سموري قوم کي ناقابل تلافي نقصان رسندو. اهڙي صورت حال مان ڇاڻي ٻڇهي ناجائز فائدو وٺڻ کي آزاد قومن ۾ بليڪ ميلنگ چئبو آهي، ۽ آزاديءَ لاءِ وڙهندڙ قومن ۾ غداري چئبو آهي. بليڪ ميلنگ ۽ غداري وڏيرا شاهي ۽ پرمار شاهي جي طبقاتي فطرت آهي.

پناهگير نقلي ترقي پسندن جا جيڪي پالتو ماڻهو سنڌي نوبيون پاڻي سنڌو ديشي بنيا "تحريڪ" جي ڪارڪنن کي گاريون پيا ڏين. تن کي ۽ سنڌن آقائن کي ايذي داق ڪرڻ مان هڪڙي اميد اها به آهي ته اسين به محترم جي ايم سيد خلاف اهڙوئي ذاتي گند ڪنداسون ۽ پوءِ سنڌ ۾ نظرياتي ۽ سياسي چنڊ چاڻ ختم ٿي ويندي، سنڌين جي صحيح راهه جي ڳولا ختم ٿي ويندي، سنڌي اتحاد جون راهون بند ٿي وينديون، سنڌي سالن لاءِ ذاتي الزامن ۽ جوابي ذاتي الزامن جي گندي ڏٻڻ ۾ ڦاٿا پيا هوندا ۽ سنڌ.

دشمنن جي چاندي ٿي ويندي. اسين سنڌ دشمن ٻرمارن جون سڌون پوريون ٿيڻ نه ڏينداسين. هو سنڌي وڏيرا شاهي ۽ ڪي ڪاٺ ڪلهي ٿي ڪٺائي ڪيڏي به گندگي ۽ غلاظت ڦهلائين ۽ ڪيڏيون به شرارتون ۽ سازشون ڪن. پر اسين پنهنجي اصل مقصد ۽ اصل راهه تان هڪ انچ جيترو به ٽرڻ لاءِ تيار نه آهيون ۽ نڪي ٿينداسون. "مرسون مرسون ڏيهه نه ڇڏسون" اسين شاهه صاحب تي ذاتي حملا نه ڪنداسون. اسين ڪنهن تي به ذاتي حملا ڪرڻ نٿا چاهيون. اسان کي ذاتي طرح شاهه صاحب لاءِ عزت آهي. هو ذاتي طرح ڀلو ۽ لائق ماڻهو آهي. عزت جي لائق آهي. اسين جائز حدن اندر سندس عزت ۽ احترام ڪندا رهنداسون. اهو اسان جو قومي فرض آهي. اسين اصولي ڳالهيون ڪريون ٿا. اسين اهي هر حالت ۾ ڪندا رهنداسون. اسين سکڻ ۽ سيکارڻ چاهيون ٿا. اسين سچي دل سان سنڌ جي قومي مسئلن جي ڇنڊڇاڻ ڪري صحيح راهه ۽ صحيح رستي تي پهچڻ ۽ اڳتي وڌڻ چاهيون ٿا. اها ڇنڊڇاڻ، جانچ ۽ ڳولا ۽ اهو واڌارو اسين جاري رکنداسين. سنڌي عوام صحيح بنيادن تي پاڻ ۾ ٻڌي ڪرڻ، صحيح گس ۽ صحيح واٽ وٺي، مضبوط ۽ اٽل ارادي سان اڳتي وڌڻ ۽ پنهنجي نجات حاصل ڪرڻ گهري ٿو. ان ڳالهه ۾ اسين سمورن محب وطن فردن، ٽولن، طبقن، تنظيمن سان گڏجي پنهنجي پوري آهر سنڌي عوام جي

مدد ڪندا رهنداسون. اهو اسان جو قومي فرض آهي.
اسين ان فرض ادائي تي قائم رهنداسون ۽ وقت جي هر مشڪل کي بهادري ۽ ثابت قدمي، حوصلي ۽ پختي يقين سان منهن ڏينداسين. سنڌي عوام فاتح ٿيڻو آهي سو ضرور ٿيندو.

ڪنڌا سون پرن ۾ توڙي لڪ لڳن
آگر آڳوڻي نه مڙي چوون پر چڱن
ويندي ڏانهون پرين، جتي جاءِ نه پانيان.

(شاهه)

اسان جي حال تي هائو!

اسان کي گذريل ٽن سالن ۾ هڪڙي ڪوڏيءَ جو به اشتهار ڪونه مليو آهي. سالن جي جدوجهد کان پوءِ اسان کي سرڪار 'تحريڪ' جون ڪل ۱۹۵ (هڪ سو پنجانوي) ڪاپيون ڇپڻ لاءِ پنو منظور ڪري ڏنو آهي! ان ڪري اسان تحريڪ جا صفحا وڌائي نه ٿا ڪري سگهون، جيترا صفحا به ڏري گهٽ ناقابل برداشت قرباني ڏيئي ڇپي رهيا آهيون. انهن ۳۲ صفحن ۾ اسين رڳو بحث مباحثو به ڏيئي نٿا سگهون. نه ته ماڻهو هڪ تي پوندا. هوڏانهن تحريڪ تي چئني طرفن کان وارو وار لڳي پئي آهي. وڏيرن ۽ پرمارن جي پائيواريءَ وارا رسالا "پيغام" ۽ "اڳتي قدم" اڳيئي اسڪارٽ آهن.

جماعت اسلاميءَ وارا سچي پاڪستان ۾ وطن دوست
سنڌين خلاف جيڪا پنڊي پاريو بيٺا آهن، تنهن ۾
تحريڪ کي به ڪونه وساريو اٿن. لائلپور جي جماعتي
رسالي ”المنبر“ ۾ تحريڪ ۽ ان جي نظرين خلاف
هڪ مضمون جو سلسلو ٻن ڇڻن مهينن کان لاڳيتو
هلي رهيو آهي. ٻي سنڌ جي جماعتي رسالي ”آئيني“
به ”تحريڪ“ خلاف لکڻ شروع ڪيو آهي. باقي وڃي
اسان جو. وفا شعار، سچار، دلير، ايماندار، اشراف، ذاتي
لالچ، ساڙ، حسد، وير، بغض کان ڪوهه پري پچندڙ،
سرڪار جو ازلي مخالف، سرڪاري مهربانين، پنن،
اشتهارن کان ونءَ ويندڙ هڪڙو سهڻي سيرت وارو
جوان جماڻ يار رهيو هو، سو مڙس هٿن مان ٿي سورمو
ٿيڻ ۽ ٻڙ ڪٽڻ کان رهجي ويو. ٻر شڪر آهي، جو
عين ڏاڪيم تي اهو به پنهنجو گهوڙو ڊوڙائيندو، سهڪندو،
سهڪندو اچي ”تحريڪ“ کي گاريون ڏيڻ وارن جي
پڙ ۾ پهتو آهي. پيا به پنڌ ۾ هوندا. اهي به دير سوير
اچي پهچندا ۽ خدا گهريو ته چڱي محفل ٿيندي.
جيترا گهڻا اوترو وڌيڪ رس لهندو! اسين اميد ته
هر هڪ سان ڪچهري ڪنداسين. هر هڪ جي سوال
جو جواب ڏينداسين. انهن ڪچهرين مان سنڌي عوام
کي فائدو رسندو، نقصان ڪونه ٿيندو. سندن چاڻ وڌندي،
سندن سياسي تربيت ٿيندي. هو دوست ۽ دشمن، ظاهر
۽ باطن، اندر ۽ ٻاهر، ڪچي ۽ پڪي، عارضي ۽ دائمي،

حقيقي ۽ تمامي شين، ماڻهن، لقائن ۽ حالتن ۾ فرق ڪري سگهندا. اسان جون بہ ڪچايون دور ٿينديون. مرض گهٽبا، ٻئي طرف اسان کي پنهنجن رايـن پيش ڪرڻ لاءِ وڌيڪ ويڪرو ۽ وسيع ميدان ملندو. اميد تہ سڀ سولي ٿيندي.

اسين تحريڪ جي پڙهندڙن کان رکو هڪڙي سهوليت گهرون ٿا. اسان تي ڪوڙا الزام ۽ ڪوڙا ڦڏا تمام گهڻا آهن. جتي بہ ڪو سنڌ دشمن، عوام- دشمن ۽ پورهيت دشمن ٿالو آهي، اتي اسان تي ڪو نہ ڪو ڪوڙو ڪيس رجسٽر ڪيو ويو آهي. ان جي جواب ڏيڻ لاءِ اسان وٽ وسيلا نہ هئڻ جي برابر آهن. اسان وٽ انهيءَ لاءِ صفحا مهيني ۾ وڌ ۾ وڌ ١٠-١٢ ئي سگهن ٿا. ان ڪري اسين سڀني يارن کي هڪڙي ئي وقت هڪڙي ئي پرچي ۾ سمورا جواب ڏيئي نٿا سگهون. ان ڪري اسان پاليسي هيءَ ٺاهي آهي تہ، پلي هر ڪا ڪوڙا ڪيس داخل ڪندڙ ڌر پنهنجو سمورو ڪيس پيش ڪري، پلي هر ڪو پنهنجو گهوڙو هڪلي پنهنجا پند ڏيکاري ڊنگ ڪري. پوءِ اسين هر هڪ کي يڪو جواب ڏينداسين. انهيءَ پاليسي مطابق اسان سنڌو ديش جو ڊونگ رچائيندڙ پناهگير نقلين جي رسالن "پيغام" ۽ "اڳتي قدم" کي ہم سال جڏي ڏنو تہ پلي دل کولي اسان جي خلاف پنهنجو ڪيس پيش ڪن. (هاڻ اسان جواب ڏيڻ شروع

ڪيو آهي ته همراهه اچي ڳارين ۾ پيا آهن.)

هن دفعي به اسان ان مجبوري سبب محترم نور محمد سنڌي کي ڏنل جواب جي ٻي قسط شايع نه ڪري سگهيا آهيون. اسان جو عرض آهي ته پڙهندڙ ساٿي، اسان جي ان مجبوريءَ کي خيال ۾ رکي "تحريڪ" خلاف لکڻيون صبر سان پڙهن ۽ اسان جي هڪدم جواب نه ڏيئي سگهڻ مان اهو انومان نه ڪڍن ته ڪو اسان وٽ ان جو مناسب ۽ موزون جواب ڪونهي. اهي سوال سڀ اسان جي دل تي لکيا پيا آهن. اميد ته هر اهم سوال جو جواب، وڏي ڏيان ۽ ذميواري سان ڏنو ويندو. پر وقت تي، ۽ واري سان، تيستائين ساٿي انتظار ڪن. انتظار جو ڦل مٺو آهي. اميد ته سڀ ساٿي ٿيندي.

[ماهوار "تحريڪ" - آڪٽوبر ١٩٨٣]

عظمت ڪتاب گهر

سنڌ صوبي ۾ ننڍا وڏا سوين شهر آباد آهن، جتي پڙهيل لکيل نوجوان به رهن ٿا ۽ جتي بوڪ اسٽال ۽ ڪتاب گهر به آهن پر عظمت ادبي اڪيڊميءَ جا ڪتاب توهان کي صرف مخصوص ٢٥-٣٠ بوڪ اسٽالن تان ئي ملي سگهندا ۽ اتي به ممڪن آهي ته هر وقت، هر ڪتاب موجود نه هجي. انهيءَ جا ڪيترائي سبب آهن ۽ ڪيترائي دفعا انهن جو ذڪر به ڪيو ويو آهي پر صورتحال ۾ ڪو فرق نه پيو آهي. عظمت اڪيڊمي تقريباً ڏهه سالن کان ڪتاب ڇپرائي رهي آهي پر ڪتابن جي وڪري ۽ ورهاست جي معاملي ۾ اسين اڄ به بيوس ۽ لاچار آهيون. ڪي ڪتاب سٺا وڪرو ٿي، وڃن ٿا ته ڪي وري مختلف سببن جي ڪري رهجيو وڃن، هن وقت اداري وٽ اهڙا ٢٣ ڪتاب وڪري لاءِ موجود آهن جڏهن ته بوڪ اسٽالن تي ڪي ٿورا نسخا ئي ۾ ايندا. انهيءَ ڪري اسان حيدرآباد شهر ۾ اداري جي آفيس کي ڪتاب گهر بڻائي ڇڏيو جتان توهان کي اداري جا ڪتاب شاندار رعايتي قيمتن تي هر وقت ملي سگهندا.

اداري سان تعاون ڪريو. توهان جي تعاون وسيلي ئي اسين سنڌي ادب کي سٺا، معياري ۽ سستا ادبي ۽ نظرياتي ڪتاب ڏيئي سگهنداسين.

پڙهندڙ نَسُل . پَ نَ

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾عبدالله حسين ” اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻڪَ ”لُڙهندڙ نَسُل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ئي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندڙ، ڪَڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻرندڙ، جُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪندڙُ، ياڙي، ڪاڻُو، ياجوڪڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان اِنهن سيني وِچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان کڻي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، بين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهَڻ ۽ هِڪ ٻِئي کي ڳولي سَهڪاريِ تحريڪ جي رستي تي آڻِڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نَسل (پَنَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهڙي دعوىٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَنَ جي ناليِ ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بہِ ڪُوڙو آهي.

جهڙيءَ طَرَح وڻن جا پَنَ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اَهڙيءَ طرح پڙهندڙ نَسُل وارا پَنَ بہ مختَلِف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، ٻَرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وِڙهندڙ ۽ پڙهندڙ بہ ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾پَنَ ڪا خُصوصيِ ۽ تالي لڳل ڪِلَب Exclusive Club نہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي بہ ٿِين. اهڙي حالت ۾ پَنَ پاڻ هِڪَٻِئي جي مدد ڪَرڻ جي اُصولَ هيٺ ڏي وَٺُ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَنَ پاران ڪتابن کي ڊِجيِٽائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊِجيِٽائِيز ڪرڻ کان پو ٻيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو تہ ڀلي ڪمائي، رُڳو پَنَن سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پَنَن کي ڳُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي ته هو وَسَ پٽاندڙ وڏِ کان وَڏِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائِن. پر ساڳِئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪَنهن به رُڪاوٽَ کي نه مڃن.

شيخ اَيازَ علمَ، ڄاڻَ، سمجهہَ ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهہ ڏيندي انهن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو ته:

گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.

... ...

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جَڳَ ۾، هو بوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛
ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موتي مَنجهہِ پهاڙ ڇُپن ٿا؛

... ...

ڪالههَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄڪلهہ نيلا پيلا آهن؛
گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن........

... ...

هي بيتُ اَٿي، هي بَم- گولو،
جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نه آ، هي بيتُ بہ بَمَ جو ساٿي آ،
جنهن رِڻَ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏَ ۽ چَمَ جو ساٿي آ ـ

اِن حسابَ سان اٽجاٽائي کي پاڻ تي اِهو سوچي مَڙهڻ ته ”هاڻي ويڙهہ ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وڃايو“ ناداني‌ءَ جي نشاني آهي.

پَنَ جو پڙهڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڄي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اٽڪاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بڻائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پَڙهندڙ نَسُل جا پَنَ سيني کي **چو، چالاءِ ۽ ڪيئن** جهڙن سوالن کي هر بَيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوشَ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اٽر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻَ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا. بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون ياڪي پائي چيو تہ ”منهنجا ياءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ“.
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)

The Reading Generation پڙهندڙ نَسُل . پ نَ